

LiDraNo 2022.

Zbornik literarnih i novinarskih
radova učenika osnovnih
i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Education and Teacher Training Agency

LiDraNo
2022.

Nakladnik

Agencija za odgoj i obrazovanje

Donje Svetice 38, 10000 Zagreb

www.azoo.hr

Za nakladnika

dr. sc. Dubravka Brezak Stamać

© **Agencija za odgoj i obrazovanje, 2022.**

Urednik

Miroslav Mićanović

Zbornik priredili

Miroslav Mićanović (literarni radovi)

Antonela Nižetić Capković (novinarski radovi)

Naslovnica

Kelly Sikkema

Fotografije u zborniku

Lorena Tolić, Mia Maras

Oblikovanje i slog

Željko Podoreški

Tisak

Kercshoffset d.o.o.

ISSN 1848-4344

Pripremljeno u Agenciji za odgoj i obrazovanje

Zbornik izlazi jedanput godišnje

Tiskano u Hrvatskoj 2022.

LiDraNo 2022.

Zbornik literarnih i novinarskih radova
učenika osnovnih i srednjih škola

Agencija za odgoj i obrazovanje
Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

Dubravka Brezak Stamać: Uvodnik 9

LITERARNI RADOVI

Oton Vrcelj: GDJE RASTU RIJEČI	13
Gita Špoljarić: GOSPOĐA POROPAT	14
Josip Jularić: OPROŠTAJ U DARUVARU	17
Matej Kukavica: SREĆA DOLAZI U RAZNIM OBLICIMA	19
Irma Roksandić: UVIJEK POSTOJI NADA	22
Lejla Bićo: FILIP, USAMLJENI DŽEMPER	25
Nika Kozina: SVE JE CRNO-BIJELO	26
Zala Angel: PRIVATNA PROJEKCIJA	28
Iva Plišo: KAD KNJIGE PROGOVORE	30
Klara Čerepinko: ŽIVOT U OKLOPU	34
Tena Markić: NAIVA	36
Petra Lučić: MILA MILOJKA	38
Leopold Aljinović: MOJ DIDA	40
Iva Zorić: ŽIVOT NIJE BAJKA	41
Domagoj Posavi: SRCE	42
Veronika Mandurić: SLATKIŠI I JA	44
Klara Blaži: JESEN DIŠI	45
Martina Glavaš: RUPA U SJEĆANJU	46
Jona Lnežević: KRUH	49
Tena Panić: PRLJAVICE	50
Ivor Kutnjak: KAKO SAM PREŽIVIO COVID-19	53

Mak Grbac: SAM, SAM, POTPUNO SAM...	55
Roko Herceg: SREĆA U OČIMA JEDNOG DJEČAKA	56
Mihovil Pedić: ROCKY NAS JE VRATIO KUĆI	58
Bernarda Štampalija: PRVA BURA	60
Domina Martinić: LUMBRELA	61
Greta Zamuda: PES CAMPI	62
Keti Tropša: ULICA	63
Dar Prodanović: OŽUJAK	66
Tea Margić: LIŠE	67
Antonija Galić: CRTA	71
Ana Gotovac: AH, TA DANAŠNJA MLADEŽ	73
Blaž Bertol: KRIŽIĆ	76
Tonka Pavić: PUSTI NOĆAS SVOJE KOSE	79
Lara Lukman: DODO PTICA	82
Katja Rončević: ISTINA I ZABLUDA	87
Martin Barberic: AGONIJA RUSKE RUŽE	90
Dorotea Zaharija: ŠTORIJA O ČOVEKU KI BOCI POBIRA	93
Antonela Rodić: IZMENA ILI NE SAMO SOFOKLU NEBITNA	94
Paulina Šuštić: ŽIVOT VRIJEDAN TRI STOTINE DOLARA	96
Tereza Dejanović: MIRIS USISIVAČA	98
Lea Rad: ANNA	99
Dajana Dragičević: KAPJA VODE	101
Mara Ruščić: PRVI DAN SKULE	104
Petar Šeparović: GVERA PRIN LEVE	107
Vito Križnjak: ZADNJI ČIN	109

Lucija Šalković: O ŽENAMA, TIJELIMA III	114
Zoe Stober: TAPETE	117
Gabrijela Martinić: PO STORE DONE	118
Mia Radalj: KRVAVA USNA	119

NOVINARSKI RADOVI

Tamara Blašković: TATA MI JE REKAO DA NE IZIGRAVAM RADU ŠERBEDŽIJU	123
Rea Kanižić: ŽIVOT U FASCIKLU	127
Rina Balog: LJUBAV ILI MRŽNJA	131
Bruno Ćosić: MOJA BORBA S KILOGRAMIMA	135
Tea Babić: ZNANJE ILI OCJENA?	140
Roman Radeka: NAPULJ – ŠARMANTNI DIVLJAK KULTURNE ITALIJE	146
Lara Malkoč: SENTIMENTALNIM BALADAMA PROTIV LAKIH NOTA	151
Dora Kulušić: ČIJA SI TI?	154
Petra Dajak: DORF	157
Nea Mesulić: DJEVOJČICA KOJA LIJERICOM RUŠI PREDRASUDE	162
Pia Ivandić: ČOVJEK KOJI VEDRI I OBLAČI	165
Glorija Pinturić: BRUNDIBAR U JASENOVCU	170
Ivan Đuran: CIJENA ISTINE	173
Ricarda Stanković: VJEČNI PONA VLJAČ	177
Ana Sekušak: KAD NEMA ZVONA, NEMA ZVONA	182
Marta Crnogaća: NOVA GENERACIJA MUNGOSA	185

Vanja Mirosavljević: NIJE HRABROST RADITI POŠTENO?	189
Rahela Klesinger: ZEMLJA NOMADA (NOMADLAND, 2022)	193
Mak Ostojić: NADOMAK RUSKO-UKRAJINSKOG SUKOBA – NAJVEĆA KRIZA U EUROPI NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	197
Tea Šmitran: „ONE“	202
Ivan Premuš: UMJETNOST PISANJA UMJETNIH ESEJA	208
Stella Pavlović: OD RIJEČI DO (ZLO)DJELA	213
Matija Špoljarić: PROMIL LUDILA	217
Reina Brabenec: RAT – NOĆNA MORA OČITOVANA U STVARNOSTI	221
Eva Veselić: SPOJ NA SLIJEPO S KNJIGOM	225
Sudionici smotre LiDraNo (2022)	229
Članovi povjerenstava Smotre LiDraNo	254
LiDraNo, 1991–2022.	255

Poštovani čitatelju!

Pred tobom je Zbornik literarnih i novinarskih radova tvojih prijatelja, mladih pisaca i novinara. U Zborniku se nalazi popis svih sudionika smotre LiDraNo koji su ove godine pozvani u Vodice na završnu svečanost. Svi osjećamo radost da se nakon dvije godine virtualnoga druženja susrećemo na ovogodišnjoj Smotri. Vodice će nekoliko dana biti središte kreativnosti, kako učenika i mentora tako i prosudbenih povjerenstava književnika, redatelja, glumaca, novinara.

Agencija za odgoj i obrazovanje, nositelj i organizator Smotre, ove godine poziva 50 učenika osnovnih i srednjih škola koji su nositelji literarnih radova; 122 učenika u kategoriji dramski izraz – pojedinačni scenski nastup; 25 učenika sudionika novinarskog izraza; 40 učenika koji su autori radijskih emisija te 25 učenika koji su autori školskih listova. Ako ovoj brojci pridodamo mentore i prosudbena povjerenstva (više od pet stotina sudionika), obalu i ulice Vodica preplavit će mladost, smijeh i umjetnost.

LiDraNo živi i svjedoči kontinuitet! Nismo prekidali ratnih 90-ih godina, nismo prekidali i nije nas zaustavila pandemija posljednje dvije godine. Lovorike zahvale idu mentorima i njihovim učenicima, umjetnicima u prosudbenim povjerenstvima, višim savjetnicima Agencije za odgoj i obrazovanje koji podržavaju, prate i organiziraju Smotru LiDraNo.

LiDraNo živi i svjedoči darovitost koju treba prepoznati, poticati i njegovati. U vrijeme kada društvene mreže nastoje sublimirati svijet u kojemu bi virtualna stvarnost bila realitet, riječ postaje kraljevski izbor.

Dubravka Brezak Stamać
Ravnateljica Agencije za odgoj i obrazovanje

OTON VRCELJ

GDJE RASTU RIJEČI

Riječi rastu u ljudima.

Ljudi su izmislili sve riječi, kao ja riječ „strugavo“.

Ljubavne riječi nam rastu u srcu. Kad kažeš „volim te“, to je naraslo u srcu.

Vesele riječi rastu u nogama. Riječi „graničar“ ili „ti loviš“ izrastu u dječjim nogama i onda trče po igralištu.

Ljutite riječi rastu u šakama. Kad nekome kažeš „makni se“, ili „glup si“, ili „mrzim te“, to je kao da ga šakom udariš u glavu.

Tužne riječi rastu u trbuhu. Kad kažeš „tužan sam“ ili „teško mi je“, onda te boli trbuh od muke i tako nastanu te riječi.

Zato je dobro što imamo ruke jer u rukama rastu nježne riječi. U rukama rastu riječi „zagrljaj“ ili „ne brini“ i onda te nježne riječi zagrlje i više nisi tužan.

GITA ŠPOLJARIĆ

GOSPOĐA POROPAT

Metalne posudice. Šprice i tekućine. Boce s velikim, plavim naljepnicama iz kojih vire velike igle. Vatice i zavoji u plastičnim kutijama. Štapići za grlo nalik na sladoledne. Stetoskopi, prozirne cjevčice i žuti *post-it* papirići. Samo neke od stvari koje se nalaze kod liječnika. Bolnice su još veća panika – zidovi oličeni bljedunjavom zelenom (uz pristajući, također zeleni linoleum), plastična sjedala u čekaonici i sanitarni papir na ležaljka poslaganim gdje su potrebne. Osjetim miris bolnice.

Dok žustro prolazim hodnikom i pokušavam pronaći traženu sobu, gledam ravno i ne obazirem se na one koje imaju otvorena vrata. Medicinska sestra me zaobilazi kako bi ušla u jednu takvu sobu. Odjevena je u bijelu kutu s karticom na košulji i na nogama ima bijele klompe. Čuje se i poneko dijete kako zaplače i telefon koji ne prestaje zvoniti. Nitko se ne stiže javiti. Na sivim vratima sa svoje desne strane ugledam broj 275. Lagano pokucam da ne prestrašim majčinu cimericu. Ulazim unutra i vidim da majka spava. Buket cvijeća stavim u vaz u koja se nalazi na njezinu ormariću. Podignem vaz u i vlažnom maramicom prebrišem površinu ormarića na kojem se nalaze dva modna časopisa koje sam donio prošli put. Lagano pokrijem majku bijelim bolničkim pokrivačem. Djeluje opušteno. Trudim se ne gledati flastere i cijevi. Soba je relativno čista. Nema vidljive prašine i podovi su obrisani. Sjednem na stolac blizu vrata.

Gospođa koja je u sobi s majkom oporavlja se od blažeg moždanog udara. To ga ne čini ništa manje strašnim. I ona drijema. Svaki put kada ju dođem posjetiti, majka mi govori sve detalje o gospođi Poropat. Ostavila je muža kada je imala pedeset i osam godina. Objašnjenje – nije joj odgovarao. Trideset i četiri godine braka ostavila je kao opušak cigarete. Sada, svoje opuške mora odmah papučom ugasiti i baciti kroz prozor kako ju medicinske sestre ne bi

uhvatile. Promatram njezin ormarić. Na njemu je crveno ogledalo i mala bilježnica A5 formata. Ponekad ju samo uzme u svoje staračke ruke i piše. Ne trudi se nositi naočale. Ako je nešto u novinama doista hitno, iz prve ladice izvuče izgrebene pepeljarke (ponekad i pepeljaru za opuške) i čita. „Obična kućanica koja se proglasila spisateljicom“, jednom mi je rekla majka. Uvijek me zanimalo još više o gospođi Poropat. Vrlo je samozatajna. Zatvorena. Mnogo spava, dugo. Po noći često ostaje dulje budna popunjavati redove u svojoj bilježnici. Zato gotovo cijeli dan spava. Ustao sam sa stolice i uzeo bilježnicu. Trudio sam se vrlo tiho pritvoriti vrata da se ne probude. Nisam si mogao pomoći. Okrenuo sam korice i počeo čitati.

Prvo neobično što sam primijetio – nema datuma. Samo počinje. Piše ovako: „Ovdje su dani sumorni. Podsjećaju me na bivšeg muža. Po cijeli dan je samo ležao i čitao novine. Nije mi se dalo razgovarati s njim. Zato sam ga ostavila – što će mi, takav lijen, zgubidan. Svejedno sam sve sama radila. Odvažna sam i znam što želim. Spremila sam se i otišla. Pristojno ga pozdravila na izlazu. Pogledao me izbezumljeno i počeo ustajati iz naslonjača. Nisam se obazirala na njega – samo sam otišla. Ne brojim godine od tog dana. Previše ih je, ne da mi se voditi računa o nečemu nebitnom. Prezime sam ostavila – on se često znao žaliti da zvuči priprosto, ali meni se sviđa. Sjećam se da je tih dvadesetak godina prije dolaska u bolnicu bilo najbolje razdoblje moga života. Prije negoli sam otišla, uzela sam dio novca koji je držao ispod flekavog madraca na kojemu je spavao. Taj novac je bio dovoljan da kasnije uvjerim vlasnika nekog kućerka da mi ga proda. Taj je kućerak postao moj dom. Bio je ljepši nego onaj u kojem sam živjela s mužem. Imao je namještaj od tamnog hrasta i veliku vitrinu na ulazu. Sve je bilo čisto i namješteno. Kao da me čekalo. Od tamo nisam htjela otići, nije ni bilo potrebno jer tek sam se tu osjećala kod kuće.

Kako ležim na ovoj plastičariji, tako sam mogla ležati u svom krevetu. Barem bih mogla raditi što hoću, ne da mi neki stroj i mala ženska u bijelom kaputiću kažu što smijem i što ne smijem. Toga sam se dovoljno naslušala od onog mangupa kojeg sam ostavila. Opet sam zatvorena u ovoj rupi. Često čitam što namjerno sitno piše na

prozirnim vrećicama na koje me priključuju. Moram znati što u mene stavljaju. Zaključila sam da se to sve može izlječiti s malo svinjske masti i rakije, ali, kada sam to izjavila, došli su me promatrati kako ne bih opet pokušala sve te aparate sa sebe otkopčati. Svi ti ljudi misle da se ne znam brinuti o sebi. Znala sam što je dobro za mene kada sam otišla od muža i pronašla novi dom. Kada su me ovamo dovezli, sa sobom sam ponijela svoje stare bilježnice. Sada njih krijem ispod ovog madraca jer one su moje najveće blago. U njima sam ja. Nije mi dao priliku da rastem iznutra. I profučkao je prilike koje sam ja njemu dala.“

Tu završava. Iako spava, svejedno ne mogu doći do ostatka bilježnica koje krije ispod madraca. I ovo me zadovoljilo. Ostavio sam majku da spava, bilježnicu vratio na isto mjesto i otišao. Morao sam se spustiti niz ružne stepenice i propustiti nekoliko užurbanih zdravstvenih djelatnika. Ponovo dolazim posjetiti majku za nekoliko dana. Do tada razmišljam o prošlosti gospođe Poropat.

Ulazim u sobu, a u krevetu blizu majčinog leži druga gospođa. To nije gospođa Poropat. Majka, nekako žalosna, pozove me bliže k sebi da mi nešto potihom kaže. Gospođa Poropat je odvezena jučer. Preminula je od posljedica onog „blažeg“ moždanog udara. Sav u ljutnji, tuzi i nevjerici, upitam majku zna li što o ostatku njezinih dnevnika. „Nitko nije došao po njezine stvari, ali svoje bilježnice je ostavila meni. Rekla mi je da nema nikoga tko bi došao po njih. To je bio naš posljednji razgovor.“ Počeo sam kopati po teškim ladicama majčinog ormarića. U drugoj ladici pronašao sam ostatke njezina života. „Njezino blago“, kako je pisala u svojim zadnjim rečenicama. Pronašao sam desetak jednakih bilježnica s izlizanim koricama i izmučenim kutovima stranica. Znao sam što mi je dalje činiti.

Majka se prije godinu dana vratila kući iz bolnice. Sada živimo zajedno. Doduše, u maloj nakladi, ali izdali smo dnevnike gospođe Poropat – dali smo joj priliku da raste.

JOSIP JULARIĆ

OPROŠTAJ U DARUVARU

Nije bio trenutak za plakanje. Pogotovo jer sam ja najstariji sin.

Znao sam da je došlo vrijeme da tata otputuje i da ga tetak i ja vozimo u Daruvar. U Daruvaru ćemo se rastati; tetak i ja ćemo ka kući, a tata prema Njemačkoj.

Pošli smo iz Dragalića, malog slavonskog sela, toliko malog da ima samo četiri ulice. Doduše, jedna je baš dugačka, pa mogu reći da je moje selo malo, ali dugačko. Prolazak kroz tu dugačku dragalićansku ulicu bio je čudan, bilo mi je neugodno u automobilu. Je li to bilo zbog kofera koji me je žuljao zabijajući mi se u koljeno i ostalih stvari koje nosi u Njemačku ili zbog činjenice da je očev i da neću mjesecima vidjeti taj glupi kofer.

Napokon dolazimo na glavnu cestu, napetost me napušta, šira je cesta, osjećam da lakše dišem, više je mjesta od asfalta do prvih kuća. Ispred kuća na ledinama oronule su drvene klupe na kojima ljeti se ljanke promatraju tko prolazi selom.

Sve je manje tih klupa.

Prolazimo Gornje Bogićevce i iako još ima nekoliko kilometara do Okučana gdje ćemo skrenuti desno, ja već sad rutinski gledam kroz desni prozor i tražim izdajnički putokaz za Daruvar. Okučani. Skrenuli smo.

Naslonjen na prozor slušam radio. Zamagljeno staklo hladi mi čelo. Tmurno i umorno gledam tmurni i umorni dan. Izgleda kao da će svakog trenutka pasti kiša, ali ja volim ovakvo vrijeme. Volim studeni. Prolazimo Benkovac. Čudno je kako ispred svake kuće mirno pasu životinje; krave, ovce, kokoši, čak i konji. Samo gdjekoji pas zazveči lancem dok se isteže u lajanju na naš automobil. Ipak, svaka treća kuća više nije kuća. Srušena, uništena, zarasla, prazna olupina

nečijeg života prije rata. Ali puni ju priroda, jesenje boje koje ne mare za rat i ružnoću već se ponovno trude u ponavljajućem životu Zemlje ispuniti svoju svrhu. Volim te boje jeseni. Cesta prema Daruvaru ušuškana je raznobojnim lišćem, ne čuje se zvuk guma koje bi se lijepile po mokrom asfaltu. Prolazimo vojarnu, opet mi se javlja želja da postanem vojnik. Stižemo pred Lipik, magla je. Tužan sam jer je magla. Htio sam vidjeti polja, livade, traktore i životinje.

Htio sam nešto zauzvrat.

Ispunjenje duše ljepotom prirode u zamjenu za oca.

Stigli smo u Daruvar.

I vratili se. Moj tetak i ja.

Bez kofera koji me žulja.

SREĆA DOLAZI U RAZNIM OBLICIMA

Kažu da prije, opet ne i tako davno, nije bilo nikakvih ekrana na telefonima, ništa na njima nije svijetlilo, brojevi nisu bili zapisani na ekranu, nego su bili zapisani u blokiće koji su se držali pored telefona. Bez blokića nekad kao danas bez baterije za pametne telefone, ako su prazni ne možete telefonirati. Nije bilo tipkovnice, bio je nekakav okrugli brojčanik, u koji se uvlačio prst pored svake brojke i moralo se okretati. Ljudi su često okretali krive tj pogrešne brojeve, dobivali su nepoznate ljude, čak se i prepirali i čudili tome, tvrdeći s najdubljim uvjerenjem kako je sigurno pošta nešto zeznula po tom pitanju.

Moj tata govori da je u našoj obitelji brzopletost genetska, da ne možemo dugo održavati pažnju. Stvari ponekad rješavamo *ofrlje*, a neki od mojih imaju i takozvanu *disleeksiju* pa im se miješaju slogovi kad brzo pišu. Brojevi naročito! To mene, recimo, prati u matematici, nešto računam, dođem do zadnjeg retka, sve točno zapišem i riješim, a onda upišem, bez veze, ne znam kako, 43 umjesto 34.

Tako je i tatina tetka Manda stalno birala krivi broj, pričao mi je to djed. Tetak Ante je bio u Njemačkoj, a djeca su otišla u Zagreb studirati i ona ih je zvala kod nekog našeg rođaka, čitajući broj s blokića pored telefona. Uglavnom, zapinjala bi već na pozivnom broju, umjesto 041 za Zagreb, birala bi 047, a to je pozivni broj za Karlovac.

Stalno je dobivala jednu gospođu u Slunju, pa bi joj ova s druge strane objašnjavala da to nije taj broj, provjeravale bi jedna pa druga, čudile bi se i pokušavale riješiti situaciju. Kako su obje bile same, a vremena koliko hoćeš, nije bilo živciranja. Bila su to vremena u kojima se telefon jako cijenio, tek su ih bili uveli i svaki poziv je bio sam po sebi svečanost. A to je bilo i zato, kaže moj djed, jer su telefoni bili u paru, kako u Zagrebu kažu *duplići*. Znači, jedna žica za dvije kuće. Pa

kad bi ti susjed pričao, morao si čekati da on najprije završi. Pomalo sebično, ali nitko, kažu, nije baš žurio okončati razgovor.

No, da se vratim na tetu Mandu. Ona se u međuvremenu lijepo znala napričati s gospođom Maruškom na tom *krivom broju*. Maruška je Mađarica, muž joj je, govorila je, rano umro, a djece nisu imali. Ispostavilo se da više taj 047 nije uopće krivi broj, jer su djeca tete Mande davno odselila od onog rođaka u studentski dom, pa sad tetu Manda nije zvala njih, nego oni nju. To pak i nije bilo baš često. Ali s Mrušakom se čula baš svaki dan. Znala je što Maruška kuha, bole li ju leđa, je li tamo u Slunju pao snijeg, a puše li bura u Dalmaciji izvještavala bi je tetu. I tako, o svemu su pričale, jedna drugoj vrijeme kruteći. Njih dvije tada, otprilike kao današnji prijatelji na Instagramu ili TikToku, koji se isto zapravo ni ne znaju i nikad se nisu vidjeli ni čuli, a kamoli sreli uživo.

Ali, tetu Manda i gospođu Maruška su se ipak srele!

Naime, vozili su se jednom tetak Ante i tetu Manda u Zagreb, kad je njihov sin Ivica diplomirao, pa je usput rekla tetu da bi mogli svratiti u Slunj na kavu. Tetak se začudio, ali ipak stadoše. Vadeći papirić iz džepa tetu Manda se stala raspitivati za ulicu, pazeći da broj 24 ne ispadne 42.

I bogme, dođoše oni na kavu kod gospođe Maruške.

Nakon brojnih razgovora preko telefona, konačno se dvije prijateljice sretoše *uživo*.

I dalje su po svom svakodnevno nastavile do volje Božje.

Tetu Manda je umrla prije gospođe Maruške. Na tetinu sprovodu, kod naše crkve, svi su gledali u Marušku. U malim mjestima, a tako je i naše, ljudi uvijek primijete kad netko nije *naš*. No, Maruška je baš naša, kaže moj djed. Ona je produžila život tetki Mandi, učinila ga toplijim i sadržajnijim. Bila je onaj netko tko ima vremena za sva pitanja, tuge, veselja i dvojbe. Dvije usamljene žene spojio je

krivi broj, njih dvije koje su se vremenom i prilikama osjećale suvišnim, jer se više nisu imale o kome brinuti, onaj 041 pretvorbom u 047 učinio je važnima.

Kaže moj djed da je prijateljstvo čudna veza koja ponekad nastaje greškom, a krivi brojevi u životu su ponekad baš pravi. Sreću zaslužuju oni koji je traže, oni koji ne zalupe živčano slušalicom života, ne tjeraju druge od sebe, nego još uvijek vjeruju da ih netko, zasad, još nepoznat, treba i voli.

Sreća nije ono što se odmah prepoznaje, inače ne bi bilo nikakvih problema da je svi imaju. Stoga, kad nekome odbrusite: “Biral ste pogrešan broj!”, i prekinete ga na pola rečenice, računajte da ste možda i pogriješili.

Kako pogriješili? Ne znam! To je zamka!

No to i nećete saznati ne budete li mudri kao gospođa Maruška.

Prekinut ćete *svoju tetu Mandu!*

Sreća dolazi u raznim oblicima, rijetki je prepoznaju i žive.

Sretno vam sa srećom.

IRMA ROKSANDIĆ

UVIJEK POSTOJI NADA

Moj brat je jedan jako optimističan brat. On uvijek misli i govori pozitivno. Na primjer, kada se brinem hoću li dobiti odličnu ocjenu, on kaže: "Uvijek postoji nada." A kada mislim da neću stići na vrijeme u plesnu školu, eto njega opet: "Nada umire posljednja." Ponekad mi ide na živce kada tako govori. Jednostavno mislim kako to i ne mora uvijek biti istina. Čak i ne razumijem što je to nada. Ili tko je to Nada? Možda je nada neko nevidljivo biće koje stvara veće šanse da se nečija želja zaista ostvari?

Dugo sam željela imati macu, ali su moji roditelji bili protiv kućnih ljubimaca. No kasnije, nekako, ne znam kako, promijenili su svoje mišljenje i mi smo danas ponosni vlasnici male, smeđe, debele mace. A prije nekoliko godina moj brat i ja smo dijelili sobu i to mi se nikako nije sviđalo. I stvarno, iako se činilo da je to nemoguće, roditelji su pregradili dnevni boravak i ja sam dobila svoju sobu.

"Vidiš Irma, uvijek postoji nada", dobacio bi mi Lovro u prolazu.

I kakve to sad veze ima s ovom pričom? E, pa itekako ima!

Naime, krajem prošle godine nakon puno razgovora i pregovora, moja je obitelj odlučila krenuti na putovanje u Finsku. Nisam mogla dočekati da taj dan konačno dođe, a kada je stvarno kucnuo na vrata, bila sam spremna, vesela i zabundana od glave do pete!

Let do Finske trajao je tri sata. Sletjeli smo na posve smrznutu pistu i odmah ostali potpuno iznenađeni! A zašto, pitate se? Pa zato što je vani bio mrkli mrak! U deset sati prijepodne! I ne samo to. Snijeg je padao! Čujete li vi to? SNIJEG, pravi, meki, nježni snijeg. U Zagrebu snijeg nisam vidjela godinama!

Naše prvo odredište bilo je selo Djeda Mraza. To je maleno selo sa šarmantnim drvenim kućicama. U jednoj je kući na velikom stolcu

sjedio Djedica. Imate priliku doći do njega i fotografirati se. Možete ostati i na razgovoru, ali ne predugo, jer znate... ima on važnijeg posla. No, do Djedice ipak nismo uspjeli stići. Red je bio ogroman, a mi nismo htjeli potrošiti naše kratko vrijeme u Finskoj na čekanje u redu. Razmišljali smo što sljedeće razgledati, jer sve ponuđeno nas je neodoljivo privlačilo pa smo posjetili Park haskija. Kada smo stigli do haskija, nasmijanih lica, spremni uvaljati se među slatke, male, čupave psiće, pogodite što se dogodilo? Park je bio zatvoren! U Finskoj se, naime, sve zatvara u 16 sati, a mi to nismo znali. Je li to moguće? Došli smo skroz do Finske kako bismo vidjeli Djedicu i ostale zanimljivosti, a činilo se da je sve manje nade da ćemo to i ostvariti. I dok sam ja bila malo tužna, moj je brat bio uvjeren da će sve biti u redu.

Zadnji dio našeg putovanja trebao je biti i najzbudljiviji. Išli smo na noćni izlet kako bismo vidjeli Auroru Borealis, polarnu svjetlost raznih boja koja se može vidjeti samo ponekad i samo noću. Nisam mogla ni zamisliti koliko je predivna. Čekao nas je dugačak put jer smo se morali udaljiti od grada kako bismo je vidjeli. U šumi su nas dočekali vodiči i povelj puteljkom osvijetljenim svijećama. Vladala je potpuna tišina, a moglo se čuti samo tiho hukanje sove koja se spremala za noćni lov. Bilo je čarobno... i hladno. Na kraju puteljka bile su dvije klupe i maleni šator, a u sredini treperava logorska vatra. No, nije bilo Aurore. Dok smo čekali tu zadivljujuću pojavu na nebu, vodiči su nam nudili kobasice i sljezove kolačiće koje smo sami pekli na vatrici. Jedan vodič pričao nam je priče starih Finaca. Bilo ga je baš zanimljivo slušati... ako znaš engleski. Govorio je i gdje se sve može vidjeti Aurora, kako napraviti vatru i čega sve ima u Finskoj.

I dalje nije bilo Aurore. Moj brat i ja odlučili smo malo prošetati i odmaknuti se od vatre. Već pomalo obeshrabrena, pitala sam ga: "Što misliš, hoćemo li vidjeti Auroru?"

"Ne znam", rekao je, "puno toga danas nismo uspjeli vidjeti i zato mislim da "zaslužujemo" takav krasan pogled. Osim toga, uvijek postoji nada!"

Gledali smo nebo i zvijezde. Nadali smo se najboljem. Mislila sam: "Svi tako kažu, nada postoji, nada postoji, ali nekada je to ipak samo obična izreka..."

Odjednom, uočili smo svjetlo koje nam se približavalo i lelujalo polarnim nebom. Nije bilo u boji, ali što je tu je. Baš kada smo se poveselili, shvatili smo da su to bila samo svjetla automobila. Sada je već i Lovro počeo sumnjati. No, nakon nekog vremena opet smo vidjeli svjetlost. Ovoga je puta bila veća. Svjetlost je bila sve snažnija! Kao da se približavala! Ali, na moju veliku žalost, bio je to autobus. Naš autobus za povratak u hotel. To je bilo to! Razočarano sam krenula prema autobusu.

U taj čas pojavila se sto puta veća svjetlost. Isijavala je polako, ali sve snažnije. Zavladała je nebom svojom blistavom ljepotom i bojama. Lovro i ja gledali smo prema njoj zapanjeno i bez riječi. Bila je predivna, nezamisliva, magična, tajanstvena i naprosto čarobna. Ispunjena radošću i zahvalnošću, zagrlila sam brata. Dugo smo tako stajali i uživali u pogledu.

Bila sam jako sretna. Nakon svega došli smo do autobusa. Na njemu je pisalo ime našeg hotela *Toivoa – Hope*.

"Vidiš, Irma," rekao je Lovro, "nada zaista postoji!"

FILIP, USAMLJENI DŽEMPER

Poderani, neugledni i neudobni pleteni džemper. To sam ja! Živim u ormaru. U ormaru je jako hladno i mračno. Nepomično stojim ondje već dugo. Moljci su me gotovo cijelog izgrizli. Bolno je to. Povremeno razgovaram sa svojim rukavom. On me jedini razumije. Moj me vlasnik nekada obuče pa ljutito svučē i baci na pod. Jednoga dana bacio me na pod i zaboravio podići. U tom trenutku došao je njegov pas Riki, žvakao me kao žvakaću gumu. Vlasnik odjednom reče: „Riki, dođi, kupit ću ti bolju igračku.” Nisam dobar ni za žvakanje! Kada me je vratio u ormar, svi su se naslađivali. „Kao smrdljivi šuplji sir si!” reče mi šal, a ostali se počēše smijati. Nekada do ormara dođe djevojčica koja živi u kući. Nadam se da će me uzeti, postati moja nova gazdarica, ali ona odabere šal. Ona starija gospođa koja povremeno slaže odjeću u ormaru ljuta je kada me ugleda. Zašto sam ja još uvijek u tom ormaru? Zašto me ne baci u smeće kao ostale stare i poderane stvari?

Taj ružni, poderani pleteni džemper – to sam ja! Filip. Dijete koje nitko ne voli. Osjećam se kao taj džemper. Svi me odbacuju, rugaju mi se. Vrijeđaju me u školi. Kada smognem snage i priđem nekome, on se odmah odmiče. Zaudaram li kao i taj džemper? Nemam prijatelje. Najgore je što se i kod kuće ne osjećam dobro. Sestra me zadirkuje, i ona se ne želi igrati sa mnom. Mama je stalno zabrinuta, zaposlena, odsutna. Moj rukav moj je pas Riki. Slatki i umiljati pas s kojim razgovaram. Imam i jedan ružni poderani džemper prema kojem se odnosim onako kako se drugi odnose prema meni. Na njemu iskazujem svoj bijes, ljutnju i tugu te se poistovjećujem s njim. Taj me džemper predstavlja. Mama je ljuta kada ga vidi u ormaru. Ljuta što ga još nisam bacio.

SVE JE CRNO-BIJELO

Već peti dan nije ustala iz kreveta, nije pričala ni s kim, jela ništa ni oprala kosu nije. Ništa neobično za nju. Imala je relativno dobrih dana, ako ih se može tako nazvati. Imala je i grozomornih dana, teških i neobjašnjivih.

Ona je oduvijek znala da s njom nešto nije u redu. Kroz djetinjstvo nije bila svjesna zašto se njeno raspoloženje mijenja češće nego vrijeme vani. Svi problemi izašli su na vidjelo u osmom razredu, a i ranije je bilo naznaka da ona nije kao druge. Nitko ne zna što je bio okidač koji je pokrenuo njenu prvu veliku mračnu fazu, ali nakon prvog puta samo se nastavljala vraćati u velikim, tamnim valovima. Tračak svjetla u svoj toj tami bila je njena majka koja je odmah shvatila da joj je potrebna pomoć. Majka ko majka, uvijek čita između redova. Iako nije obraćala previše pažnje na događaje oko sebe, na svojoj prvoj terapiji s crvenokosom ženom u tridesetim godinama uspjela je probрати kroz njezine riječi i shvatiti da ima bipolarni poremećaj. Nije bila iznenađena, očekivala je tako nešto poremećeno. *Guglala* je, ali nakon treće rečenice prestala je čitati. Nije imalo smisla tratiti vrijeme, na nešto što već zna.

Ne zna koliko je dana prošlo i koliko puta je vidjela crvenokosu prije nego što je nastupila, kako ju je crvenokosa nazvala, manična faza. Sama je sebi priznala da joj je manija definitivno draža od depresije, iako prema riječima crvenokose niti jedno nije dobra opcija. Tada se nije složila s njom, ali je uskoro shvatila da, kad su u pitanju njeni osjećaji, nema sive zone. Loptica stalno ide s jednoga kraja terena na drugi.

Nije se žalila, iako je o tome znala pričati bez zadržke. Njeni vršnjaci jednostavno nisu željeli razumjeti da ona nije kriva što su njeni neuroni u neredu i stvaraju mrežu kojom ne može upravljati i da želi. Škola je bila prvorazredno mučilište. Predavala se bez borbe, očajna

i neshvaćena. U sred sata uhvatila bi je jedna od navedenih faza, na zaprepaštenje svih onih koji su se našli pored nje. Upalio bi se oganj koji joj razara mozak i ždere utrobu. I usred svega onog što se događalo u njoj, imala je sposobnost slušati zlurade komentare i upijati poglede, zabrinute, preplašene, osuđujuće. Ponekad je znala zaglibiti duboko u zbunjajućim mislima, a njen komplicirani um jednostavno nije želio ponuditi nikakva objašnjenja. Ona se nema zašto ispričavati.

Nakon što je dobila dijagnozu i ono malo prijatelja isparilo je jer nitko nije želio imati “luđakinju koja ne može kontrolirati svoje raspoloženje” za prijateljicu. Od tada se njen život svodi na lijekove, razgovore s crvenokosom i prelaska s manije na depresiju. Upravo jedna tanka crta između ovo dvoje, pružila bi privid da je dobro. Dobro je uvijek kratko trajalo.

Ona bi htjela, kad bi mogla, promijeniti dijagnozu. Razmišljala je o kratkovidnosti, o dijabetesu, o štitnjači, o svemu što nema veze s glavom i emocijama. Živcira je što drugi ne vide da upravo emocijama ona ne može vladati. Kod nje je sve doslovno crno-bijelo, agregatno stanje bez boje i svih nijansi koje one pružaju.

Ona se peti dan gnijezdi u krevetu osjećajući nadolazeću promjenu, nešto nalik pustinjskom Suncu koje prži sve pred sobom.

Nada se čudu koje će se tek dogoditi, nada se da crvenokosa ima asa u rukavu koji će obojiti njen crno-bijeli svijet. Ona leži peti dan, ali ne odustaje. Ustat će ona.

PRIVATNA PROJEKCIJA

Zgodan u mlađim danima. Zavodnik zelenoplavih očiju i vitke građe. Danas debeljuškast, kruškast, bombastična trbuha, tankih kratkih nožica. Aktivan i svestran nekad. Kinooperater u Kinu „Rudar“, vozač kamiona za Modex, građevinar, glavni kuhar u svojoj kuhinji. Nakon sedamdeset osam godina i dalje je kinooperater. Projicira svoj film. Kontrolira jačinu tona, oštrinu slike, uklanja sitna oštećenja nastala prilikom presnimavanja. Kada je prva projekcija pri kraju, premata film na početak pripremajući ga za sljedeću projekciju.

Ulazim u dvoranu kao posjetitelj, objektivni namješteni, glazba uključena, svjetla ugašena. Početak projekcije.

Terezija Turk, supruga Dragutina, preminula je 2006. godine u 62. godini života. Nakon njene smrti u kuću se nastanila tišina. Čini se da je ona razlog duboke tuge u očima moga djeda. Htio je dokazati i sebi i cijelom svijetu da sve može sam. Svake srijede miješao je tajne sastojke, spajao slatko i kiselo praveći „tenku zlevanjku“ koja je svojim mirisom budila uspomene. Koliko god bio uporan u odbijanju bilo kakve pomoći, mama nije odustala. Stavljajući u posudu ručak za djeda, ovaj put „tenfanu piletinu“ s pire krumpirom, uputila mi je osmijeh. Znala sam. Sretna je što sam uz nju. Svaka dva dana posjećujemo djeda. Mama brine da ne bude gladan, a ja sam jednostavno uvijek tu. Djedova obožavateljica i pozorna slušateljica njegovih priča. Najčešće započinje novostima u susjedstvu. Rudi, medar Zvonko i Toni njegovi su najbolji prijatelji. Njihov je detektivski zadatak uskladiti priče o tome kuda se kreće susjeda Jula, kad dolazi kući, je li popila čašicu previše, zašto Joža kupuje kosilicu kad mu je stara još dobra, jesu li se Marija i Ivan rastali, zašto se Biserka odselila... Kada se trojka razide, nastupa pernata ekipa raspršena po dvorištu. Guske, patke, kokoši, pijetlovi, pilići i golubovi. Ekipa koja čuva njegovu najmračniju tajnu. Samo njima se djed požali kad ga nešto

boli. U trenutku kada se mora sagnuti da bi sipao kukuruz u njihove posude, požali se na bol u leđima. Povezuje to s promjenom vremena koja je kriva za sve. Nižu se tako iz dana u dan nove bolesti. Svaki dan trebao bi popiti devet tableta. Mama uporno sortira tablete u kutijicu na kojoj su označeni i dani i vrijeme kad ih treba popiti. Za sada je kutijica nedotaknuti suvenir na ormariću. Nezaobilazna tema su i vijesti koje uznemiruju već pune dvije godine. Koronavirus. Izolacija. Broj zaraženih. Umrli. Nikako da se vratimo u normalu. Dok se panika uvlači među nas, moj sveznajući djed kao odgovor na tu boleštinu samo odmahne rukom. Siguran je da se virus pojavio s razlogom koji on zna. Kratko i jasno. Njegova teorija podsjeća na vrijeme bajki, borbu dobra i zla. Nadam se samo da će ova borba završiti čim prije i da će dobro pobijediti, baš kao u bajkama.

Projekcija se približava kraju. Isključi se zvuk. Nešto ne štima u postavkama. Morat ću priskočiti u pomoć. Nastala su opet neka nova sitna oštećenja na koja smo polako navikle i mama i ja. Nenadani prekidi u priči, zelenoplave oči, zbunjene i daleke. Demencija napreduje, ali sigurna sam da će se projekcija djedova filma ponoviti opet za dva dana. Objektivni će biti namješteni, a glazba uključena. Priča potpuno ista, začinjena desertom „tenka zlevanjka“ – djedu omiljenom.

IVA PLIŠO

KAD KNJIGE PROGOVORE

(igrokaz)

Dramske osobe:

KRISTIJAN

MAMA

BAJKA

ZBIRKA PJESAMA

ROMAN

BASNA

ENCIKLOPEDIJA

(Čuje se tiha i umirujuća glazba, svjetlo je prigušeno, na sceni se nalazi krevet, prozor sa zavjesama, dva otvorena regala s policama na kojima su knjige, neke su police prazne. Ispred kreveta na tepihu nalazi se otvorena knjiga. Dvanaestogodišnji dječak u pidžami ulazi na scenu, u svoju sobu, vičući se obraća mami koja je izvan scene.)

KRISTIJAN: Mamaaa! Danas ću kasnije na spavanje, zato što želim do kraja pročitati lektiru.

MAMA: Kristijane, pročitat ćeš lektiru sutra. Cijeli je vikend pred tobom. Kasno je!

KRISTIJAN: Ako počnem sada, završit ću do ponoći. Imam još dva poglavlja romana *Trojica u Trnju* i tako je napeto da želim to pročitati danas. Noć!

MAMA (*glasno uzdahne*): U redu, nemoj predugo. Noć, lijepo sanjaj!

(Kristijan legne u krevet, malo čita, zijeva, odlaže knjigu na policu i zaspi. Zamračenje, prvo se čuje tiho kucanje sata, a ubrzo meškoljenje i lupkanje po policama. Postepeno se osvjetljuje dio pozornice gdje se nalaze police s knjigama. Lutke – knjige pojavljuju se na praznim mjestima polica u sobi.)

BAJKA: Tako sam umorna od dugog stajanja na najvišoj polici!
Kako Kristijan raste, sve me rjeđe i pogleda. *(Sjetno)* U bistrom mi je sjećanju njegova peta godina. Od kada zna slova, bila sam mu najdraža. Zna, bila sam pr...

ZBIRKA PJESAMA *(izviruje iz police pokraj)*: Da, bili ste prva knjiga koju je on pročitao sam, bez ičije pomoći i čitao bi Vas svaki dan sa zvijezdama u svojim velikim očima koje su gorjele od želje za otkrivanjem novih čudesnih događaja koje skrivate unutar svojih debelih korica.

BAJKA: Upravo tako. Otkako je pročitao moje stranice, od prve do zadnje...

ZBIRKA PJESAMA *(podrugljivo upadajući u riječ)*: Što je bilo malo više od deset puta.

BAJKA *(plače)*: Stavio me na policu i zaboravio. Sve putove u svijet mašte, čudesne likove i njihove pustolovine, borbe dobra i zla, čaroliju, sve je ostavio zaboravljeno na vrhu police. *(Ispred polica dolazi enciklopedija i obraća se bajci.)*

ENCIKLOPEDIJA *(samouvjeren)*: U pravu si. Znanstveno je dokazano da je dobro poticati dječju maštu. Tako piše na mojoj 75. stranici, no djeca ne smiju živjeti u bajci. Dobro je vratiti se u realnost. *(Okreće se prema publici.)* Ja sam vam, eto, najbolja za to. Moje su stranice ispunjene čistim činjenicama. Nema laži, izmišljanja, dobrih vila ili čarobnjaka. *(Pokazuje i lista svoje stranice.)* Od prve pa sve do sto devedeset prve stranice Kristijan može saznati, npr. sve o čovjekovu mozgu. A to je samo mali dio znanja koji nudi moja obitelj i rođaci.

ZBIRKA PJESAMA: I to je istina, no tvoj je znanstveni tekst pisan bez ikakve slikovitosti, osjećajnosti i ritmičnosti. Čitajući pjesme koje se nalaze u mojoj zbirci, Kristijan se smije, plače, zamišljen je, sretan, rastresen, začuđen... U njemu izazivam paletu osjećaja.

ROMAN (*proviri iza kreveta i pridruži im se*): Slučajno sam čuo vaš razgovor i zaključio da su upravo romani Kristijanu najdraže knjige. Sadržim puno događaja, likova i napetih pustolovina. Upravo zbog mene Kristijan nije želio ići na vrijeme spavati. Toliko sam zanimljiv i napet da me čitatelji ne ispuštaju iz ruku. S mojim se likovima čitatelj može poistovjetiti i sudjelovati u pustolovinama. I što je najvažnije, poučni smo!

BASNA (*smijući se podrugljivo iz druge police*): Romani, da su poučni? To još nisam čula. Basne su knjige kojima pouke romana nisu ni do koljena. Moji su likovi životinje, a svi znamo da ljudi vole životinje. Posebnost je i to što životinje imaju ljudske osobine! Zanimljivo, zar ne?

(*Razgovor postaje sve glasniji.*)

ENCIKLOPEDIJA: Jedina važna ovdje sam ja. Otvaram teme za razgovor, potičem na rješavanje problema i jačam samopoštovanje. Čitajući me, ljudi postaju obrazovaniji.

BAJKE: Ja opuštam, otkrivam nove svjetove, potičem maštu i stvaralaštvo.

ZBIRKA PJESAMA: Produbljujem emocije i smanjujem stres.

BASNE: Basne su Kristijanove miljenice, morate se pomiriti s tim. Čitajući me, Kristijan uči o vrlinama i manama ljudi. Postaje bolji čovjek.

ROMAN: Očigledno je da Kristijan najviše voli romane. Niste li primijetili da je mene čitao prije spavanja?

SVE KNJIGE (*govore u isti glas*): Kristijan mene najviše voli! Kristijan!
(*Glas knjiga pretvara se u mamin. Prigušeno svjetlo na dijelu pozornice gdje su bile knjige, osvijetljenje kreveta. Majka sjedi uz Kristijana na krevetu.*)

MAMA: Kristijane, Kristijane, probudi se! Bio si vrlo nemiran i vikao si pa sam došla vidjeti što se događa.

KRISTIJAN (*pospano i zbunjeno najprije pogleda knjige, sve su na mjestu, a zatim mamu*): Mama, usnuo sam čudan san. U njemu su sve moje knjige govorile, raspravljale i svađale se koja je vrednija. (*Zamišljeno.*) Znaš li ti odgovor na to pitanje?

MAMA: Svaka knjiga u tvom životu ima svoju zadaću i svaka je jednako vrijedna. Neke će te zabaviti, neke pak zamisliti ili nečemu poučiti. Knjige nam otvaraju prozore – jedne u svijet, a druge u nas same.

KRISTIJAN I MAMA (*obraćaju se publici zajedno*): Djeco, posegnite za knjigama i saznajte kamo vas vode! Budite prijatelji s knjigama i čitajte ih s ljubavlju, a one će vam to višestruko vratiti!

MAMA: Pa, Kristijane, kad si već tako rano ustao, mogao bi pobrisati prašinu na policama s knjigama.

(*Nasmiju se i odlaze s pozornice.*)

KLARA ČEREPINKO

ŽIVOT U OKLOPU

istinita priča

Već je kasno, vrijeme je za spavanje. Stavljam na sebe veliki plastični oklop. Da, to sam ja, trinaestogodišnja djevojčica koja ne osjeća mekoću toplog kreveta nego samo hladan oklop. Ne mogu zaspati i iznova vrtim film: kako je sve počelo?

Počelo je upisom u prvi razred osnovne škole. Još se sjećam nervoze u čekaonici i hladnog znoja koji me oblio u trenutku kada je doktorica rekla mojoj mami: „Jako mi je žao, ali ona ima dugu krivinu kralježnice koju će biti teško ispraviti, vaše dijete ima skoliozu.“ Nisam razumjela riječi doktorice, ali zabrinutost na maminom licu govorila mi je da se ne radi ni o čem dobrom. Krenuli su moji redoviti posjeti kod doktora. Svaki mjesec morala sam posjećivati privatnu fizijatricu koja me učila posebnim vježbama za skoliozu. Vježbe su bile bolne, a prostorija u kojoj sam vježbala hladna. Na zidu moje spavaće sobe ubrzo su se našle švedske ljestve i mnogi drugi rekviziti za vježbanje. Tata mi je od početka pomagao u vježbanju, a kada mi se nije dalo vježbati on bi me poticao i ohrabrivao. Kad sam bila manja izmišljala sam milijun razloga samo da se izvučem iz vježbanja. „Boli me glava, tata.“ „Joj pa ne mogu sada, moram pisati zadaću“ ili „Muka mi je u trbuhu, budem sutra“. Dobri razlozi dobro zvuče, zar ne? Baš sam bila ponosna na sebe, ali tata je uvijek uspio pronaći način da me pridobije na vježbanje! To me je prije živciralo, ali sada znam i razumijem da mi je želio samo dobro.

...

Doktorica, moji roditelji i ja bili smo u njenom uredu i gledali rentgensku snimku moje kralježnice kada mi je rekla: „Bojim se da se iskivljenje pogoršalo, morat ćeš dobiti ortozu. To je oklop koji ćeš redovito nositi dok se stanje ne popravi.“ Bio je treći razred i

vrijeme moje prve ortoze. Doktori su ga izradili tako što su gipsali moj trup i prerezali gips da bi skinuli kalup s mogega tijela i doradili ga. Ne mogu opisati nelagodu i mučninu u želudcu koju sam osjetila kada sam vidjela da mi velikim škarama doktori režu gips s trupa. Tada sam bila mala i uplašena djevojčica. Nisam mogla prihvatiti činjenicu da ću kroz svoje školovanje morati nositi plastični oklop koji će me stezati i u kojem će mi biti teško trčati i skakati.

...

Godine su prolazile. Kako sam rasla ja, raslo je i moje iskrivljenje. Kako tu krivinu nisam mogla izravnati, u šestom su mi razredu liječnici savjetovali da moram povećati sate nošenja ortoze jer postoji mogućnost da će se ostvariti moja noćna mora – operacija. To znači da sam ortozu morala početi nositi i u školu. Bilo me strah. Nisam htjela biti drugačija i sramila sam se. U ponedjeljak s ortozom sam došla u školu. Prekrila sam je širokom majicom i sramežljivo, sporim korakom kao kornjača, ušla u učionicu. „A kaj ti je pak to?“ ispitivali su me. „Kuuc kuc... Ima koga?“, zezali su me. „Trebaš pomoć?“ Moji prijatelji nikad nisu vidjeli ništa slično. Osjećala sam se zarobljeno u svom oklopu, ali nisam bila predmet izrugivanja. Sretna sam što me prijatelji nikada nisu ismijavali, već su me ohrabrivali i pomagali nositi školsku torbu punu teških knjiga. Naravno, našlo se djece koja nisu shvaćala težinu i bol mojeg problema, ali potaknuta pozitivom svojih prijatelja, na njih se nikada nisam obazirala. Koliko god ohrabrivana bila i dalje sam mislila da sam valjda jedina na svijetu koja ima taj problem. Sve do ljeta prošle godine kada su me roditelji upisali u ljetni kamp za skoliozu u Zagrebu. Bila sam jako vesela i uzbuđena. Tamo sam upoznala drugu djecu koja imaju isti problem kao i ja. Nisam jedina, aha! Razmjenjivali smo iskustva i zabavljali se dok smo ponosno nosili svoje ortoze na plažu – izgledali smo kao skupina kornjača u moru. Dobar osjećaj!

Prihvatila sam ortozu kao neizostavan dio sebe. Ona me čini posebnom, drugačijom. Svjesna sam da su preda mnom godine muke i rada, ali uspjeh ću. Moram. Ipak sam ja borac, ja sam mala ninja kornjača.

TENA MARKIĆ

NAIVA

Z autobusa smo poskakali
kak vrapčki z grane –
baš pred staro belo hižo.

Nutri v hiži visijo slike.
Gledimo i ne verujemo;

drevje je ljubičasto i žoto
saki dedek ima boto,
hižice so slamom pokrite,
okoli cerkve se so zbite.

Kokoši se po dvorišču sprehađajo,
raskuštrani pevci posod kukuričejo.
Pod zelenim nebom se šume črlenijo,
ljudi se gostijo i kre vode ležijo.
Selo je v teglinu, a cvetje do oblakov raste,
pod Ajfelovim tornjem se marva pase.

V drugi sobi je još hujše;
z črni oblaki se musiče,
na nebi jašejo kosturi,
po zemlji kača plazi
i žareča voda brburi.

Kristuši na križu visijo,
a ljudi bez zobi
i z debelimi nosi
kak strahe zgledijo!

Po krohu se pentrajo,
po zemlji se vlečejo,
roke k nebi zdižejo!

„Draga djeco, ovo su slavna djela
najvećih slikara hrvatske naive.“

Isusek, a meni zgledi
kaj da so jeli nore gljive!

Pripovedala sem tati
kak je to bilo;
– takvoga bi pevca, tata,
i ja znala narisati!

On me je pogledal i samo se nasmejäl.

Ak mi ne verujete,
odite ta, v galerijo, v Hlebine.
Al najte se začuditi;
to so vam naslikali
najvekši slikari hrvatske naive.

Rječnik

bel – bijel; bota – štap; brburiti – ključati; cerkve – crkve; cvetje – cvijeće; črleniti se – crveniti se; črn – crn; dedek – djedica; do oblakov – do oblaka; drevje – drveće; dvorišće – dvorište; gledimo – gledamo; hiža – kuća; još hujše – još gore; k nebi – u nebo; kača – zmija; guja; kak – kao; Kristuš – Krist; kroh – krov; marva – stoka; musiče se – sjeva; najte – nemojte; najvekši – najveći; nasmejati se – nasmijati se; nore – lude; nutri – unutra; pentrati se – penjati se; pevci – pijetlovi; plaziti – gmizati; posod – posvuda; pripovedati – pripovijedati; raskuštran – očerupan; saki – svaki; sprehađati se – šetati; straha – utvara, sablast; teglin – tegla; verovati – vjerovati; vleči se – vući se; vrapčeki – vrapčići; z – iz, s/sa; zdigati – dizati; zemla – zemlja; zgledeti – izgledati; zobi – zubi; žareča – žarka, vruća; žot – žut

PETRA LUČIĆ

MILA MILOJKA

Dijagnoza, skolioza, kifoza, ortoza... Posljednja dva mjeseca stalno me prate neke čudne riječi koje završavaju na „oza“. Jedna je od njih i nervoza. Prije sam bila samo smotana Petra koja pri hodu zabacuje udesno, spora i savijena kao upitnik. Nisam previše razmišljala o tim epitetima sve dok me profesorica tjelesne kulture nije pozvala na razgovor. Njezino dugogodišnje iskustvo u radu s djecom govorilo joj je da s mojim kukovima nešto nije u redu. Savjetuje meni i mojim roditeljima da potražimo stručno mišljenje.

Potruga nas je odvela u glavni grad Lijepe Naše. Došli smo na pregled k poznatome zagrebačkom ortopedu koji mi se odmah svidio. Valjda zbog *Disneyevih* tenisica koje je nosio i neobične bijele liječničke kute prošarane mnoštvom plavih zvjezdica. Bistri pogled njegovih modrih očiju ulijevao mi je povjerenje. Red mjerenja, red snimanja, red čekanja i konačno razgovor. Liječnik smirenim tonom govori kako mi je zdjelica kosa, lijevi kuk podignut, noga funkcionalno kraća. Jedini je način za izbjegavanje operacije ortoza. Meni ta riječ ništa ne znači, ali po tatinom čelu koje se naboralo kao plisirana suknja, i maminim rukama na kojima podrhtava dragi kamen praveći svjetlosnu zabavu na stropu, shvaćam da je nešto ozbiljno. U meni je kaos. Panika pomiješana sa strahom ubrzala mi je puls. Srce mi se pretvorilo u bubanj.

Koliko je situacija ozbiljna, shvatila sam dva tjedna poslije kad smo došli po Milojku. U razmišljanju o posjetu *Burger Kingu* i najboljim mafinima sa sladoledom prekida me medicinska sestra s nekakvim oklopom u ruci i poziva me na probu. Uh, bio je to najčvršći zagrljaj u mom životu, nimalo sličan toplome majčinskom zagrljaju. Odlučila sam ju nazvati Milojka misleći da će biti milija i blaža. No njoj to lijepo ime očito ništa nije značilo. Guši me, stišće, ne pušta. Sljedećih šest godina, dvadeset dva sata dnevno to će čudo biti

na meni. U glavi mi se roje misli. Neću moći odjenuti usku majicu, zavezati vezice na tenisicama, baviti se nekim sportom. Djeci u školi ionako nisam omiljena, tiha djevojčica koja niže petice, a s Milojkom postat ću štreberska nindža-kornjača. Vozimo se natrag u Zadar. Mama i tata o nečemu razgovaraju, pokušavaju razbiti lošu atmosferu, no ne slušam ih. Gledamo se Milojka i ja na stražnjem sjedalu. Mrzim ju, a bez nje ne mogu.

Danas smo moja mila Milojka i ja u simbiozi. I dalje me čvrsto drži, ne posustaje. Pokušavam ju svakodnevno udobrovoljiti, obećavam joj putovanja, zabave i razne provode. Milojka i ja, baš kao Harry Potter i Hermione, u avanturi života. Ne pali ništa, uporna je. Ali uz nju i ja postajem upornija. Postajem borac, pravi hrvač. Kad ju skinem jednoga dana, neću je baciti. Imat će posebno mjesto u mojoj sobi, podsjetnik da se žrtva i upornost isplate. Pogledat ću svoju Milojku i reći sebi kako mogu sve. Iskreno vjerujem kako će naša priča završiti metamorfozom – iz upitnika u uskličnik.

LEOPOLD ALJINOVIC

MOJ DIDA

Moj je dida jedan puno lipi šjor. Voli da mu je kolet dignut jer se tako nosilo u njegovo vrime. Užanca mu je lipa montura i da mu postole blišče. Najdraža mu je čakula s mojom bakom za koju kaže da se uvijek u sve pača i sve zna.

Moj se dida davno ostavlja pića i španjuleta. Živi zdravo, za marendu voli izist jaje s feton kruva. Pije kavu bez cukra iz velike čikare. Najglavnije mu je da za obid bude riba, najboje brujet. Apropo didinog zdravog života, baka ne smi zapalit španjulet u kući, nego mora izać na taracu. Satra ju je sa svojim prohtjevima. Kaže da je više išempjana od njega.

U zadnje vrime nije mu lako. Bidan, opsjednut je koronom i zarazom. Stalno viče da ćemo se svi infetat i odapet. Dišperan je i infišan kad vidi da broj zaraženih reste. Baka mu kaže da je infiša skroz i da više ne gleda šonete. Ona njemu govori da je čimavica, a on njoj da je lajona i tako već četrdeset i nešto godina, uvijek kontra. Nitko im više ne dolazi u vižitu, ne smi se ni nosom primirisat u njihovu kuću bez maske na licu.

Ali kako je pun force, dida ne odustaje da nas, za dišpet koroni, razvozi po treninzima. Zato je u auto metnija ceradu, ka caklo, da ogradi vozača od putnika pa nas vozi ka u taksiju. Mi se cerimo njegovim bazama i guštamo s njim. S njim nema labavo. Isto, na kraju uvijek izvadi takujin i tutne koju kunu u džep.

IVA ZORIĆ

ŽIVOT NIJE BAJKA

Baš kao i u svim bajkama, i ova priča počela je nekoć davno. Dok sam još bila jako mala, majka mi je svaku večer prije spavanja čitala bajke. Kao i svaka druga djevojčica, sanjala sam kako ću jednog dana postati princeza i živjeti život nalik onome u bajci. Maštala sam o staklenim cipelicama, raskošnim haljinama i tijarama koje će mi krašiti lice. Dijamanti oko moga vrata posramili bi i zvijezde na nebu.

Iskreno, meni se čini da ovaj moj život nema nikakve veze s bajkom! Umjesto tijare na glavi imam vječno lošu frizuru. Ne mogu spavati kao Trnoružica sto godina, već me bude svako jutro prije sedam. Ne liječim rane kosom poput Zlatokose, a o svojoj dobroj vili da ne pričam. Pepeljulina dobra vila bila je široke ruke, a moja se vjerojatno još uvijek dvoumi oko karijere. Pomislila sam da možda ima problema sa sluhom, jer koliko god ju zazivala za vrijeme testa iz matematike – niti glasa od nje. Sve bi to bilo u redu da me djeca iz susjedstva još uvijek ne uvjeravaju da su bajke istinite. Zla maćeha i polusestre, otrovna jabuka, ubod na vreteno... čini se da je netko imao bujnu maštu i dosta slobodnog vremena. Tako bi bilo dobro imati čarobni tepih i ploviti nebom poput Aladinove Jasmine. Izbjegla bih sve one usputne ozljede za koje krivim stari bicikl, a izgledala bih i mrvicu gracioznije. Iz pouzdanih izvora znam da se sviđam onima koji se meni ne sviđaju. Ljepotica je u zvijeri pronašla ljubav svog života, a Tijana poljubila žapca i dobila princa. Moram priznati da sa svojih jedanaest godina još nisam toliko očajna da bih ljubila žabe. Jedino što mene i Pepeljugu trenutno povezuje jest bundeva, pošto je famozna mamina juha od bundeve danas na tanjuru za ručak.

Ipak, ima nešto u nama, djevojčicama, što nas stalno tjera da i dalje sanjamo i vjerujemo u bajke. Potajno se nadamo da će u jednom trenutku i nama kapnuti malo čarolije i da ćemo imati svoj *živjeti su sretno do kraja života*.

DOMAGOJ POSAVI

SRCE

Sosed dva pot na leto kolije ima
v kesno jesen dok se tre za zimo pripraviti,
i v protuletje dok tre za Vuzem šunkicu sušiti.

Celi Pajcek je preveč
jer deca hodijo po sveto,
a oni so samo dva: sosed i soseda.

Polovico, kupimo mi
mama je vesela,
domače meso ima
ne mora v štacun iti
i uvozno GMO meso kupiti.

Dok dojde kolija vreme
sosed gavke vun škedja nosi.
Krop se kuha na ogju, vuni
jer Pajceka harati treba
ka se koža zeme.

Kože bodo za hladnetinu
želodec za prezvuršt,
špeh za slaninu.
I cvirki bodo se jeli
krv za čurke bodo zeli.

Mesar je došev
z pištoljom kak v igrici,
Pajcek je zacvilil
kak Pajcek!
Čulo se v celoj vulici.
Takšega kriča nega!

S kropom so ga poparili
i v koriti harili.

Na glavo ga obesili
po sredini razrezali.

Zameglilo mi se...
zavrtelo mi se...
za čas sam se...
prehitiv.

I dok so mene mocali
Pajceka su već raščameštrali.
Srce so vum zeli
na stol su ga deli.

K sej sam došel
al sam več blizu ne išev.
Se me bolelo,
al srce največ!

Zmisliv sam se kak su ga čoveko presadili,
i s tem so se po sim vestima falili!
(štev sam za doktora iti, a ve sam jedino siguren
da se z šniclima na tajero morem oprostiti).

Rječnik

sosed – susjed; pot – put; kolije – kolinje; kesno – kasno; protuletje – proljeće;
Vuzem – Uskrs; preveč – previše; štacun – trgovina; gavge – željezna postava kao
za njihaljku; škedej – štagalj; krop – kipića voda; ogej – vatra; pajcek – svinja; hari-
ti – skidati s kože dlake, depilirati; obesiti – objesiti; zamegliti – zamagliti; zavрте-
ti – zavrtjeti; zeti – uzeti; bodo – budu; prezvuršt – tlačunica; cvirki – čvarci; čurke
– krvavice; vulici – ulici; krič – vrisak; prehitiv – pao u nesvijest; macati – oživlja-
vati; reščemeštrati – raščetvoriti; vum – van; zeti – uzeti; deti – staviti; zmisliti se –
sjetiti; sim – svima; falili – hvalili; štev – htio; iti – ići; ve – sad; siguren – siguran;
šnicli – odresci; tajer – tanjur

VERONIKA MANDURIĆ

SLATKIŠI I JA

bomboni

mogu biti	kiseli i slatki
ali mama	ne želi mi
nijednu	vrstu dati
	dok ona
	sve mi
	čokoladice
	skriva
	bakica
	potajno
	lizalice
	dariva
	no kad
	KARIJE
	SSSSSS
	mi dođe
	brzo me
	želja za
	slasticama
	prođeće

KLARA BLAŽI

JESEN DIŠI

Čuj kak jesen diši!

Kostanjek v ježovkici samo čkomi.

Veverica žireka za nosek drži.

Ježek ježici šapicu gladi.

Mescček tak čvrsto spi.

Posluhni kak jesen diši!

Rječnik

čuj – poslušaj; diši – miriše; kostanjek – kestenčič; čkomi – šuti; veverica – vjeverica; nosek – nosič; ježek – ježič; gladi – miluje; posluhni – poslušaj; kak – kako

MARTINA GLAVAŠ

RUPA U SJEĆANJU

Nije znala gdje je, samo je znala da ne može disati. Sve joj je bilo mutno. Probadajuća bol u prsima ju je podsjetila na sve što se dogodilo.

Elisabeth je polako tonula u more. Obala je bila daleko, a ona nije imala snage da se pomakne. Odnekud je dopirala glazba. “Predivna skladba”, pomislila je. Netko je prebirao tipke klavira tako nježno. Poznavala je melodiju, ali se nije mogla sjetiti imena te skladbe. Odjednom joj navru sjećanja.

Prvo sjećanje: trogodišnja Elisabeth kiti božićno drvce sa svojim roditeljima Hildom i

Donaldom. Oh, kako je bilo lijepo! Ali onda ju posjeti njezina noćna mora. Drugo sjećanje: već godinu dana kasnije mala se Elisabeth nalazi u sudnici. “Lizzie, je li ovo ta crna stvar koju je tvoja mama držala uperenu u tvog tatu dok te je nosio do automobila?” upita ju sudac. Elisabeth brizne u plač: “Da!” “Hilda McAdams, osuđeni ste na dvanaest godina zatvora zbog ubojstva Donalda McAdamsa i posjedovanja droge”, presudio je sudac. Ta je presuda, ne samo presudila njezinoj majci, nego i njoj.

Treće sjećanje: uplakanu je Elisabeth iz sudnice odvela neka žena i dovela je u neku turobnu zgradu s puno prozora. Na pultu je neki čovjek pitao: “Ime?” “Elisabeth McAdams”, odgovorila je žena. Ondje ju je neka starija žena grubo uzela za ruku i otpratila je do sobe na kraju dugačkoga hodnika. “Krevet ti je već namješten, odjeća ti je tu. Tamo na početku hodnika je kupaonica. Doručak je u sedam, a sad će večera.” Elisabeth ju je bljedno gledala. “No, požuri ako želiš išta okusiti prije spavanja!” Plavokosa je djevojčica nesigurno pošla u hodnik. Ondje su bile i druge djevojčice različitih uzrasta i sve su se kretale prema društvenoj prostoriji. Pošla je za njima. U skladbu se sad uključila violina, ali je glavnu riječ još

uvijek imao klavir. "Hej, ti si nova ovdje? Moje ime je Natalie, drago mi je!" Elisabeth je podigla pogled prema visokoj, smeđokosoj djevojčici. Primijetila je da je njezina koža znatno tamnija od njezine. "Ja sam Elisabeth", izustila je. Na velikom drvenom stolu ih je već čekala hrana. Jedna niska i plavokosa i jedna visoka i smeđokosa su sjele jedna pored druge. "Nije mi se sviđjelo", rekla je Elisabeth Natalie dok su se vraćale u svoje spavaonice. "Takva ti je sva hrana ovdje, ali ovo je najgore varivo koje su dosad napravili", odvratiti joj Natalie. Elisabeth nije ni primijetila da je još više odmakla od površine. Pokuša udahnuti zraka, ali ju bol u prsima još jače stegne. Skladba je već ubrzala ritam i violina polako preuzima glavnu riječ.

Četvrto sjećanje: prošle su dvije godine od Elisabethina dolaska u sirotište. Žene koje rade tamo su sve djevojčice odvele na sajam. Dok su obilazile štandove, Elisabeth je upitala Natalie: "Što misliš, kad ćemo naći naš stalni dom?" "Ti ćeš skoro, ali za mene nema više nade", Natalie spusti pogled prema podu. "Nemoj tako! Sigurno ti se netko raduje!", pokuša ju razveseliti Elisabeth. "Već sam prestara. Osim toga, nitko ne želi djecu poput mene", Natalie ispruži ruke i Elisabeth se učini kao da pokušava skinuti neku prljavštinu s ruku, ali tu prljavštinu ona nije mogla vidjeti. Elisabeth ugleda štand s nakitom. Odlučila je Natalie i sebi kupiti ogrlice s leptirićima. Možda će ju to razveseliti. Gdje li je sad Natalie? Pitala se Elisabeth. Bol u prsima još ju jače stegne. Klavir je preteo glavnu riječ violini i ritam je usporio. Tonula je sve dublje.

Peto sjećanje: dan kada su se ona i Natalie rastale. Natalie joj je mahala s prozora sirotišta dok je Elisabeth plakala za njom iz automobila svojih novih roditelja. "Ne brini se", rekla joj je nova majka, "kada dođemo kući ispeći ću ti tortu i kupiti darove za tvoj osmi rođendan!" Elisabeth je jedva čula njezine riječi. Samo je gledala kako se Natalie udaljava i sve čvršće stiskala ogrlicu u svom dlanu. Ta ogrlica je sve što joj je ostalo od Natalie i namjeravala ju je čuvati kao oko u glavi. Elisabeth je morala priznati da joj je bilo dobro živjeti kod Andrewsovih. Imala je sve što bi jedna djevojčica mogla poželjeti. Čak su joj za Božić kupili violinu koju je prije tri dana

vidjela u izlogu prodavaonice s glazbenim instrumentima. Vježbala je i parala uši cijelom susjedstvu prvih nekoliko mjeseci, a onda je postala prava majstorica. Bol je postajala sve jača.

Ritam je opet ubrzavao i violina je opet vodila.

Šesto sjećanje: srednja škola, učenički dom. Elisabeth je zaboravila svoje traume iz djetinjstva. U domu je upoznala Rose i, da ni ona sama nije shvatila, uvukla se u loše društvo. Elisabeth se otuđila od svojih roditelja, zajedno s Rose je išla na svakakva sumnjiva mjesta, a ocjene su joj počele padati. Jedne noći, kad su sjedile na klupici u parku, Rose je Elisabeth ponudila neki bijeli prah, a ona, onako naivna, pristala je. Razmišljala bi o tom prahu svaki dan i koliko god se trudila, ona nije mogla zaboraviti kako se ugodno osjećala te noći u parku. Napokon je pitala Rose za još. "E, to ti je bila najveća pogreška u životu", mislila je u sebi. Tek je sad primijetila koliko je potonula. Nema više natrag i ona je to dobro znala. Sedmo sjećanje: Rose i ona su na plaži potpuno same. Ovog se dijela sjećala kroz maglu, ali je dobro znala da je tu bio onaj bijeli prah. Od one noći u parku stalno ju je pratio. Ovoga puta ga je uzela previše. Valjda se zato nije mogla pomaknuti. Nije ni sama znala kako je završila tri metra ispod površine vode. Kako je tonula u dubinu, tako je gubila svijest. Sve joj je postalo crno. Dogodilo se nešto što nikada nije očekivala da će se dogoditi. Prodisala je. Iznad sebe ugleda smeđokosu ženu u crvenoj uniformi. Negdje su blizu stajala kola Hitne pomoći. Žena je djelovala poznato. "Lizzie... to si ti... još uvijek nosiš tu ogrlicu", Natalie je probljedila.

Elisabeth je sve bilo potpuno mutno. Oči su joj bile teške. Bilo je prekasno i Natalie je to znala, ali se nije htjela pomiriti s tim. "Ostani sa mnom!" vikala je. Na licu joj se pojavi blagi smiješak. Pogledala je Natalie kao da joj je pokušavala reći da se ne brine, da će sve biti u redu. "Vidim svjetlost", izustila je. Ah, sad se sjetila. Sada kada ju je obmila ta svjetlost. Ta skladba koja ju je pratila dok joj je život prelijetao pred očima. "Experience" Ludovica Einaudia, skladba koju je prvu naučila svirati.

JONA LNEŽEVIĆ

KRUH

Pričala mi je moja stara baka kako trebam biti dobar kao kruh.

„Još sam dijete, bako. Ne razumijem te, ali nastojim biti dobar.“

Pričao mi je moj djed sa suzom u oku o našem rođaku iz Kanade koji je otišao trbuhom za kruhom.

„Ne idi, sine! Kod kuće je najbolje!“

Tata moj stalno priča kako nema za kruh.

„Tata, znam da nije istina to što pričaš. Šališ se sa mnom.“

Priča mi i mama o kruhu. Kaže da, tko mene udari kamenom, neka ja njega kruhom.

„Poslušat ću te, mama.“

„Mama, nemam kruha uvijek u džepu, ali bombon ili žvakaču mogu drugome dati.“

„I to je nešto sine“, odgovara mama. „Budi dobar i danas i sutra.“

PRLJAVICE

Ja sam Mila. Velika sam djevojčica. Imam pet godina, dva mjeseca, sedam dana i pokoji sat. Visoka sam do pola maminog ormara s bundama i imam 17 kilograma čiste šašavosti. Krenula sam u malu školu, ali nevoljko, i tješim se ako se to već mora, onda nije ni teško. Jednog jesenskog dana doputovala mi je tetka Greta iz Njemačke. Tetka Greta mamina je dvije minute starija sestra blizanka i, osim svih blizanačkih podjela od rođenja do danas, povezuje ih i nesebično dijeljenje ljubavi prema meni. Kako se nisu vidjele posljednje tri godine, njihovom veselju i zagrljajima nije bilo kraja. Nakon uhu preglasnih pozdrava, prejako stisnutih zagrljaja i otiska ruža tetke Grete na mom lijevom obrazu, ulazimo u naš stan noseći tetkina četiri poveća putna kovčega. Po količini odjeće sad već ugrubo procjenjujem duljinu njena boravka kod nas. Jasno zaključujem da se radi o bar mjesec dana *zagrljajaca* i crvenih otisaka na mom obrazu. Ali dobro, pa tetka ipak ne dolazi tako često. Srećom!

Iste te večeri tetka Greta pokuca na vrata moje sobe i odmah uđe. Hm, valjda se tako u Njemačkoj ulazi u nečiju sobu bez čekanja odgovora: „Izvolite ući!“ ili „Tko je? Uđite!“ Sobom pronese nekakav slatkast miris na svojoj vesti i rukama popravi rijetku, mahagonij obojanu kosu. Već sljedećeg trena svom snagom nagazi na hrpicu *legića* na podu koja je danima strpljivo čekala da ju pokupim. Nakon serije njemačkih riječi za koje pretpostavljam da ih je bolje ne prevoditi na naš materinji jezik, pomalo iznervirana, tetka Greta mi pruži, točno pred nos, jednu srednje veliku kartonsku kutiju govoreći kako je to mali dar za mene. Kutiju najprije protresem, onako pravo dječje, te prislonim uho na nju. Primijetim da nema sitnih dijelova i da nije ništa živo. A i da je bilo živo, pitanje je bi li preživjelo moje silno treskanje. Podižem poklopac, a u njoj par tamnozelenih kožnatih čizmica, najljepši koji sam ikada vidjela. S nestrpljenjem

čekam sutrašnje jutro da ih probam i u njima prošećem do male škole. Pohvalit ću se i brojčanim stanjem dobivenih čokolada i gumenih bombona. Zato spavam jako brzo sve dok me ne probudi mamin glas na vratima sobe. Iskačem iz kreveta, mrzovoljno skakućem s jednom navučenom čarapom prema kupaonici i tiskam pola tube kalodonta na naopaku stranu četkice za zube. Desnom rukom podižem srušeni ručnik, a lijevom pokušavam ispetljati četku koja mi se zaplela u kosi. Mama iz hodnika urla: „*Požuriiii!!!*“ tako glasno da ju i susjeda Mara čuje. Ponosno obuvam svoje nove zelene čizmice, sjurim se s mamom niz stepenice s nakoso zakopčanom jaknom i tragovima kalodonta oko usta i krenemo putem male škole. Odjednom primijetim da mi noge ne idu putem kojim želim ići i kao da ne žele hodati ravno. Pomislim u sebi kako se nove čizmice, valjda, moraju naučiti hodati po drugoj državi. Možda bi im trebala dati malo vremena da se priviknu. Na trenutak zastanem i čujem neke sitne, piskutave tonove kao da se u daljini netko s nekim došaptava. Pokušavam locirati izvor tog zvuka i u jednom trenutku shvatim da sam nosom dotaknula svoje koljeno. Već sljedećeg trenutka poskoči mi lijeva noga i svom silom raspali me po nosu. Uplašena skočim kao da me napao roj pčela i shvatim da su moje tamnozeleno oživjele. Od zaprepaštenja, posve sam zaboravila na udareni nos. Pomalo tihim i uplašanim glasom, lijeva čizmica mi se predstavi te reče da se zove Šmucka i da je pored nje njena sestra Bucka. Kaže da se ne sjećaju kako su doputovale i da ne razumiju baš moj jezik te da su im staze kojima ih vodim nepoznate. I dalje u čuđenju, objasnim im kako ih je k meni dovela tetka Greta i da je ovo put za moju malu školu te da nemaju razloga za brigu. No, Šmucka mi na to reče da sve to nekako i može razumjeti, ali da joj je pomalo čudno zašto joj je njena sestra s pogrešne strane. Nisam baš razumjela o čemu mi govori pa sam samo kratko promrmljala da ulazimo u malu školu i da sada moraju biti dobre i strpljivo me čekati. Bucku i Šmucku pažljivo složim u hodniku ukrašenim dječjim radovima te primijetim da su njih dvije ponosne što su jedine Njemice ovdje.

Nakon nekog, njima nepoznatog vremena, a u ljudskom životu dva školska sata, začula se nekakva razigrana, dječja pjesmica koja je označavala kraj druženja i obaveza za taj dan. Prilazim vješalici s jaknom i sjedam na drvenu i pomalo istrošenu sivu klupu. Ne gledajući što radim, navlačim čizmice na izokrenute sokne. Uz stenjanje i pravu borbu kod obuvanja, ustajem i pojurim prema vratima pred kojima me čeka mama. Odjednom začujem već dobro poznati glas svoje tete Dunje iz male škole koja me ljubazno zamoli da svoje nove čizmice obujem na pravu nogu jer sam, tvrdi, došla s naopako obuvenim čizmicama. Pomislim, zar je to moguće i kako sam zaista šašava jer sam okrivila nove čizmice da idu u pogrešnom smjeru. Toliko sam se slatko smijala naglas, a onda spustila nos prema njima te im obećala da ću ih rado voditi u nove avanture tijekom jeseni i zime, kroz blato i snijeg, tako mi tetka Greta bila svjedok, sve dok mi na njima ne proviri palac ili dok ne zazvoni školsko zvono!

KAKO SAM PREŽIVIO COVID-19

Počelo je iznenada jedne večeri. Zakukao sam mami: „Boli me glava!“

Imao sam visoku temperaturu. Mama i ja spuštali smo je do kasno u noć. Tata i sestra su nestali. Možda mi se samo činilo zbog temperature.

Drugi je dan bilo malo lakše. Barem ujutro, dok nisam napravio test na koronu. Pozitivan! Sestra je panično pobjegla u sobu. Kad sam slučajno ustao i krenuo nekuda, stisnula se uza zid poštujući ona dva metra razmaka. Tata je bio hrabriji. Prošao bi pokraj mene, podragao me i odmah pojurio u kupaonicu. Prao je ruke pet minuta kao da je kirurg.

Treći sam dan bio malo bolje. Dok svi izbjegavaju mene, ja izbjegavam mamu. Čim ulovim njezin pogled, završim inhalirajući se vrućom, slanom vodom. Ili barem s toplomjerom. Temperatura mi više ne raste tako visoko. Smijem igrati igrice. Igrao sam dugo i već sam se zabrinuo zašto mi nitko ništa ne brani. Možda mi je puno lošije no što mislim?

Četvrti dan otkrivam dezinfekcijska sredstva skrivena po stanu. Svi se nakon kontakta sa mnom špricaju kao da sam onaj šišmiš iz Wuhana. Osjećao sam se bolje, pa mi je umjesto igrice mama dala *online* zadatke. Lijepo je što učiteljice misle na mene, no tog trena nisam bio presretan. Probao sam se izvući glavoboljom, žalio sam se da mi je gore nego jučer. No ništa nije pomoglo. Čim sam sve riješio, stanje mi se popravilo. Dobio sam novog lika u igrici. Još ima sreće u životu.

Peto sam jutro proveo u krevetu. Ležim, pijem čaj i gledam u prazno. Nešto mi je čudno. Iznenada shvatim: osjećam se dobro! Ništa

me ne boli. Pobjedio sam koronu. Veselo sam izletio iz sobe viču-
ći sretnu vijest. Svi su bili sretni zbog mene. I pobjegli natrag u svo-
je sobe.

Nema veze, preživjet ću i to. Pa preživio sam koronu!

MAK GRBAC

SAM, SAM, POTPUNO SAM...

Sam, sam, potpuno sam,
ko konj na pašnjaku,
ko bik na travnjaku,
ko sunce na zalasku.

Sam, sam, potpuno sam,
sam s cvijećem
i suhim drvećem.

Sam, sam, potpuno sam,
ko putnik na stazi
kojom samo moja noga gazi.

Sam, sam, u samoizolaciji sam...

SREĆA U OČIMA JEDNOG DJEČAKA

Zastanete li ponekad i pitate se što nam je potrebno da bismo zaista bili sretni? Koliko je onih koji sreću vide u malim istinskim vrijednostima poput ljubavi, prijateljstva, zdravlja? Pitate li moju obitelj što ju čini sretnom, jednoglasno će se složiti da je najveća sreća zdravlje. Danas sa sigurnošću mogu potvrditi da sam sretan dječak. O tome svjedoči priča u kojoj sam ja u glavnoj ulozi. Ono što se zbilo 3. rujna 2019. godine do sada sam podijelio s najbližim rođacima i prijateljima. Osobito me usređuje misao da mogu ostaviti i pisani trag o svom najsretnijem danu.

Predaja u ruke liječniku, koji mi je pomno objašnjavao da nakon operacijskog zahvata više neću imati tahikardije niti uzimati lijekove za srce, bila je sve samo ne ohrabrujuća. Obuzeo me nemir. Glavom su strujale crne misli: „Što ako nešto krene po zlu? Hoću li poslije biti normalan dječak?“ S prikrivenom dozom straha krenuo sam u operacijsku salu. Bio sam svjestan da je za moje izlječenje potrebna ablacija srca, postupak koji može ispraviti problem srčanog ritma. Ranije sam spomenuo svoju slabu točku – tahikardiju. Tahikardija je naziv za ubrzan rad srca. To znači da moje srce kuca znatno brže nego što bi trebalo. S ovom neugodnom pojavom borim se od svoje treće godine. Zamislite dvjesto četrdeset otkucaja u minuti! Srce je u sekundi podivljalo bez obzira jesam li trčao ili sjedio i gledao televiziju. Pritisak i stezanje u prsima, strahovita nelagoda, bespomoćnost, beskrajna borba, strepnja... i kao najveći i najjači osjećaj koji te preplavljuje – vječiti strah. I opet...ispočetka...naša muka. Zatekla nas je po običaju nespremne. Mama se odjednom pretvara u lavicu, spremna boriti se protiv svih, kako bi mi pokazala svoju bezuvjetnu ljubav. Jurimo u bolnicu po lijek od kojeg mi srce na trenutak staje da bi dalje moglo početi normalno kucati. Još jedna uspješno savladana tahikardija! Odahnuli smo po 'ko zna koji put. Više i ne brojimo.

Taj začarani krug trajao je šest godina. Svakodnevno društvo pravile su mi najvjernije prijateljice – *tabletice*. Družili smo se čak triput dnevno! To je bila moja stvarnost. Unatoč svemu, nikad se nisam predao. Ni ja ni moji roditelji. Hrabri korak koji su napravili za moje ozdravljenje ne bi imao smisla bez nade, vjere i ljubavi koju su mi nesebično pružali. I buđenje u bolničkoj sobi postane ti milije kad ugledaš roditelje koji više ne strepe, nego se blago smješkaju. Njihovi osmijesi slavili su pobjedu. Govorili su da je moje srce zdravo.

Toga dana shvatio sam da su najteži trenuci iza moje obitelji. Svi snovi o obiteljskoj sreći i idili, ostvareni su. Predragocjeno je saznanje da se više neću voziti u kolima hitne pomoći s nesnosnim zvukom sirene i kisikom. Moći ću igrati nogomet kao i svi moji vršnjaci. I majka će se napokon vratiti na radno mjesto koje je zbog mog zdravstvenog stanja bila prisiljena napustiti. Tek sada počinjem ozbiljnije shvaćati njezine riječi kad govori da u životu nikad ne treba posustati, a ako se to i dogodi, treba podignuti glavu i hrabro koračati naprijed. Osjetio sam kako mi trnci prolaze tijelom od sreće koja me obuzela. Odavno već nismo plakali od sreće. Dok su nam suze radosnice topile lice, dobio sam ono što sam trebao. Zagrljaj! Poželio sam da zauvijek ostanem zarobljen u toj sreći, da zauvijek slavimo radost življenja.

ROCKY NAS JE VRATIO KUĆI

Volim život na selu. Onom u kojemu je sve široko. Ovce, kokoši i guske bile su uvijek oko mene. Ipak, moj najbolji prijatelj bio je Rocky, mali mješanac klempavih ušiju i smiješnih očiju. Tata ga je jednoga dana donio kući. Našao ga je u šumi i odmah nazvao Rocky jer mu je djelovao ratoborno kao neki boksač kojemu se divio. Meni se odmah svidio iako mu moja sestra danima nije htjela prići. Ipak, s vremenom su se sprijateljili. Susjedi su se malo mrštili jer im je naganjao mačke. Meni je to bilo smiješno.

Ali uskoro se nešto dogodilo i to mi je promijenilo život. Mamu i tatu nekoliko sam puta zatekao kako nešto šapuću. Činilo mi se da ne žele da ja to čujem. Jedne sam se večeri skrio iza vrata i uspio nekako čuti za mene tri ključne riječi: *posao, preseljenje, grad*. Tada su me ugledali i sve mi priznali. Selimo se u grad. Još su mi nešto objašnjavali, ali to mi je bilo dovoljno. Sutradan sam doznao da je stan u gradu divan, u prizemlju s vrtom, ali u zgradi nije dopušteno držati kućne ljubimce. Nisam mogao vjerovati. No oni su još dodali da će Rocky ostati s bakom i djedom jer mu je bolje na selu. Rastanak s Rockyjem teško mi je pao. Stari fiat kojim smo krenuli u grad morali smo pogurati da krene. Na žalost, krenuo je, a ja sam iz auta promatrao Rockyjeve oči koje mi više nisu bile smiješne. Kad smo došli pred zgradu, mama se divila zelenilu i lijepom vrtu, ali ja sam vidio samo beton. Sljedećih dana tata je s radnicima unosio stvari, mama mu je pomagala. Ja sam se razbolio. U stvari nisam, lagao sam da imam mučninu jer mi se nije išlo u školu. Moja je „bolest“ potrajala dva dana, a onda je došao vikend. Skrio sam se u sobu i nazvao djeda. Želio sam da dovede Rockyja, da ga barem vidim s prozora. Tako je i bilo. Djed ga je doveo, a onda smo ga skrivečki kroz vrt uveli u moju sobu. Ipak, tata nas je otkrio. Mama se ljutila na djeda, a onda se tata sjetio Alfa. To je bio neki izvanzemaljca kojega

je jedna obitelj skrivala u kući. Predložio je mami da i mi tako skrivamo Rockyja. Mama je tati rekla da je podjetinjio, ali na kraju je ipak pristala. Smišljali smo svašta kako bismo Rockyja izveli van. Ponekad smo ga nosili u košari i izmišljali razne druge načine. Ipak, nakon nekoga vremena susjedi su počeli pričati da im se čini kako čuju lavež u našem stanu. Tata im je objašnjavao da gledamo seriju *Planet pasa* pa smo se tako izvlačili. Uskoro sam se sprijateljio sa sinom predstavnika stanara iz naše zgrade. Odao sam mu našu tajnu, a on je poželio vidjeti Rockyja i obećao da ne će tati ništa govoriti. Ipak, rekao mu je jer je i on želio imati psa. No on to nije htio čuti i sljedećega dana upozorio je moga tatu na kućni red i pravila. Rocky je morao na selo. Tata ga je već sljedećega dana odvezao, a ja sam se opet iznenada „razbolio“. Nakon nekoliko dana djed nam je javio da je Rocky pobjegao. Meni je bilo drago jer sam se nadao da će biti sretniji u šumi. Zamišljao sam da negdje lovi vjeverice i druži se s psima lutalicama, ali da će možda iznenada naći put do našega stana. I zaista, kad sam nakon svoje lažne bolesti krenuo u školu, pred njom me čekao Rocky. On je lajao od sreće, a ja sam se rasplakao od radosti. Onako prljavoga unio sam ga u stan i otuširao. Odlučio sam da se više nećemo rastajati i nikoga se nisam bojao.

Onda je došao tata, nasmijao se kad nas je vidio i objavio sretnu vijest. Ipak se vraćamo na selo, a on će putovati na posao u grad – i to autom koji je upavo kupio. Nije ga trebalo gurati.

Sve se vratilo na staro. Rocky nas je vratio kući.

BERNARDA ŠTAMPALIJA

PRVA BURA

Načemrdilo se more
škura bura došla.
Minilo je bablje lito.

Iz fumara izaša novi dim
Sve mrluši na teplicu
i suhu borovinu.

Na špakeru izčumigala ljutica,
štrapje po zidu brudet i kaša
Mrluši.

Još malo i spiza je na stolu.

Teplo je, obrazi se crvenu
oči sklapaju
mir vuče u san.

Bura fijuče u vali
brodi jauču
jedra dršču.

Mati sidi kraj špakera
čeka sina
još se s mora vratia nije.
A ona cili život čeka...

Rječnik

načemrdilo – potamnilo; škura bura – oštra bura (vjetar); minilo je – prošlo je; bablje lito – toplo i suho vrijeme, rana jesen; fumara – dimnjaka, mrluši – miriše; špakeru – štednjak; čumiga – kuha se; brudet – jelo od morske ribe; kaša – palenta; štrapje – šprica; obadiva – nitko ne gleda; izčumigala ljutica – skuhao se crveni luk; spiza – hrana; teplo je – toplo je; fijuče – snažno puše; vali – uvala, luka; mati – majka; sidi – sjedi; špakera – štednjaka; vratia – vratio; cili – cijeli

DOMINA MARTINIĆ

LUMBRELA

U kantunu o dvora stojin.
Dugaške dane brojin.
Odavna san u butigi bila.
Sal me je ruzina cilu izila.
Crne san kolure.
Nosili su me na sve monture.
Ka šćop su me duperali,
a onda svi otkantali.
Bura me lomila.
Po rivi vrtila.
Ma ono ki me nosila
glova se ni smočila.
Kal se naobloči
I o brda smroči.
Uza zid ću sedit
i ćekat da počne dažit.

Rječnik

lumbrela – kišobran; kantun – ugao; dvor – dvorište; dugaške – duge; butiga – trgovina; sal – sada; ruzina – rđa; cilu – čitavu; izila – pojela; kolura – boja; montura – odjeća; šćop – štap; duperali – koristili; otkantali – ostavili; ono – onoj; ki – koja; glova – glava; kal – kad; naobloči – naoblači; smroči – smrači; dažit – kišiti

GRETA ZAMUDA

PES CAMPI

Dedin pes Campi rado skače
i draple jegove hlače.

Dok na cestu Campi zgine,
dedi mom tlaka zdigne.

Z menom se rado na vrto nagoja,
zastajiti ga more sam sosedova groja.
No, fletno on ljukjo najde i pobegne
i navek sosedovo roko zbegne.

Soseda ga po grunto nebre prijeti,
šmugnul je f hižo i spraval jo s pameti.

Soseda kaj nora, zakrči:

„Campi, bejži z moje hiže vun!“

A moj deda, kaj to se skupa spasi,
sosedi veli:

„Joj, soseda, kak so vam denes lepi lasi!“

Dok to moja baka čuje
papučo si stiha zuje
i na vrt ju mom hiti...

A Campi si sigurno misli...
Zakaj so pak na mene si srditi?

Rječnik

pes – pas; soseda – susjeda; draple – trga, uništava; grunt – dvorište, imanje; zgine – nestane; nebre – ne može; zdigne – podigne; prijeti – uloviti; nagoja – naganja; šmugnul – brzo; pobjegao; zastajiti – zaustaviti; hiža – kuća; groja – ograda; nora – luda; ljukja – rupa; zakrči – zavikne; najde – nađe; bejži – bježi; navek – uvijek; lasi – kosa; zbegne – izbjegne; zuje – izuje; hiti – baci; mom – odmah

KETI TROPŠA

ULICA

Ljudi mi svakodnevno postavljaju pitanja na koja ne znam odgovor. Razmišljam o njima kako bih pronašla prikladno rješenje, no često ne uspijevam. Čak kad mi se nudi odgovor i dalje nisam sposobna odlučiti i odabrati nešto sa sigurnošću.

S takvim se pitanjima susrećem svakodnevno. Koje ti je najukusnije jelo? Tko ti je najbolji prijatelj? U kojem školskom predmetu najviše uživaš? Što želiš postati u životu? Koje ti je najdraže godišnje doba? Nedavno sam pronašla odgovor na posljednje pitanje. Cijelo moje djetinjstvo bio je pred mojim očima, odgovor na koji sam se uvijek vraćala.

Ljeto. Divno, vruće ljeto.

Priča je ovo o jednom mjestu. Jednoj ulici kojoj smo dali vrlo ne-kreativno ime – Ulica. Ulica je na prvi pogled neuredna, prljava, beznačajna, kao i svaka druga, samo što je ova slijepa. Nema puno prometa, samo pokoji automobil koji dolazi u frizerski salon ili se vraća kući. Poznati su mi svi stanovnici moje Ulice, susjedi, uobičajeni prolaznici, psi, mačke... Znam i sve njezine najskrivenije kutke iz neprestanih igra skrivača, svaki kanalizacijski otvor i na kojem je mjestu, svaku ogradu i kako se preskače preko nje, svaku kocku na cesti, pogotovo onu na koju sam se prije nekoliko godina potpisala. Poznato mi je svako drvo, svaki grm, svaki cvijet, svaka gredica, a najviše ona kod frizerskog salona za koju sam bezbrojno puta bila strogo upozorena da ju ne oštetim. Znam sve kante za smeće koje nitko nikada ne želi dobrovoljno otvoriti, znam ju bolje od onih koji u njoj žive već desetljećima. Ulica u kojoj sam provela najviše ljetnih dana svojeg djetinjstva.

Ljeto. Svakog bih dana u predvečerje, kad bi se sunce malo spustilo, natakнула tenisice, zgrabila bočicu vode i ključeve te brzinom

svjetlosti odjurila do Ulice koja se nalazi točno iza moje. Mahnula bih svima koji su već tamo ili koje vidim u dvorištima. U početku bismo sjedili na ogradići ispod susjedovog drva tise u hladovini, a kasnije na prljavom podu Ulice. Gledali bismo prekrasne zalaske sunca koji bi me svaki dan ponovno iznenadili svojom ljepotom, bezbrižno razgovarali, dijelili priče i iskustva. Tada bi netko izjavio da mu se igraju ledene babe. Ispili bismo svu vodu iz bočica, iskrali se u susjedovo dvorište i natočili vodu s vrtno slavine užasnoga metalnog okusa. I tako izmučeni, žedni, ali nikad bolje budni, legli bismo na suncem ugrijan pločnik. Kad biste bili jedan od stanovnika Ulice i oko 22 sata pogledali kroz prozor, vidjeli biste nekoliko djece kako leži na pločniku, čuli smijeh i glazbu. Vidjeli biste kako odjednom stanu kada dođe ona jedna dobra pjesma, kako divlje plešu i pjevaju, a onda opet legnu na pod i započnu razgovor o dubokim temama.

Smijali smo se tako da smo se kotrljali po podu, nismo mogli prestatati kad smo počeli, prepuni vedrog duha i dječje bezbrižnosti. Gledali smo zvijezde i govorili besmislice.

Prije odlaska uzela bih nečiji bicikl i vozikala se po duljini Ulice, upijajući svježiji ljetni zrak što mi se sudarao s licem, u nadi da ću ga se sjećati zauvijek.

Ne treba mi godišnji odmor kad imam Ulicu. Ona traje čitavu godinu, ali je najposjećenija ljeti kad nema škole. Ona je mjesto na kojem sam tražena i potrebna, na kojem svi znatiželjno slušaju moje priče i pustolovine, na kojem sam svima zanimljiva, na kojem nema nepotrebnih svađa i skandala, samo usputne rasprave. To je mjesto na kojem sam važna ja. Tu nisam odbačena, nisam sramežljiva, nisam tiha, nisam ono što sam u društvu drugih. Nisam onakva kakva se činim na prvi pogled. Slobodna sam.

Zato sam shvatila draž ljeta.

Ljeto, sloboda, Ulica. Vrijeme je to kad spavam do podneva, skrivam se u hladovini čitajući knjige, tražim nove načine hlađenja, družim se s prijateljima, jedem sladoled, stavljam što više leda u

pića, mažem se ljepljivom kremom za sunčanje, iščekujem odlazak na more, i pronalazim ljepotu u tome. Ljeto je razdoblje kad mogu svaku večer odlaziti u Ulicu i na najbolji mogući način provoditi sunčane ljetne dane. Nema većega osmijeha na mojem licu od onoga koji nosim kad trčim prema Ulici, nema slobodnijeg plesa od plesanja po Ulici, nema zanimljivije priče od one prepričane na podu Ulice, nema ljepšeg pogleda na zalazak sunca od onoga s Ulice, nema svježijeg zraka od svježeg povjetarca koji osjećam na licu dok biciklom jurim Ulicom, nema boljeg pogleda na zvijezde od pogleda s prašnjavoga poda Ulice na vedru ljetnu noć. Nema slobodnijeg mjesta, nema posebnijih sjećanja.

U mom svijetu, ljeto će uvijek pripadati Ulici onoliko koliko će Ulica uvijek pripadati ljetu.

DAR PRODANOVIĆ

OŽUJAK

SJEĆAM SE TOG MJESECA,
BIO JE OŽUJAK.
PAO SAM S BICIKLA,
I OSTAO MI OŽILJAK.
OD TADA SAM SNAŽAN,
OD TADA SAM JAK.
ALI KADA VIDIM BICIKL,
NA OČI MI PADNE MRAK.

TEA MARGIĆ

LIŠE

Drevo je d' nas točni v poldan
ostalo skroz golo,
zati kaj je liše s njegvi gran
z vetrim zatancalo kolo.
Vetar je zel sve stari gusli
i guditi stal.

Gudil je, gudil taj stari guslar
kak je najbolje razmil i znal.
Igrali su tak od poldan di mraka.
A liše...

Liše je tancalo koj da je znalo
da tanca sv'e kolo za kraj.
A onda, najemput se zamorilo
i na mrzlu z'mlju
sv'u glavu položilo.

Rječnik

liše – lišće; drevo – drvo; poldan – podne; vetar – vjetar; gusli – gusle, tradicijski gudački instrument; gudil – gudio; guslar – svirač na guslama, gudačkom instrumentu; zatancalo – zaplesalo; sv'e – svoje; kolo – tradicijski narodni ples; najemput – odjednom; sv'u – svoju; mrzlu – hladnu

CRTA

Stoji u gradu, nasred trga, ispred zgrade s velikim posterom na kojemu golemim slovima piše „Izložba crta u Galeriji“. Oko njega prolaze ljudi, on i dalje stoji, prođe sat, prođu dva, on i dalje promatra. Odlučio je pogledati tu izložbu jer je ionako imao previše slobodnog vremena. „Pa što mogu izgubiti?“ pomislio je. Ulazeći u Galeriju gleda oko sebe. Sve je prazno. Nema ničega. Ljudi prolaze, ali nema izložbe. Postoje sobe sa slikama, ogledalima, prozorima i stolovima, no izložbi nema traga. Okreće se, ide na drugi kat, nema ničega. Hoda okolo još pola sata i shvati. Pogleda u kut jedne sobe – jedna, dvije, tri crte. Pogleda u strop, opet tri crte. Gleda u pod hodajući, još crtā. Pokušava ih izbrojiti, ali previše ih je. Šeće tako po Galeriji pokušavajući prebrojati sve crte na podu. Šeće ravno, po crti. U jednom se trenutku malo i zaletio i tko zna gdje bi završio da nije, buljeći u pod, vidio nečije cipele. Zastane i podigne pogled. Upravo kad je pomislio da je pronašao smisao i ideju Galerije, ugleda nešto. Progura se naprijed između ljudi, tako oduševljenih i veselih, pa ugleda nešto na žučkastom izgužvanom platnu. Crta! Crne boje, ne puno veća od njegovog kažiprsta. No on, za razliku od ostalih, izgleda razočarano. „Je li moguće da postoji samo ta crta?“ Priviđa li mu se? Nezadovoljan pogleda kroz prozor i vidi da pada kiša. Približi se prozoru gledajući i ne vjerujući. Dok hoda prema prozoru, sve mu je jasnije, ali je i sve više zbunjen. „Pa to nije kiša, to su crte! Ne može biti!“ Vрати pogled u sobu i razgleda je. Približi se stolu, kad na njemu sitne crtice. Više ne vjeruje ni sam sebi. „Je li ovo stvarnost?“ razmišlja. Pogleda u zid pun slika. Svaka slika ima i svoj okvir. No, Gospodin I. ne vidi slike, on ne vidi okvire, on vidi samo crte.

Hoteći zapisati što mu se događa, vrati se do stola, otvori ladicu i izvadi papir. Papir s crtama. Źeli pisati, ali ne može. jedino što

njegova ruka može pisati su crte. Kao da nikada nije pisao latinicom. Ali je, još jutros! „Japanski?“ pomisli. To je jedna od opcija. Ali on ne zna japanski. Jednom je prilikom bio poslan u službu u Japan, no nikada nije naučio pismo. Izvirciran krene dalje. Odlazi iz sobe u nadi da će vidjeti nešto osim crta. Nada ipak umire zadnja. U novoj sobi opazi veliko platno. No, ne ono s crtom, na ovom novom bila je naslikana trava. Livada trave. Ali Gospodin I. ne vidi travu. Samo crte. Usponičen pogleda na sat – kazaljke – crte. Vrisne. Dosta mu je.

Ulazi u sljedeću sobu. Prvo što vidi su vrata, okvir od vrata – crte, kvaka – crta. Ova je soba opremljena ogledalima. Pogleda svoj odraz i zamrzne se. Stane ravno, s rukama uz tijelo, kao vojnik – crta. Gleda sebe u ogledalu, ali ne prepoznaje se. Sam sebi izgleda kao crta – trepavice, kosa, prsti. Na rubu je, ne zna što će. Jedina pomisao mu je da pobjegne što dalje. Trčecí panično počne tražiti izlaz. No, gdje god pogleda, vidi samo crte. Trči i trči, sat otkucava, pokazuje 1:11. Napokon ugleda izlaz. Znak za izlaz. U obliku crte. Sretan što će napokon, valjda, biti slobodan, iziđe. Gleda okolo, gleda zgrade, drveće ujesen, no vidi samo crte. I dalje. Gospodin I. i sam zna da je vojnik, ali njegov je život upravo postao isključivo crta.

AH, TA DANAŠNJA MLADEŽ

„Milena si je kupila one nove nanobote što ih reklamiraju posvuda“, izjavila je Cilika čim je sjela za stol u napola praznoj kavani. Njezina sportska oprema neonski zelene boje odskakala je od prigušenog svjetla i nježnih zemljanih boja prostora. Dogovor je bio da će se nać i na kavi s Rosom prije sata joge. Cilikina draga prijateljica Rosa reagirala je oduševljeno na novu vijest. Kada prijeđu stotu i konaćno odu u mirovinu, većina ljudi prestane pratiti nove tehnologije, ali ne i Rosa, ćila 105-godišnjakinja. Ona je bila od onih ljudi koji su i dalje išli u korak s modom. Moda je u tom trenutku diktirala da se boje odjevnih kombinacija moraju slagati s bojom nadogradnji, stoga je Rosa svoj umetak na lijevoj strani glave namjestila da svijetli žarko crveno. Cilika je pomislila da zbog toga izgleda kao da joj jedna strana glave gori.

„Sretnica! Baš sam i ja razmišljala o njima, trebali bi biti najbrži model dosad. Ćujem da ih žele napraviti još manjima i lakšima, ali fizićki nije moguće napraviti ih takvima.“

Pokretom ruke sebi je narućila kavu, a Ciliki frape od malina. „I, što kaće, je li zadovoljna?“

„Kaće da je zadovoljna, da su opako brzi i da se više uopće ne boji izlaziti iz kuće. Navodno, ćak i ako dobije opekline trećeg stupnja na više od 40% tijela, sve zaraste u nekoliko sati“, reće Cilika i kratko žmirne na jedno oko da provjeri ima li kakvih vijesti. Umetak u njezinu mozgu koji služi za spajanje na Meta mreću radi smanjenom brzinom jer nije platila poseban paket, ali moće besplatno gledati „vijesti“, kanale na kojima se projicira 5-6 reklama u njezino vidno polje, takozvane „Augmentirane stvarnosti“, stvarnosti poboljšane (ili pogoršane) holografskim projekcijama.

„Ali da ti kažem, malo mi je to sve već previše“, nastavi ona. „Ti mladi, mijenjaju te nanobote češće nego što mijenjaju čarape. I opet imaju bugove i crasha im se sistem svako malo. Što će im uopće sve te dodatne funkcije? Nema potrebe da ti koža svijetli u mraku. Razumijem da ljudi žele biti spremni na sve, ali kada si zadnji put čula da je netko dobio opekline trećeg stupnja od nanobota? Ta kad smo mi dobili prve nanobote trebalo im je dva sata da zaliječe porezotinu od papira i jedino što su pratili bila je razina šećera u krvi i otkucaji srca. Nismo ni pomišljali da bi mogli imati više funkcija od toga.“

Rosa je mudro kimala glavom slušajući i prijateljicu. „Da, da apsolutno, u naše vrijeme tehnologija se pravila da traje. Nema više kvalitete. Sjećam se svog prvog pametnog mobitela... Dobila sam ga kao klinka, imala sam ga pune četiri godine. Bio je stravično skup i morala sam ga držati u ruci, paziti da ne padne u vodu ili da ne odem na niske temperature s njim. Tako je to tada bilo. Zamisli da danas nešto radi dulje od godinu dana!“

Cilika je već otvorila usta da odgovori kada se Camarero3000, robot-poslužitelj, dokotrljao do njihova stola i, posluživši im pića, diskretno prikazao račun na ekranu svojeg poslužavnika koji je ujedno bila jedna od njegovih četiriju ruku. Poslije kratke prepirke oko plaćanja, Cilika reče: „Sve se tako ubrzalo i više nema privatnosti. Mojoj su majci nekoliko dana prije njezinog osamdesetog rođendana dali otkaz jer su saznali da je bolesna. To ju je dokrajčilo. Svi su joj krenuli slati komentare poput: „Ne mogu si ni zamisliti kako ti je teško“ i „Strašno da se to baš tebi događa.“ Užas! Neki su joj se bojali i prići, mislili su da je zarazna. Ona je od srama jedva mogla izić i iz kuće. A sve se to dogodilo jer su njezini rođaci prodali svoje gene na korištenje nekoj korporaciji koja je onda, kao i sve druge, prodala te podatke drugima. Jedna od njih bila je i tvrtka u kojoj je mama radila. Tako su otkrili da će se njezino stanje uskoro pogoršati i da će trebati skupu medicinsku njegu i lijekove.“

Popila je gutljaj svog frapea. Čim joj je slatka pjenasta tekuć ina dotakla okusne pupoljke u vidno polje iskoče joj podaci o piću. Količina

šećera: previsoka, temperatura: ugodna, broj kalorija, ugljikohidrata... Čemu sve to? Nije mogla uživati ni u običnom frapeu bez da mu sazna cijeli životopis i otkrije kako će on utjecati na razinu šećera u njezinoj krvi. Leće koje koristi stalno slikaju okolicu i fotografije šalju proizvođaču koji onda na temelju tih slika izbacuje reklame u njezino vidno polje. Prije joj to nije smetalo, ali u zadnje vrijeme samo želi da ju vlastiti čipirani mozak pusti na miru. Mislila je da će u željno očekivanoj mirovini napokon pronać i svoj mir, ali kao da više nije znala kako usporiti. Možda nikada i nije znala. Cijeli život bio je jedna velika jurnjava do sljedećeg velikog događaja.

„Starim“, zaključila je. Danas nije bilo moderno stariti, barem ne vidljivo stariti. Razvoj medicine uspješno je usporio propadanje ljudskog tijela, ali prije ili kasnije svima se starost i umor prišuljaju iza leđa.

„Obje starimo. Ali to ne znači da smo još spremne stati. Sto nam je godina tek, konačno smo u mirovini, naučit ćemo kako dostojanstveno stariti.“ Razuvjerala ju je Rosa. „Baš sam neki dan prigovorila Becci da će joj oči ispariti ako bude toliko nosila te VR leće.“

To je odmah oraspoložilo njezinu prijateljicu koja se slatko nasmijala. „Nisi valjda?“ Popila je još jedan gutljaj frapea i ignorirala pop-up prozorčiće koji su iskakali kao ludi u njezino vidno polje. Žmirnula je malo jače kako bi ih otjerala.

Rosa se primi za glavu, prekrivajući svjetlo svog umetka. „Nisam mogla povjerovati da sam to stvarno rekla. Zvučala sam kao vlastita baka! A njene posljednje riječi bile su: Makni se s mobitela!“ Trepnuvši kako bi provjerila vrijeme, shvatila je da kasne na jogu. Dvije prijateljice dovršile su svoja pića, pokupile stvari i otišle, ostavivši za sobom samo dvije prazne čaše i miris svojih parfema. Camarero3000 ubrzo se tiho dokotrljao i počistio, jednom rukom stavlajući čaše u trup tijela, namijenjen posudu, a drugom rukom dezinficirajući crni metalni stol.

KRIŽIĆ

„Nikita Denisovič Samarov“, to je ono što je čovjek s brčinama à la Staljin koji je stajao ispred njega htio čuti. Puno ime i prezime, čin i postrojbu kojoj pripada: „Desetnik Samarov, 15. divizija. Prebacili su me kod Vas jer nam je raspušten vod.“ Sijedi poručnik pogleda ga upalim očima kao da je zažalio što je išta pitao. Bio je očito pijan. Osorno mu odvrati: „Dobro, nađi si mjesto u rovu. I kreni odmah, ‘bem ti sunce.“ U toj vrevi nitko nije obraćao naročitu pozornost na Nikitu. Odgovaralo mu je to. Misli su mu bile rastrgane i morao ih je posložiti.

Prvo, kog vruga on tu točno radi? U Koroči je, toliko zna. Hmm... Koroča – nakupina skromnih kućica usred polja koja je prije rata bila domom 2000 duša. Sada je prazna. Po pitanju stanovnika, naravno, jer je sada tu petstotinjak vojnika koji vrludaju mjestom poput mrava kojima je razrušen mravinjak. Švabe su desetak kilometara zapadno, Prohorovka je četrdesetak kilometara sjeverozapadno, pa zašto su oni onda ovdje? U Prohorovki se sprema nešto veliko. Navodno su tamo okupljeni Centralni i Voronješki front. Rokossovski i Žukov, velike face i njihove junačine iz Staljingrada. A što šalje Hitler sa zapada? Ericha von Mansteina glavom i bradom, ali i pun kufer nekih novih tenkova. Ako stvari u Prohorovki pođu ukrivo, ali zaista ukrivo, sve te staljingradske bajе morat će se povlačiti preko Koroče. Tu će Nikita i ostali pitomci odigrati svoju ulogu topovskog mesa – držat će odstupnicu i pokrivati ekipu koja se povlači... Pred naletom razjarenih Švaba u novim tenkovima.

Drugo... Ne. Gdje su mu, dovraga, cigarete? Uz njih će lakše osmisliti pravo drugo, ali i treće i sve dalje. Prekopavao je redom po džepovima, ali nula bodova. U čistom očaju jednog nikotinskog ovisnika otvorio je i džepić na rukavu, puno premalen za kutiju cigareta, i zagurao prste u njega. Napipa nešto neobičnog oblika i izvuče ruku

van. „Križ?“, zapita naglas u nevjerici dok mu je na dlanu ležao maleni jednostavni križić od bijelog stakla sa srebrnim obrubom i kožnatom vrpcom. Nije mogao vjerovati. To je bio križ njegove majke koja ga je dobila na poklon od svoga oca. Nikita je bio iz siromašne seljačke obitelji iz unutrašnjosti Rusije. Svi njegovi bili su zadržati pravoslavci, ali on je, prava mala komunjara, oduvijek s prezirom gledao na to vjersko sranje. Mora da mu je majka taj križ tutnula u džep prije odlaska. Ali to je bilo prije četiri mjeseca! Kako to da ga nije primijetio do ovoga časa? Taj maleni bijeli križić sa srebrnim obrubom.

Treće... Ne, još je na drugom... Kvragu, gdje su mu cigarete?! Riječima neopisiv zvuk zavijanja sirene momentalno ga prene iz razmišljanja. Cijelim se tijelom trzne, tutne križić natrag u džep na prsima i protrlja oči. Ljudi su bezglavo jurili amo-tamo tražeći najpogodniji zaklon. Mjesta u rovovima i na barikadama počela su se puniti. Onaj brkati cugoš popeo se na panj i tobože urlao naredbe. Nitko ga nije slušao. Odjednom zagrmi poljski top. Bio je to duboki i mukli pucanj za kojim je uslijedio zvuk eksplozije tamo negdje u polju. Tada Švabe uzvrate. Granata pogodi štalu i raznese slabe drvene zidove u tisuću komadića. Šrapneli se razlete na sve strane te poluče prve žrtve – ljudi su vrištali u agoniji dok su im tijela parali komadi usijanog željeza i iverja. Nikita potrči prema rovu te uskoči u plitki jarak. Pogleda preko ruba jarka te uoči Nijemce kako trče preko polja. Bilo ih je barem dvostruko više od branitelja. No ono što ga je uistinu prepalo bili su tenkovi. Tucet oklopljenih metalnih zvijeri prijeteci je režalo svojim motorima i polako, ali sigurno napredovalo prema selu. Naizmjenice su pucali iz svojih velikokalibarskih topova. Sirena se nije gasila. Nikita podigne pogled i pokuša pronaći izvor tog psihotičnog zavijanja od kojega su mu pucali bubnjići. Tad primijeti nekog momka, ne momka, već dječaka u vojnoj odori koji stoji iza tronogog stativa te uporno okreće ručku sirene. Nije mogao imati više od 12 godina. Zatim ponovno pogleda prema polju. Nijemci su bili sve bliže. Dio njih već se počeo bacati na pod i pucati iz svojih pušaka. Zatim pogleda niz rov, dvadesetak momaka

poput njega nastoji podignuti glavu i ispaliti koji metak po prokletim Švabama. Neki psuju. Neki plaču. Skine pušku sa ramena i repetira ju. Zatim se sjeti pa posegne u džep. Na dlanu mu leži križić. „Tek u ratu čovjek postaje istinskim vjernikom“, promrlja sebi u bradu sjetivši se majčinih riječi koje mu je uputila kad je odlazio od kuće. „Možda ima nečeg u tome“, pomisli. Potom zaklopi šaku i čvrsto stisne križić. Maleni križić, bijeli sa srebrnim obrubom...

Navečer u Koroču dođu Cigani. Bitka se odigrala prije više sati i sada je bilo sigurno. Crvenoarmijci su bili pobijeni ili odvedeni u zarobljeništvo. Nijemci su se vratili na početne položaje s kojih su krenuli u napad na selo. Cigani koji su se za vrijeme krvoprolića sakrili u šumi sjeverno od Koroče sada su se vratili u selo. Njih skupina, obasjana mjesječinom i svjetlom baklji koje su stiskali u rukama, hodala je preko polja na kojemu se odvio masakr. Zemlja je bila crvena. Pretraživali su trupla i sve eventualno vrijedno nosili sa sobom. Jedan Cigančić, još uvijek nevješt u ovom zanatu, zapne o truplo i umalo padne. Pod slabim svjetlom baklje ugleda nešto. U očima mu pohlepno zaiskri odsjaj svjetlucavog predmeta. Iz hladne, zgrčene šake mrtvaca iščupa križ na kožnatoj vrpci. Maleni križić, bijeli sa srebrnim obrubom...

TONKA PAVIĆ

PUSTI NOĆAS SVOJE KOSE

Duboko sam u koncentracijskom transu. Trigonometrijska jednadžba napisana ofrlje bulji u mene iz žablje perspektive, pretvrdo glava da samu sebe riješi pa to prepušta meni. Visokorizičan zadatak, suviše zahtjevan. Zabuljena sam u nju maksimalno, više ne uspijevam ni razaznati napisano. Ovo je treća na kojoj sam zapela. A test? Sutra, i to prvi sat. Osjećam kako mi mozak gubi kontrolu nad desnom rukom. Ona se podiže, sve je bliže zatiljku, užurbano grabi vlas kose i rotira je oko kažiprsta u smjeru kazaljke na satu. Ovo je loše, ali neizbježno. Nakon nekoliko je okretaja omča oko prsta stvorena. Vrijeme je za posljednji stadij. Puc! Vlas je kose otkinuta. Učinjeno je. Budim se iz transa, sjetila sam se rješenja jednadžbe.

...

Srijeda navečer. Majka se zalijepila za kauč omotana u dečicu, pogled ne skida s ekrana. Sjedim u drugom kutu kauča. Znam film napamet, ali svejedno ga gledam intenzitetom prvoga puta da bih se podsjetila kako (ne) izgubiti frajera u deset dana. U procesu međusobnog izluđivanja Kate Hudson i McConaughey se, naravno, stvarno zaljube jedno u drugo. Hoće li živjeti sretno do kraja života? Kate bježi taksijem, stanje je alarmantno. Srećom, McConaughey ide za njom. Majka se topi na kauču. Opće je poznato u familiji da joj srce zatuče na spomen dobrog dilera iz Teksasa. Ona to, naravno, nikada ne bi priznala.

Zadubila sam se u film. Moždane su stanice odlutale, i njima je McConaughey zgodan. Podlaktica mi je naslonjena na rub sofe, dlanom podupirem glavu. Kažiprst je na pravoj poziciji za nadolazeću misiju. Šulja se. Tiho, polako. Skoro je tamo. Omotava se bešumno oko vlasi. Matthew i Kate su nadomak spajanja usnica. Puc! Misija obavljena – vlas otkinuta.

„Prestani, znaš da to mrzim!“ odbrusi majka. Intimni trenutak zauvijek je izgubljen.

...

Rutinska kava nedjeljom navečer. Cijela ekipa iz osnovne je na okupu – raspravlja se o dočeku Nove (krajnje iscrpljujuća tema, ali od svjetske važnosti). Pogled mi pada na Nininu lijepu, raskošnu i sjajnu kosu. Moja nikako da naraste. Vrhovi su popucali. Izgleda kao da me frizerka namjerno sabotirala. Na glavi nosim kosu bugarskog nogometaša s najgorom fudbalerkom u povijesti, Trifona Ivanova.

Više ne sudjelujem u razgovoru, misli su mi se zaputile u neke druge krajolike. Da je barem moja kosa dugačka i sjajna, gusta i meka... Kažiprst iskorištava nedostatak pažnje i odabire svoj čupe-rak. Omotava se i taman da će pu-! Misija obustavljena. *Houston, we have a problem!* Nina mi grabi ruku, signalizira da se ostavim đavoljih posla. Ponovo se uključujem u konverzaciju. Nova u Pirovcu?

...

Postani student. Moja nova najdraža društvena mreža. Baš poput Instagrama ili Facebooka savršena je za uspoređivanje vlastitoga uspjeha s tuđim, ali ni to nije sve! Postani student nudi gratis dozu gubitka volje za životom, a uz cijenu malo vlastitih živaca, dobit ćete i potpuni osjećaj nesigurnosti u budućnost.

Postani student uvjerio me da je krajnje vrijeme da odlučim kojim putem želim dalje. Šteta što mi ne može reći hoće li to biti put popločen žutim ciglama ili ću se svojevoljno ukrcati na Titanic. Sjedim za kuhinjskim stolom, iznervirana. Majka sjedi preko puta, gleda me. Otac krajičkom oka promatra iz kuhinje. Desna je ruka na mišu, ovaj put lijeva obavlja zadatak. Dala si je oduška. Vrti se poput turbo propelera na posljednjem letu Boinga 707. Puc! Puc! Puc! Ne staje. Majka i otac šute. Kći im je „luda“. Stresno je ovo razdoblje. Kosa je najpogodnija kolateralna žrtva.

...

Otišla sam frizerki na osvježavanje pramenova. Kod ove još nikada nisam bila. Puna sam skepse i nepovjerenja. U frizere se – kao i u ljubav – nakon previše razočaranja prestane vjerovati. Sjedam ispred ogledala što se proteže od poda do stropa. Frizerka stoji iza mene, promatra me. Usta joj prekriva maska, ali oči su dovoljne. *The eyes, chico, they never lie.* U njima se jasno cakli sjenka nevjerice – kako kosa uopće može tako izgledati? Osjećam kako mi srce poprima oblik ispucalih vrhova dok frizerka pokazuje „moderne“ fudbalerke u koje možemo transformirati nered na mojoj glavi. Ne želim ja nikakvu modernu fudbalerku, nikakav *shaggy* look. Moja je buduća duga i raskošna kosa sada 20 000 milja pod morem. Naviru mi suze, a jedino što ih sprječava od slobodnog spusta niz obraze jest činjenica da sam za ovaj bolni posjet frizeru stavila malčice previše tuša. U frizerskom svira „pusti noćas svoje kose...“ Frizerka odustaje, danas se ništa neće šišati, odlazim samo s pramenovima. Baš kao i ljubavi, i frizeraji slamaju srca...

Sjedim na klupici u Dugavama. Obraze mi krase crne vodene pruge. Divljački motam omče u kosi. Puc! Puc! Puc! Puc! Puc!

...

Osmi dan izolacije, ovaj put izoliram se sama od sebe. Korona me nasreću nije potpuno opsjela pa se čini da je jedino od čega bolujem slučaj kronične dosade. Sto epizoda „Say Yes to the Dress“ odgledano. Ne poznajem više svijet izvan zidova prodavaonice vjenčanića, za mene su ljudi samo neodlučne mladenke. Gubim se, moram prestati. Prvi korak k izlječenju jest priznati da imaš problem. Sjedam za računalo. Napiši nešto, u tome je spas! Mozak mi je velika praznina isprana šljokicama i čipkom. Ruka grabi najčešću žrtvu terora, maleni pramen tik ispod uha, sad već zabrinjavajuće kratak. Čuperak, obamro od konstantnog ugnjetavanja, rutinski odrađuje posao. Puca, puca i puca! Mozak ne reagira.

Postajem li moderni Samson?

Puc! Puc! Puc!

LARA LUKMAN

DODO PTICA

Svakim se izdahom preda mnom stvorio malen oblačić još toplog zraka koji je donedavno bio počivao u mojim plućima. Svu snagu što sam u tome trenutku mogao skupiti usmjerio sam na lijevi dlan koji je teškom mukom vukao prenatrpan kofer po neravnom betonu. Mjesec se skrivao iza oblaka, darujući tako grad tami koja je jedva dočekala ponovo zavladati tim odvratnim mjestom. Stara se slava nekada raskošnih građevina skrivala iza pukotina pored kojih su svakodnevno prolazili ljudi u crnom odijelu. Naspram svih teškoća koje mi je zadavao, doista sam volio svoj rodni grad, a kako ne bih? Svojih sam dvadeset godina života proveo upravo u njemu. Kad sam bio dječak, probijao sam se kroz smeće što je zatrpalo livadu pored naše zgrade u potrazi za nečim vrijednim. Ni sam ne znam po kojim sam točno kriterijima odlučivao što je vrijedno, a što nije. Kući sam donosio sve – od potrganih igračaka do komada hrđavog metala, trulog drva i probušenih automobilskih guma. Svaki put kada bih se vratio sa svoje ekspedicije, na vratima me dočekao ljutit pogled moje drage majke. Kosa bi joj se digla do stropa kada bi spazila moje dragocjenosti. „Što će ti to, zaboga?! Pa jesi li ti poludio?! O, moj bože, pa šta ću ja s tobom?“ Tada bi slijedio dubok uzdah, a ljut bi se pogled pretvorio u tugu i razočaranje. Već sam i tada znao razlog toga pogleda, ali nikada ga nisam izgovorio naglas. Riječi su moćne. Izgovoreno postaje dio naše stvarnosti željeli mi to ili ne. Zato je ponekad bolje šutjeti.

Probijali smo se kroz hladnoću neosvijetljene ulice. Tom sam ulicom prošao već toliko puta da više nisam morao razmišljati kuda idem. Suh zimski zrak poput noža mi se urezao u obraze koje je napola prekrivao karirani šal kupljen za pola cijene u obližnjem kineskom dućanu. Cijela je ta scena u mom srcu izazivala osjećaj nekog neobjašnjivog spokoja. Tišinu noći prekinulo je Tenino gundanje.

„Hladno je“, nezadovoljno promrmlja Tena. „Zar nisi mogao naći vlak koji kreće ranije?“

„Jesam li te ja tjerao da me otpratiš?“ odvratio sam bez razmišljanja.

Našu je prepirku, kao i uvijek, zaustavila majka koja je mirno hodala nekoliko koraka ispred nas:

„Vi mladi ljudi doista imate energije. Spremni ste za raspravu već od ranog jutra. Drago mi je da ste puni života, ali sada stvarno nije ni vrijeme ni mjesto za svađu. Tena, dušo, zar ti nisam već nekoliko puta objasnila da je ovo jedini direktni vlak za Frankfurt?“

„Pa znam, ali...“, Tena zastane.

„Još ti je hladno?“, upitam Tenu sa smiješkom.

„Ivane“, uzvikne majka, „pa zar i odraslom mladiću moram držati lekciju? Nemoj biti bezobrazan prema sestri.“

Nakon što smo oboje dobili jezikovu juhu, noćna je tišina postala glasnija no ikad. Sav je spokoj u meni nestao u trenutku kada smo dosegli naše odredište, željeznički kolodvor. Budući da je majka oduvijek mrzila kašnjenja, na kolodvor smo stigli oko pola sata ranije. Već mi se na samu pomisao cjelodnevne vožnje vlakom u želucu stvorio neželjen grč i pritisak u prsima i trbuhu. Nimalo mi se nije svidalo to što vlak kreće u 03:25 ujutro, no nadao sam se da će kolodvor biti prazan. Ali kolodvor je bio iznenađujuće krcat. Nekim sam čudom uspio pronaći praznu klupu na koju smo mogli sjesti i tako pričekati vlak. Odložio sam kofer pored klupe i s užitkom sjeo na hladnu i tvrdu drvenu podlogu. Majka je sjela do mene, a Tena je skakutala amo-tamo po peronu.

„Jesi siguran da si sve spakirao?“, upita me majka. „Provjeri još jednom sve dokumente za svaki slučaj.“

„Ne brini, provjerio sam ih već više puta, sve je u prvom pretincu ruksaka.“ Izvadio sam fascikl s dokumentima iz pretinca da dodatno uvjerim majku. „Vidiš, sve je u ovom fasciklu.“

„Uzeo si hranu što sam ti spakirala, zar ne? Nemoj zaboraviti jesti u vlaku. Imaš nekoliko boca vode. To bi trebalo biti dovoljno. Novaca imaš dovoljno... Nemoj zaboraviti nazvati kad prijedeš austrijsku granicu, u redu?“ Osjetio sam napetost i brigu u njenim riječima.

„Javljat ću vam se redovito. Svega imam dovoljno. Ne brini, sve će biti u redu,“ pokušao sam je umiriti.

„Čuvaj se, ne samo na putu nego i kad stigneš. Ogroman je Frankfurt. Pazi da te netko ne napadne ili da ne izgubiš nešto ili da te, ne daj bože, opljačkaju ili otmu.“ Majka me pogleda već poznatim tužnim pogledom.

„Stvarno mi je žao što ti nisam mogla priuštiti dobar život ovdje. Nadam se iz sveg srca da će ti tamo biti bolje, da ćeš izgraditi život koji nećeš moći izgraditi ovdje.“

Nedostajale su mi riječi za odgovor. Znao sam da je majka, više no itko drugi, željela da ostanem kod kuće, u svom rodnom gradu, u svojoj domovini, sa svojom obitelji, no na kraju je upravo ona bila ta koja me otpratila na vlak koji će me odvesti daleko od svega što sam do tog trenutka poznao. Moja joj je sreća bila bitnija od vlastite.

Odjednom Tena vikne: „Dodo! Dodo ptica! Ivane! Mama! Tu je dodo! Vidi ga kako je sladak!

„Tena! Što ti je? Prestani urlati! Ljudi gledaju!“ prigušeno ju prekorila majka.

Tena je stajala desetak metara od nas. Majka i ja žustro smo potrčali do nje u strahu da joj se nešto loše nije dogodilo. Gotovo su se svi ljudi na peronu okrenuli prema nama kako bi svjedočili zbrci koja je u taj čas nastala.

„Jesi dobro? Zašto vičeš? Kakav te dodo spopao?“, bez daha sam promrmljao.

Tena me zbunjeno pogleda i uperi prst u mašinu ružičaste boje što je stajala odmah do nje. Bila je to jedna od onih mašina za pecanje

plišanih igračkaka na koje smo potrošili previše novaca u nadi da nešto upecamo. Naši bi pokušaji očekivano propali. Svaki put. Unutar mašine koju je pokazivala Tena bila je hrpa plišanih igračkaka, a na vrhu te hrpe ponosno je sjedila dodo ptica. Grč koji sam dotada osjećao u tom je trenutku potpuno nestao i zamijenio ga je nekontroliran smijeh. Majka, koja je trčala nešto sporije, stigla je na mjesto zločina. Bila je potpuno zbunjena. Tena i ja zajedničkim smo snagama odlučili upecati dodo pticu. Sa sobom sam imao samo dvadeset kuna, ostalo je bilo u eurima. Tena, naravno, nije ponijela svoj novčanik pa smo tako za naš pothvat imali samo dvadeset kuna. Majka se vratila do naše klupe da pripazi na moju prtljagu. Htjela je iskoristiti vrijeme nasamo da se malo sabere od svega. A Tena i ja započeli smo naš pothvat. Dvadeset nam je kuna dalo dvadeset pokušaja što izgleda mnogo, no svatko tko se ikad okušao s ovim mašinama, zna da zapravo ima izrazito malo šanse. Svaka bi normalna osoba u tom trenutku odustala i sačuvala dvadeset kuna za sebe, no naše se odluke nisu mogle promijeniti.

Dogovorili smo se da će svatko dobiti po deset pokušaja, a zatim smo odigrali partiju *kamen, škare, papira* kako bismo odlučili tko će imati prvi pokušaj. Tena je pobijedila. Pažljivo je približila metalnu kuku dodo ptici i pritisnula gumb, no kuka je promašila. Moj pokušaj nije bio ništa sretniji. Tako smo se izmjenjivali sve dok nam nije ostao još samo jedan pokušaj. Ja sam bio na redu. Znojnom sam rukom pomicao i namještao kuku na savršeno mjesto. Osjećao sam se kao da će mi srce iskočiti iz prsnog koša. Nakon duge pripreme napokon sam pritisnuo gumb na mašini i dogodilo se čudo. Dodo se upecao! Zadovoljni uspjehom krenuli smo prema klupici na kojoj je sjedila majka.

„Mama! Upecali smo dodo pticu!“, vikne Tena mašući plišancem koji je držala u ruci.

„Nemam komentara“, nasmije se majka,“ shvaćam Tenu, ali što je tebe spopalo, Ivane? Nisi li prevelik za ove igrice?“ Osjetio sam nježnost u njenim riječima. Vjerojatno se sjetila onih dana kada sam kući donosio stare igračke.

Vrijeme je polako izmicalo kraju. Moj je vlak već stajao na trećem kolosijeku, drugom peronu i čekao da se putnici ukrcaju. U ruke sam uzeo prtljagu i zajedno s majkom i Tenom krenuo prema svom vlaku. Pored ulaza u vlak ljudi su se opraštali od svojih obitelji i prijatelja. Zbog lova na dodo pticu u potpunosti sam zaboravio na dugotrajno putovanje koje me čekalo. Zagrlio sam majku koja je počela plakati. Stezalo me u prsima. Zatim se okrenem prema Teni da se pozdravim i s njom, a ona mi ispruži ruku s dodo pticom.

„Uzmi ju sa sobom“, reče Tena pokušavajući zadržati suze u očima. „Sjeti me se kad ju vidiš.“

S koferom u jednoj i dodo pticom u drugoj ruci popeo sam se na vlak koji me odveo tisuće kilometara od svega što sam dotad poznao.

Dugo je prošlo od te noći, a dodo ptica još uvijek sjedi na mom radnom stolu i čeka da se vrati kući.

KATJA RONČEVIĆ

ISTINA I ZABLUDA

Povijest prvog cjepiva i jedne druge pandemije

3. veljače 1823., Berkeley, Engleska (dan ukopa Edwarda Jennera¹)

Ogledavao se oko sebe i ugledao je. Izrasla iz hridi, na vrištini, tik uz šumu, gutala ju je magla. Stajala je nepomično hladno, gusto obrasla penjačicama i ružama. Zakrčeni put zagašio je lišaj, divlje trave i korov. Korak po korak približavao se, vučen nekom prijetećom silom. Podrhtavajući, u vrućem znoju izvadio je kolut ključeva iz džepa. Ulazi slobodan, konačno slobodan. Veliki atrij završavao je masivnim, širokim drevnim stubama koje su nestajale u mračnoj utrobi kuće. Visoki stropovi sezali su nebu pod oblake, ono isto nebo koje mu je u mahnitij rastresenosti zatvora oteto iz vida. Teški zeleni zastori skrivali su veliku staklenu stijenu i odano odvajali ovaj svijet neoprostivog užasa. Namještaj je pokrivala ležerna bijela svila licemjerno se podsmjehujući; samo su izbljedjele pozlačene noge stolaca i zlatna vaga na kaminu odavale raniji život. Vjetar je u divljačkom razbojništvu udarao o drvene kapke na prozorima i prekidao nijemu tišinu.

Obgrlilo ga je sjećanje. Zarazila panika. Stisnuo je svoju lijevu šaku ljutito i osjetio grumene ožiljaka na ruci kako pulsiraju od ramena do dlana kao glasovirski *glissando*. Odjednom, James Phipps² ugleda drugu sliku.

¹ Edward Jenner, liječnik engleskog kralja Georgea IV., znanstvenik, tvorac prvog cjepiva na svijetu.

² James Phipps, sin Jennerova vrtlara, prva cijepljena osoba na svijetu. Edward Jenner cijepio ga je protiv velikih boginja cjepivom dobivenim iz tekućine mjehurića boginjama zaraženih krava. Phipps, tada osmogodišnjak, nikada nije oboлио. Kao zahvalu, Jenner mu ostavlja u nasljedstvo svoju kuću, danas *Edward Jenner Museum* u Berkeleyu.

Božić 1795., dvor kralja Georgea IV., London, pandemija velikih boginja

Engleskom su odjekivali krici užasa. Sunce je nemilosrdno hladno rastvaralo žile na ukočenim, gnojem i krvlju oglodanim leševima. Preživjeli izbezumljeno bježe gazeći po mrtvima, kleče po cestama; u isto vrijeme proklinju đavolsku pošast i molitvama spašavaju duše i dostojanstvo pokojnika. U strahu i strepnji tražio se Božji oprost, molilo kajanje.

„Milošću Božjom, stvori lijek, Jenner! Boginje će nam svima ispisati smrtnu presudu, svima, Jenner!“, preklinjao ga je George IV.

14. svibnja 1796., Berkeley, Engleska

Bilo je iskričavo prijepodne, sunce se među oblacima pokušavalo spustiti do zemlje. Kao i svaki dan, moje noge zadihanog osmogodišnjaka, sina vrtlara doktora Jennera, gubile su se u raskošnim vrtovimu neumorne radosti. Zeleni travnjaci prošiveni bijelim stazicama po kojima sam neumoljivo jurišao i divio se vatrometu boja i mirisa bili su moj svijet, siguran i odvojen od apokalipse. Jasmini, orhideje, jorgovani, naranče, trešnje, ljekovite trave. Skriven iza grma ruža promatrao sam govedare kako utjeruju svoje stado u kraljevske staje. Proročki pozvan, podigao sam pogled prema prozorima dvorane za prijam. Promatrao me. Gledao me očima odvojenima od tijela, očima sveca u zanosu vizije.

Gacajući iza oca po gnjecavoj ilovači uspinjali smo se stazom obrubljenom drvoredom visokih tisa i čempresa prema kući doktora Jennera. Mjesec je pobjegao iza gustih oblaka ne želeći svjedočiti užasu koji me čeka. Majka je drhtala i plakala, lica iznakaženog strahom i nemirom, čvrsto me držeći za ruku kao da je prinosi za paljenicu.

Ušli smo. Ugledao sam svog krvnika. Krvožedni grabežljivac širokih zjenica spuštao se niz masivne stube – drveni zigurat sanduka u kojima su pokopali mrtve. Popravio je vijenac³ od tisovine koji je

³ Simboli jahača apokalipse.

kao satno klatno obješeno na rukohvat otkucavalo zadnje trenutke mog života. Disao sam plitko, vonj ustajalog octa i etera uspavljivao je moju divlju, nevinu dušu. Neprirodna svjetlost ocrtavala je kosti na crvenom³ licu zloduha, moga mučitelja. Zastrašujuće uvjerljivo znao je što radi. Sa zdjelice zlatne vage³ uzeo je usku staklenu posudu s iglom i stao gnječiti moju kožu. Crnilo³ govedeg gnoja osvajački me oduzimalo. A on... ustao je sretan kao da će preskočiti zidine i navukao blijede zelene³ zastore. Ošamućen od užasa, trpio sam bol. U potpunom bunilu, slijepjenog nepca i razjapljenih usnica želio sam govoriti. Komadići stakla šiljcima su probadali moje tijelo. U kaminu je gorio požar kao lomača u žrtvenom obredu. Mistična blagost majčinih nota dok moli *Ave Maria* nije mi dala zaroniti u crni ponor u koji me gurao on, peti jahač apokalipse. Progonjena, moja duša plutala je nošena lijenom strujom zamucene krvi. *Dominus illuminatio mea et salus mea: quem timebo? Dominus protector vitae meae: a quo trepidabo*⁴⁴? Izgubio sam svijest i nestao.

3. veljače 1823., Berkeley, Engleska

Zemlja je slavila, neopisiva milina života bila je opet dio svakodnevice. Živio kralj George IV.!

James Phipps sjeo je na stubu i otvorio pismo:

Dragi dječaće koji to više nisi,

Ostavljam ti svoj dom u nasljedstvo.

Znam da je svaki naš susret bio prokletstvo, znam da me mrziš. Znam da si svaku godinu živio u strahu od našeg ponovnog susreta. Ali vjeruj, ti, James, moja si najveća životna sreća. Ti si spasio i sebe, i svoju djecu, i cijelu Englesku, ne samo od boginja. Jesi li ponosan, James?

Uskoro postat ću prah. Znanost je Božje djelo. Oprosti mi.

Zauvijek tvoj, Edward Jenner.

⁴⁴ lat.: *Jahve mi je svjetlost i spasenje: koga da se bojim? Jahve je štit života moga: pred kime da strepim?* Psalm 27.

MARTIN BARBERIC

AGONIJA RUSKE RUŽE

(Sofija Tolstoj stoji ispred jezera i izgovara monolog.)

Moram stati. Prazna! Bez ikakva žara strepjeti hoće li pobijediti moja želja za smrću ili agonija koja me proganja od kože pa sve do posljednje kapilare u mojem tijelu. Ja više nisam sigurna! Nisam sigurna u moje oči, u moje uši, a bome ni u moje usne. Zašto? Pa kako zašto, zaboga?! Očima gledam riječima ispisane papire razbacane po stolu, a ono što vidim samo je užasni prikaz istrošenog papira koji sada ne služi više ničemu. Uši mi šalju zvukove laganog udaranja vjetra po granama, ali ja kao da ni tišinu ne čujem. A usne? Usnama diram najslađu jabuku koju sam mogla ubrati, ali osjetim samo trpki okus. Ah, kad se samo sjetim koga sam tim usnama ljubila! Kad se samo sjetim čiju sam ljubav pokušala prigriliti u svoje tople ruke. Oh, muka mi je! Kako sam živjela u istoj kući s čovjekom kojeg je moj otac smatrao boemom? Naizgled tako divan čovjek, a ustvari, neka mi oprost, izrazito glup. Ulice gradova pale svoje lampe samo kako bi taj frivolan čovjek mogao kročiti njima. Ovo sada izražava moju užasnu nepristojnost što ga ne oslovljavam imenom. Ali ja to ne mogu! Ne mogu sebe prisiliti na takvo što.

Slučajno sam načula neku gospodu koja su razgovarala u baru neki dan kako je čovjek s kojim sam dijelila sobu eminentan. Lagano sam se nasmiješila. Vratila sam se kući, sjela pokraj kamina i slušala na gramofonu neku staru opernu pjevačicu koja se igrala oktavama. Zaista, ja nisam čvrsta žena! Ali, ne dozvoljavam da se moja figura raspinje po nekim ljubavnim katrenima, a kamoli po luđačkim farsama! Ja nisam previše lijepa, ali nisam ni ružna. Ja sam vrijedna, ali ne ubijam se od posla! Kažem što mislim, ali nisam „opakorječiva“. Školovana sam žena, ali nisam genije. Moje ime nije veliko i ja se ne bunim. Meni je potrebno samo da mogu bosa hodati po vrtu, da mogu gledati ptice koje su tek sletjele na granu. Ja sam jednostavna

žena! Nisam ni podla ni varljiva, nisam pijanica! Nisam ona koja rasipa novac po zabitim ulicama, a sigurno nisam ona koja u tim istim ulica novac zarađuje.

Takva sam od mladosti! A kad se tek sjetim nje, tako mlade, vedre i pune života. Oh, kada se samo sjetim! Kako sam kao djevojka poput rajtara jahala majčinim livadama, mirisala cvijeće što raste. A sada više ne jurim! Sada je to neki obični trab. Sada je to samo moja mladost koja se vuče na tom jadnom konju mog života i proklinje me da stanem. A ja od jada ne mogu niti stati. Krolam u suzama i čekam kako će se završiti ova borba.

Ovaj konjski hod! U mojem se životu više ne zna što je koncept, a što konkluzija. Kad se i pokušam sjetiti s čime započinje moja priča i s čime završava, jednostavno mi se samo on stvori pred očima. Samo on! Samo u njega gledam. U njegov beznačajni lik koji bulji u mene i traži samo zapise. I nove papire! I ovo! I ono! I... pa nek sam prokleta, ali to zaslužila nisam. Nisam jedna obična notarica koju je kupio u seljačkoj banci pa da mu prepisuje i zapisuje. Ne, to nisam ja!

Njegov otrovan hrs prema meni očito mu je stvarao dovoljno užitka da piše i piše do iznemoglosti. On je bio čudovište u obliku čovjeka koji je slobodno hodio među ljudima. Nekima genije, a meni samo trn u oku. Još se sjećam onog dana kada sam nehotice otvorila novine u kojima se nalazio Flaubertov komentar: „Kakav umjetnik i kakav psiholog!“ Flaubert nije znao! Nije znao da je tekst kojem se toliko divio zapravo samo dio opusa svih onih papira iza kojih se krio pravi lik pisca. Taj čovjek bio je samo obična varijanta poliglota u pokušaju. Ništa više!

A sada, molila bih da mi oprostite. Njegova djela nisu za baciti! One! On zna s riječima, ali to je sve. Nitko nikada nije upitao kako su te njegove riječi završile upisane i prepisane na papiru. Bez mene te riječi bile su samo riječi i točka! To je to! Njegova riječ u glavi i na usnama bila je prosti šund bez mene. Sve ostalo su izmišljotine! Puste priče poganih jezika koji ga nisu upoznali i koji nisu spavali u

istom krevetu s njim i koji nisu ispijali šalicu čaja u prokletom vrtu s njegovom metalnom statuom. I plakali i lili suze u nadi da će reagirati, ali, na kraju krajeva, što očekivati od statue?

Ja sam zbog njega sama! I ja zbog njega moram stati. I sada ga zamišljam kako udobno sjedi u svojoj fotelji. I razmišlja, razmišlja... Ali to je samo vakantna rapsodija lijepih riječi i monstruoznog lika. Ali ja s time više nemam ništa! Odlučila sam skratiti sebi muke. Eto, i u ovim zadnjim satima moje duševne restrikcije, moje misli počivaju na mržnji prema tom čovjeku.

Možda je to samo puka ironija kojom se poigrava moja sudbina.

(Sofija Tolstoj skače u jezero.)

ŠTORIJA O ČOVEKU KI BOCI POBIRA

Finila je fešta.
Va zrake se čuti dih rib i vina.
Pasuju noć i letnja tišina.

Dan je blizu.
Vetar lahko mete škartoci,
zada klupi na rive
prijaha čovek ki pobira boci.

Za sakun se teško sprignjuje
i broji: sto druga, sto treća...
I nasmeje se sakoj,
aš je radi sake teža vreća.

Gobast hrbat, koščate ruki.
Lice mu j' mreža od bora
živeje život va muki,
dela ča se da, dela ča se mora.

Zahvalan, se ferma kraj sake baje,
nutre j' njegovo blago.
Čudin se sreće va oke njegoven.
Nan se grusti, a njemu j' milo,
njemu j' drago.

Finila je fešta.
Va zrake se čuti dih rib i vina.
Pasuju noć i letnja tišina.

Dan je blizu.
Vetar lahko mete škartoci.
Putičen kega bršljan skriva,
gre ča čovek ki pobira boci.

Rječnik:

pobira – skuplja; finila –završila; dih – miris; pasuju – prolaze; prijava – dolazi;
zada – iza; sakun – svakom; prignuje – saginje; aš – jer; gobast – zakrivljen; hrbat
– leđa; dela – radi; ferma – zaustavi; nan – nama; grusti – gadi; kega – koga; bršljan
– bršljan; gre ča – odlazi; ki – koji

IZMENA ILI NE SAMO SOFOKLU NEBITNA

Ja sam Izmena. Znete tko vam piše?! Bojim se da će mnoge samo ime odbiti. Tužno je.

Ne znam, zapravo, što je tužnije; to što, ako ne i svi, velika većina vas umjesto mog imena vidi riječ „KUKAVICA” ili je ipak tužnije to što me ta činjenica u tolikoj mjeri dira.

To sad ionako više nije važno. Ne bi trebalo biti tako. Znete, istina je, da sam uvijek imala neki strah u sebi... Ne mogu vam to objasniti. Nije to običan strah. Čak bih se usudila to nazvati užasavanjem. I uvijek me izjedalo. Htjela sam samo u životu osjetiti mir, ali nikada nisam ni najmanju trunku osjetila. Svačije ponašanje odraz je njegove nutrine, načina razmišljanja, strahova, borbi...

Borbi. Znam, stvarno sam svjesna da svako živo biće neku vrstu borbe vodi. Pa, eto, mene je zapala ta.

Ne znam kako bih je najbolje opisala. Taj mir koji sam toliko htjela osjetiti i ta želja da mogu prekinuti prokletstvo svoje obitelji s jedne strane, a realnost i svi događaji oko mene s druge strane. Toliko sam htjela osjetiti sigurnost. Nakon smrti oca i majke pa gubitka braće... još uvijek sam htjela osjetiti sigurnost. Još uvijek se nisam predala. Tuga me izjedala, no još uvijek se nisam predala. Srce mi se toliko puta slomilo, a i tada sam imala nade da bi ga osjećaj sigurnosti i mir mogli ponovo sklopiti u jednu cjelinu. I onda da tako cijelo kuca i živi ne samo moj, već i neproživljene živote mojih najmilijih. Nakon svake nevolje nekako bih skupila, ne mogu reći snagu jer me odavno napustila, već tu želju za spokojem. Čak i nakon smrti Polinika i Eteokla... Teško mi je i pisati o tome, no ako već čitate ovo, onda znate o čemu se radi. Znete kakva se tragedija dogodila. Bila sam toliko utučena, na tren sam se poželjela predati. Nisam htjela živjeti život u kojem svaki dan mogu očekivati svoj tragični kraj. Htjela sam pobjeći od toga. Ponavljam, htjela sam pobjeći u zagrljaj

sigurnosti i mira. Htjela sam sreću, ljubav i toplinu. Htjela sam živjeti, ne samo preživljavati sve što mi je bačeno na ovaj put. Sve te nevolje. Jedina utjeha bila mi je moja sestra Antigona. Mislila sam kako bismo nas dvije mogle nekamo pobjeći, stvoriti dom, pronaći ljubav i tako živjeti. Ta pomisao me sastavila. Sve dok me njene riječi nisu probole poput strijele čija putanja vodi ravno u srce. Njene namjere prestravile su moje već prestrašene misli. Jednostavno je nisam razumjela i nisam vidjela smisao.

Nisam shvaćala kako nakon svega svjesno želi skočiti u ponor. Kako svjesno ide u nemir. U smrt.

Nisam vidjela smisao, jer iskreno, ako mi nema braće ovdje pored mene, nije mi bio bitan ni taj čin s njihovim tijelima poslije. Ipak su to samo tijela. Duše su im na pravom mjestu, to mi je bilo bitno.

Dušu nitko ne može oteti. Antigona je uvijek bila odlučna, borbena i svojeglava pa tako i tog dana.

Pokopala je Polinika, njegovo tijelo, a s njegovim tijelom i zadnja zrna nade u mojoj duši. Koga bih ja mogla nagovoriti, s kim bih ja mogla pregovarati, tko bi mene poslušao? Kreont? Kada je izrekao svoju okrutnu odluku, za mene više nije postojalo ništa. Htjela sam umrijeti s njom. I toliko me boljelo što me čak i rođena sestra smatrala kukavicom, pa kako onda nećete i vi. Ne krivim vas. Ne krivim Antigonu. Ne krivim čak ni labirint Lajeve sudbine. Ali znajte, više ne krivim ni sebe. Nema krivca, to je jednostavno moj život. To je cijena koju sam platila zbog želje za mirom. Netko se bori za svoju i tuđu čast, netko za život. Ja sam svoju borbu svjesno odabrala. I koliko god mi bilo žao na kraju, i koliko god se izgubljeno osjećala, to je bila moja odluka i ispalo je tako kako jest.

Ja sam Izmena, ja sam žena, koja je zbog nerealne slike života, kojem je težila, ispala kukavica. Nepodnošljiva je postala lakoća osuđivanja.

Ako ste došli do ovih redaka i ako me bar malo razumijete, želim vam mir i sreću koju nikada nisam osjetila. Nikada im nemojte prestatu težiti i nikada ih ne podcjenjujte.

ŽIVOT VRIJEDAN TRI STOTINE DOLARA

U zoru sam primijetila očevo čudno ponašanje. Nije imao istu iskru u očima kao prijašnjih godina. Zapravo, nije ju imao od početka prodora talibana u Afganistan, ali danas mi se činilo kao da su mu smeđe oči nekako postale sive i tupe, distancirane. Za doručkom nije sjedio s nama, iako doručka zapravo nije ni bilo. Imali smo samo nekoliko komadića pljesnjiva naana koji, iskreno rečeno, nije bio ukusan, ali mi ovdje ne jedemo iz užitka. Zapravo, ništa u zadnjih nekoliko godina ne radimo iz užitka. MI više ne živimo. Samo preživljavamo i svaki se dan pitamo koliko će još dugo biti tako. Koliko ćemo još toga moći podnijeti prije nego što li izgubimo svaku nadu i život i prepustimo se crnoj rupi, praznini u našim srcima da nas proguta i u trenutku sklapanja očiju, sjedini sa zemljom i postanemo prah. Kao da nikada nismo postojali. Kao da ništa nije ni postojalo od nas i naših života. Dane sam većinom proizvodila u kući igrajući se s Abazom, mojim mlađim bratom. Iako su mu bile tek četiri godine, vrlo je dobro znao da živimo u teškim vremenima. Njemu je, kao i meni, bilo čudno očevo ponašanje. Prvo se šetao u razrušenoj, skućenoj kući koja se sastojala samo od jedne sobe koja nam je služila kao soba za spavanje, kuhinja, dnevna soba te smo imali mala vrata iza kojih je bila kupaonica. Ona je imala kantu umjesto WC školjke i staro korito kojim smo se koristili kao kadom. Nakon nekog vremena izašao je iz kuće. Brat i ja smo se pogledali, a po odsjaju njegovih očiju znala sam da naslućuje nešto loše. Nemir mi je grčio trbuh te sam se trudila ostati sabrana kako bih smirila Abaza, ali bezuspješno. Majka je samo gledala u prazan zid, a njezino blijedo, izmoreno lice izgledalo je kao da nosi sav teret svijeta. „Mama“, pozvala sam je. Samo me prazno pogledala, napola se umorno nasmiješila i nastavila biti u svom balonu tereta i briga. Nakon dva sata otac se vratio. Nije bio sam. Pokraj njega stajao je nepoznati čovjek. Imao je sijedu bradu te je bio ćelav

na jednom dijelu glave. Crno odijelo koje je nosio odavalo je odraz bogatstva. Bore na njegovu licu bile su dojmjljive, a svaki milimetar kože koji se vidio, bio je prekriven staračkim pjegama. Lako bi mogao biti otac mom ocu. „Iman, dođi“, zapovjedio mi je otac. Strah mi je presjekao utrobu te sam se osjećala paralizirano. Noge su mi se tresle, ali sam unatoč tome othrvla strah te prišla dvojici muškaraca. „Dakle, Ali, ovo je tvoja kći“, hrapavim staračkim glasom komentirao je čovjek nabacivši lagani smiješak. „Da, ovo je Iman. Tek je navršila deset godina, ali zna kuhati i poslušna je“, otac je objasnio. „Gospodine Kan, molim Vas. Nećete požaliti“, preklinjao je. „Tri stotine dolara“, gospodin Kan pružio je ruku mom ocu te mu je on uzvratio čvrstim stiskom. U tom me trenutku gospodin Kan primio za ruku i poveo prema autu. Majka je lijevala suze, a otac je bio zauzet brojanjem dolara koje mu je Kan dao. Brat je samo mahnuo. Tada sam shvatila. Otac me prodao. Prodao me u dogovoreni brak kako bi prehranio ostatak obitelji. „Bit ćeš poslušna žena. Moja je riječ tvoja zapovijed“, uputio me Kan. Suze su mi se počele slijevati niz obraze još uvijek negirajući spoznaju da ću mu biti robinja dok me ne odluči prodati nekome drugom i tako do kraja života. Plakala sam nad svojom sudbinom na stražnjem sjedalu auta dok je on polagano vozio u mrak.

TEREZA DEJANOVIĆ

MIRIS USISIVAČA

Subotom mirisom usisivača
Uklanjam tragove tjedna.
Klizimo po podu skupljajući zaboravljene vlasi
I ostavljamo nove tragove.

Već naučenim pokretima zabijam se u kutove
Prljavog zida i njegova stola, rotirajući tijelo
Kao plesačica.

Ne dižem pogled jer samo pod mi je bitan.

Bole me leđa i ruke, i vrat, i noge.
Znojim se i kašljem i gušim.

Sivi miris usisivača i
Čist pod smire me.
Crvenih očiju sjedam i
Razmišljam samo o sljedećoj suboti
Da ponovno obrišem tjedan.

LEA RAD

ANNA

Sjedila sam na krevetu i gledala u prazno. Nisam to više mogla podnijeti. Ponovo ju osjećam. Osjećam kako dolazi. Vraća se... Buka u mojoj glavi opet postaje glasnija. Prigušeni glasovi koji mi govore da odustanem. Tjeraju me na ozljeđivanje, ali neću popustiti. Ne smijem im dopustiti da preuzmu kontrolu iako osjećam da svijet postaje uži.

Netko je pokucao na vrata. Nisam odgovorila. U sobu je ušla blijeda petogodišnja djevojčica. „Anna!“ viknula sam. Moja me sestra pogledala žalosnim pogledom. Nečujno je sjela pokraj mene na krevet. Obuzeo me osjećaj neopisiva nedostajanja. Nekoliko trenutaka promatrala sam kako u ruci prevrće omiljenog plišanog medvjedića.

„Ne dopusti im da me zaborave“, šapnula je. Prije negoli sam uspjela razmisliti o značenju njezinih riječi, trgnulo me okretanje kvake.

Majka je provirila kroz vrata: „Večera je gotova.“ Izgledala je umorno i podočnjaci su joj u posljednje vrijeme bili izraženiji nego inače. Pogled joj odluta prema Anni. Suze joj počinju navirati na oči i tiho nestaje. Vraćam pogled na Annu. Vrata se odjednom snažno zalupe, a plišani medvjedić padne na pod. Anne više nema u sobi. Glavobolja je posve preuzela kontrolu nad mojim mislima. Buka u glavi postaje neizdrživa.

Krećem prema kuhinji. Otac, čovjek naborana čela i sijede kose, sjedi za kuhinjskim stolom i polako jede juhu. Tišina. Anna stoji pored stola. Sjedam na stolac, ocu zdesna, i izvlačim još jedan kako bi se Anna mogla popeti. Strpljivo čekam i pomažem joj. Očeva žlica pada u tanjur ostavljajući glasan zveket iza sebe. Kuhinju potom preplavi tišina. Majka i otac zabrinuto izmijene poglede. Anna sklizne sa stolice i nečujno izađe iz kuhinje...

Krenem za njom... Koračam kroz hodnik. Noge mi drhte. Jedina svjetlost dolazi iz njene sobe. Ističe se poput izlaza na kraju mračnog tunela. Promatram lagano odškrinuta. Svakim se korakom čine sve udaljenijima. Glasovi me vode tamo. Osjećam ih. Tijelo im se ne opire.

Odškrinula sam vrata. Soba je prekrivena crnim plahtama, a na krevetu – Annin medvjedić. Ne, ne, to nije moguće... Koračam unatrag. Klizim dok leđima ne udarim o zid. Vidim Annu kako se igra u vrtu, smije se i hvata loptu. Lopta bježi na cestu. Automobil se pojavljuje niotkuda. Glasno trubi. Crnilo. Sve staje... Anna stoji na do vratku i gleda u mene.

Sjedim na podu uplakana: „Ti nisi stvarna. Ti više ne postojiš!“ Tresem se dok se zidovi zatvaraju. Osjećam njihovu težinu. Ja sam ovdje, a nje više nema. Ja sam ovdje, a nje više nema... Ja sam ovdje... Nje više nema. Nema... Nema!”

Ja sam ovdje, a nje više nema. Ja sam ovdje, a nje više nema... Ja sam ovdje... Nje više nema. Nema... Tijelo mi klone, osjećam. Buka me preplavljuje stalnim valovima.

DAJANA DRAGIČEVIĆ

KAPJA VODE

Svoj broškoj dicit koja su iz gustirnih ukalovali vodu...

Žedna son. U veli žmul točin s rubineta lodnu vodu. Pol popijen, pol proljen u lavel...Kal, eto ti nje moje „meštrovica” ča sve vidi. Ono ča tribo i ne tribo. Gledo me fišo i bruntuloje ko ono soma sebi u brodu: „Da si je išla na gustirnu vazet u maštil i na glovu je do doma nosit, ne biš ni kapju prolila...

Sad slidi štorija. Eto je ažvelto gre iz komore i nosi store žute kartuline, letrate, pitaj Boga ča nosi. Stavila mi hi je drito pod nos: „Na ti, eto, gledoj!” Tila ne tila, valo hi je pjutošto uzest jerbo će me izist ako hi ne vazmen. Pripoznojen gustirne ol vode na supetarsku Glavicu, vidin litretone tri smišne curice, jelna drugoj do uha. Svaka sa sićen. Na jedon sić niki konop savijen obo ruk. S tin su sićen ukalovali vodu. Nojveća ol njih stavila maštilac na glovu pa ga jednon rukon drži, a drugu ruku naslonila na lipi kameni bucol. „Nona, ko je vo? Di je vo? Kal je vo? Ča je u ve siće...Čihov je nona vo tovor i ča vo jema na samor?” u minutu mi se rojo sto ijad pitanjih. „To smo mi tri sestre vodonošice, a vo vode na tovara punimo solme”, i projde niz njezino lice niki tihi osin, u plave jon se oči uvuče vesele. Ona je ono nojmanje dite će poteže teški sić pun vode i pazi da se ne prolje ni kapja.

Šubito nastavje mi provjat: „Lito je. Pasje vručine uvukle se pod stare kamene krove. Debeli zidi konobe dojedu moli hlod. Dož ni po odovno. Gustirne su ve prisušile, još se digod dezmežo nojde po koju kap kišnice za pit. Svi gledodu u nebo. Voda ko zloto triba suhoj zemji, vrtlima, beštijama, judima i gori. Ni bilo skule i dvo smo miseca ukalovali vodu pa nosili pul doma. Koji put bi išli u Bjaževića u konobu utočit, tol nan je bilo nojbliže, da ne nosimo izdaleka. Drugi don bi prosili teta Aliću. Ona je jemala velu gustirnu

u koju je moglo puno vode stat. Ma je ćerce bilo nas veće koji ni-
smo jemali gustirne, a jemali smo koze, ovce, krave i tovara. Vajalo
je i beštijama donit pol bačve vode. Bidne bidu uvolile pol glove u
bačvu i pile, pile, pile, ni kapje ne bidu prolile. Pape je bi ništo fruta
usodi u podanak na Brige. Onda je valo na živo u solme na gustirne
utočit i poč u poje to zalit.”

„Nona, je to ovo solma ka plosnasto bačva. Ol driva. Pa to kal se na-
topi vode, teško je”, penson jo naglos. „E, i uvijek tako sa velon piri-
jon, vidiš,” ukaži je mi prston na letratu, „ovode na gornji čep pu-
niš solme i gledoš da kapju ne prolješ. Dobro začepiš. Na donji
čep smo u poje pomalo pušćali vodu u sičić i ol vriže do vriže za-
livali frut. Gledoli smo svaku kapju ko ništo nojvridnije na svitu”.
„Nona, koliko si vode prinila?”, piton je u čudu. „Majko, dite moje,
ali manje od mojih sestrih. Ujutro, u polne, pridvečer.” „Molin!!!”
viknen. „E, a ča si mislila, molo moja!”

Ožednila jo ol štorije, ma ovi put son usula u žmulić pol vode. Tako
van jo svaki put kal otvorin rubinet, prid oči vidin tri mole vodono-
šice nasmijone i sritne jerbo su jemale di ukalat kapju vode.

Rječnik

kapja – kaplja; broškoj – bračkoj; dicit – djeci; gustirnih – nakapnica; ukalovali –
grabili sudom vodu iz gustirne; son – sam; veli – veliki; žmul – čaša; točin – točim;
rubinet – slavina; popijen – popijem; prolijen – prolijem; lavel – kameni sudoper;
kal – kad; meštrovica – učiteljice; ča – šta; tribo – treba; gledo – gleda; fišo – nepo-
mično; bruntuloje – gundā; ko – kao; soma – sama; brodu – brađu; vazet – uzeti;
maštil – drveni sud; glovu – glavu; doma – kući; nosit – nositi; biš – bi; slidi – sli-
jedi; štorija – pripovijest; ažvelto – hitro, žurno; gre – ide; komore – sobe; store –
stare; kartuline – dopisnice, razglednice; letrate – fotografije; hi – ih; drito – ravno;
tila – htjela; valo – trebalo; pjutošto – što više, bolje; uzest – uzeti; jerbo – jer; izist
– pojesti; pripoznojen – prepoznajem; ol – od; vidin – vidim; litretone – fotogra-
firane, uslikane; smišne – drage, ljepuške; jelna – jedna; sićen – limenom posu-
dom za tekućinu; jedon – jedan; niki – neki; obo – oko; ruk – ruku; tin – tim; noj-
veća – najveća; maštilac – *dem.* od maštil; jednon – jednom; rukon – rukom; lipi
– lijepi; bucol – izrađena kruna na otvoru gustirne; nona – baka; ko – tko; vo – ovo;
di- gdje; ve – ove; čihov – čiji; tovor – magarac; jema – ima; samor – drveno sedlo;

u minutu – u minuti; rojo – rađa; ijad – tisuća; pitanjih – pitanja; vode – ovdje; solme – ovalne plosnate bačvice; projde – prođe; osin – sjena; jon – joj; nojmanje – najmanje; dite – dijete; če – što; šubito – brzo, žurno; nastavije – nastavlja; provjat – pričati; lito – ljeto; pod krove – pod krovove; zidi – zidovi; dojedu – daju; moli – mali; hlod – hlad; dož – dažd; ni – nije; odovno – odavno; ve – već; prisušile – presušile; digod – gdje; dezmežo – što nije sasvim napunjeno tekućinom; nojde – nađe; kojo – koja; pit – piti; zloto – zlato; triba – treba; zemji – zemlji; vrtlima – vrtima; beštijama – životinjama; judima – ljudima; skule – škole; dvo – dva; mi-seca – mjeseca; pul – put *prij.* (s G); utočit – utočiti tol – tu; nan – nam; don – dan; prosili – molili; stat – stati; ćerce – kćeri; veće – više; vajalo – trebalo; donit – donijeti; bidne – jadne; bidu – bi; uvolile – uvalile; pape – otac; bi – bio; ništo – nešto; fruta – dinja; usodi – usadio; podanak – niži dio na nekom zemljištu; živo – teGLEĆA domaća životinja; poč – počí; poje – polje; zalit – zaliti; plosnasto – plosnata; driva – drva; penson – mislim; jo – ja; naglos – naglas; uvik – uvijek; pirijon – lijevkom; ukažije – pokazuje; prston – prstom; ovode – ovdje; puščali – puštali; sičić – *dem.* od sić; vriže – vriježe; zalivali – zalijevali; nojvridnije – najvrjednije; svitu – svijetu; prinila – prenijela; piton – pitam; majko – mnogo; sestrih – sestara; polne – podne; pridvečer – predvečer; molin – molim; viknen – viknem; ovi – ovaj; žmulć – *dem.* od žmul; van – vam; otvorin – otvorim; prid – pred; nasmijone – nasmijane; sritne – sretne

MARA RUŠČIĆ

PRVI DAN SKULE

Čejadi moja dobra, toka me pripovidet vam jednu storiju. Apropo moga prvog dana u novon skuli. Dopotanto finula je osmoljetka i došlo ljeto. Ma ti pjačer nije vele trajo. Banjala sam se svaki dan, hodila vanka s prijateljicama i nagustala se ljetnijeh radosti. Zašparenjala sam nešto solada, ma se sve isfrajalo na kafe i delate. Kako sve lijepo brzo fine, tako je i ljeto pasalo, deboto proleće-lo. Primako se stađun od skule, toka jope legat u libre i studijat puste nauke. Odavna sam dečidala poč u Ekonomsku skulu, ko i moji mame i čaće. Dunkve, bilo je tu svakakvijeh storija, svak mi je pričo neku svoju od života, ma to je sve bilo od male koristi. Stotine misli učinjele su fortuna u glavi, dubinjala sam i dumala o raznijem skulama. Finalmente, pensala sam da je Ekonomska đusto ono što me pogustalo. I tako je i bilo...

Persijane na funjestri bile su oškrnute i sunce je kroz koltrinu ulazilo u kamaru. Čujem kroza san, neđe nešto zvoni. A ono zvonjarin lombra li lombra, pomahnito na komončinu. Jedva sam isala glavu s kušina i udunula ga. I odma sam skontala da je svanio poneđjeljnik. I to baš oni prvi u setemebru kad počima skula. Uhitila me mala snaga, nekakva debuleca surgala mi se u stomak. Sva sam bila pripadnuta i smetena. Napola snena i zamantrana spravila sam se i partila iz doma na autobus. Dokarocala sam se do nove skule i stala inkantana gledajuči čejad naokolo mene. Sve nepoznate face i svi od malo riječi. Sjela sam na svoj stočić, a nova je profesurica počela svoju parlatu. U čas je nestalo straha i već se uputila čakula. Dobili smo prvi orar i svi se posebno prizentali. Pripoznala sam neke face iz gruške skule i još po đekoju iz Uvale i sa Straduna. Više nijesam bila ispaventana, dapače nekako sikura i kalmana. Videla sam da nas nema vele i da smo dobra balica. A kako su nam spjegali stariji, i profesuri nijesu loši u novoj skuli, barem nijesu na lošu glasu. Para

mi se da je novo iskustvo podosta interesantno. Viđet ćemo što će još biti do kraja, pred nama su ipak četiri godišta, za studijat i za divertiškat se.

Svaki dan neka novitat se prizentala, počeli smo se inkontravat s novijem profesurima i novijem predmetima. Trefili su nas novi pojmovi, pusta ekonomija na stotine načina. Prvo te malo prožme strah, perke nemaš pojma o čemu govoru, a onda ti pomalo sve sjedne. Malo si u čudu i para ti se da si u kakvom filmu od fantastike, a onda skontaš da je to zastvarno i uprav. Interesantno je bilo upoznavat sve nove đake, najprvo s mrcu nekog smiješnjog srama, a na drugu bandu onako leđero i destezo. Insoma, ženske ko ženske, odma su se skontale i udrile čakulat. A ni muški nijesu bili puno nase, pa se u tili čas učinjela jedna vesela kumpanija. Kad se sad zeru obazrem na te momente, baš smo ko neka šarovita, čudna, ali složna i vesela familja. Ali, ko i pasano godište u malon skuli, jope nas prati korona. Ta nesretna boleština ne da nikomu mira, vazda ruje i ruvinava, i čejadi čini inkomod. Svako malo neko fine u izolaciju ili se mora testirati, a nedajbože i u ošpedo. Onda nas uhiti ta famoza *on-lajn* skula. Doma se bečimo u kompjutere, pa hodimo na *zumove* i *ti-move*, pa se dopisivaj na mobitel, piši domaće radove, čitaj, uči kako znaš i umiješ. Toka se akomodavat s bremenom, to sam neđe pročitala u nekakvon štivu, i evo đusto tako nam i dođe.

Na finimentu, obrnuli smo novu pađinu u libru od života. Tu smo đe jesmo, nema nase, nego sempre drito. Toka nas učit i spravjat se za veliki život, ma ne znači da neće bit vremena za šokece i festižanje. Samo neka smo svi zdravi i veseli, sretni, lijepi, mladi. A kakva su ovo čudna i išempjana doba došla, neka nam i sveti Vlaho bude na pomoći. Aj, u zdravje i živili!

Rječnik

akomodavat – prilagođavat se; apropo – u vezi s nečim; balica – društvo; banda – strana; čakula – ugodan razgovor; deboto – baš; debuleca – mučnina; dečidati – odlučiti; destezo – polako, sporo, otegnuto; denjati – ticati se; divertimentat

– zabava; dokarocati – doći, stići; dopotanto – napokon više; dumat – razmišljati, zamisliti se; dunkve – dakle; đusto – točno, baš tako; festižanje – slavlje; fortunno – olujni vjetar, nevjrijeme; inkomod – neudobnost, neugodnost; inkantan – začuđen; inkontrati – upoznati, sresti (intrati); isati – podići; ispaventan – uplašen; išempijan – sluđen; izfrajati – potrošiti, proći; koltrine – zavjese; komončin – noćni ormarić; kušin – jastuk; leđero – lagano, opušteno; legat – čitati; libri – knjige; lombrati – lupati, bučiti; oškrnuti – samo malo otvoriti; ruvinati – rovati, kopati, rušiti, uništavati; pađina – stranica; para se – čini se; parlata – priča, govor; partiti – otići, poći; orar – raspored; osmoljetka – osnovna škola; pensati – misliti; pjačer – užitak; počima – počinje, započinje; prizentati – predstaviti se; sikuro – sigurno; skula – škola; soldi – novac; spjegati – rastumačiti, ispričati; stađun – vrijeme; stočić – stolica; storija – priča; studijat – učiti; surgati – strovaliti se; šarovit – šaren; šokece – ludorije; tokati – trebati, morati; trefiti – pogoditi; udunuti – ugasiti; zašparenjati – uštediti; zvonjarin – budilica

PETAR ŠEPAROVIĆ

GVERA PRIN LEVE

Jedan dan igra san na mobitelu ratne igrice prin obida. Nisan se ozva kad su me zvali na obid. Dida sede ku mene I pita me o igrici, a ja nervozan jer ću izgubi:

„Ma što tin znaš o ratnin igricama?“

„Kako ne znan? Oli ti nisan pripovidi kako me susid barba Franko uputi u levu I gveru?“

Bi bi mu najradje reka da me ne zanima, ali kad san već izgubi u igrici, neka pripovida.

Doša je dan kad ću „poć pod levu“. Barba Franko mi je reka za večerun da ćemo obać bunkere po vali i da ćemo ih osvajat i fundat, reka je da će nać bokun puški iz broda Marije što su ga fundali saveznici u gveri.

Iza obida san doša do njega, senja pušku i pita ćemo s ovin fatigat.

„Ha normalno, sinko moj, a nisan ti reka da su s menun u ratu bili mlaji od tebe, a još su bili bombaši.“

U ruci san mora imat bokun bašice da bi moga gadjat i bombardirat, a „bunker“ su bili bor, meja, ma sve kolo nas bilo je puno „neprijateji“.

Kad smo već to sve „zauzeli“, „došli smo blizu kuće, bila je lipa ura i pita je život bokun spize, senja san tetu:

„Ostij se tega, dodji izist slanah i kruha!“

Otpahja san do nje i poče ist, ali me senja barba Franko i ni bi zadovoljan moj in potezun jer smo još bili u gveri, još nismo sve bunkere

osvojili. Doša je do mene i vrga me u handuč s kozun, a tamo ni baš lipo vonjalo i po govnama i onemu što se u handuč vrživalo.

Nakon ure me mola i reka da je ovo bila prava gvera, bi bi izgubi glavu, ali budući je bilo prvi put, oprost mi je. Reka je da san pasa levu, ali va još vježbat da budin borac.“

Iznenadila me didina priča i dobota san bi jeloz na njegovu levu, ali san zakjuči da svako vrime ima svoj način leve prin gvere i nastavi igrat igricu na mobitelu.

Rječnik

leva – novačenje; gvera – rat; fundati – potopiti; senjati – ugledati; meja – međa; bokun – komad; bašica – kamena ploča; pita je život bokun spize – ogladnjeti; otpahjati – otrčati; handuč – svinjac; vrživati – bacati; molati – pustiti, osloboditi; pasati – položiti, proći; jeloz – zavidan

VITO KRIŽNJAK

ZADNJI ČIN

St. Petersburg, 15. siječnja 1890. Mariinsky Teatar, 18 sati, premijera baleta *Uspavana ljepotica*. Ilja Petrov Antipin u 8. je redu parketa. Njemu zdesna čovjek je kose boje londonskog neba, sivog i teškog kao udžbenici iz rimskog prava. Sudeći po odijelu, čovjek je višeg staleža. Ministar? Ne, časnik. Služio je na Balkanu protiv Turaka, skupa s grofom Vronskim. Lijevo od Ilje rezervirano mjesto, prazno. Nakon prvog čina na to mjesto sjeda mlada žena, svojih 25-30 godina. Bijela raskošna haljina, lijepo snježnobijelo lice, krvavo crvene usne, oči kao dva kašmirski safira. Treći čin, vjenčanje. Žena slijeva nakratko slučajno otkriva gležanj iznad elegantne cipele s kopčom. Iliju zabljesnu srebrna oštrica oko njega. Nešto kasnije on diskretno izade iz svoga reda te krene prema foajeju. Uzima kaput s ovratnikom od samurskoga krzna. U cilindar stavlja bijele rukavice te uzima štap od glatkog drva, sa željeznim prstenom i srebrnom glavom. Kad garderobijerka skrene pogled, Ilja se, nečujan zbog debelog crvenog tepiha koji upije zvuk njegovih lakiranih cipela, uspne do potkrovlja. Tu prestaju dekoracije sa zlatnim viticama obasjane svjetlošću kristalnih lusteri i uskoro ga posve proguta mrak hodnika na kraju kojega su stepenice polukružnog oblika. Preodijeva se u scenskog radnika te gubi među kulisama iznad pozornice. Bliži se kraj četvrtog, zadnjeg čina. Ilja sastavlja pušku iz kovčega skrivenog u prašnjave rekvizite te zauzima položaj. Zadržava dah i nacilja čovjeka u osmom redu, lijevo od praznog mjesta. Prst na okidaču čeka pravi trenutak, ali... Oštrica ga probada kroz jetru i plućno krilo. Dok orkestar amortizira krkljanje, kroz mutne zjenice Ilja razabire samo malu krvavo crvenu mrlju na bijelome platnu i ženski gležanj ponad poznate kopče...

(...)

Kada je te večeri studenog 1964. J. ušla u sobu, gospodin T. zatvori knjigu:

– Jeste li čitali ovoga Larsona, draga J.?

– Ne, zašto pitate?

– Volim dekor Carske Rusije u njegovim krimićima. I sve njegove slučajeve. Toliko su logični da je to fascinantno. Nemojte misliti da našu gospođu Christie smatram neuvjerljivom, naprotiv. I ona zna da ambijenti u kojima se zločini odigravaju pridonose napetosti. Svakako je interesantnije pratiti slučaj ubojstva engleskoga industrijalca u Bombayu ili na Nilu, nego u našoj ulici – gospodin T. pogleda kroz prozor svoga stana u Mayfieldu dok je iz crnog londonskog taksija izlazila gospođa s korgijem. Zatim se zavali u naslonjač te raštvoori Daily Mirror:

– Parlament je izglasao ukinuće smrtnih kazni...

Gospođica J. u satenskom ogrtaču pride mu mačkasto i mazno ogoli ramena i grudi. T.-u se brkovi razveseliše kao vrtuljak pun djece i on se prepusti njenim mekim prstima...

– Znam da Vas to profesionalno provocira, ali ne provocira li Vas i ovo...?

Niz glatke bijele noge saten posve sklizne.

– Što ovakva žena radi s običnim profesorom prava – upita se T. poluglasno...

– Ne budite skromni, profesore – šapne mu J. u uho i povuče ga na krevet.

(...)

Dok je gospodin T. udisao cvjetne note parfema s vrata gospođice J., na drugom se kraju grada sve odvijalo prema planu. Oslobađali su Johnatana II., sina Georga I., unuka Charlieja III. i praunika Jacka Rippera. Johnnyju, kako su ga od milja zvali, bila je određena smrtna kazna. Kako gospodin T. nije imao previše obveza na sveučilištu osim predavanja, radio je na njegovu slučaju i svakako previše znao. Desna Johnnyjeva ruka, šutljivi Bob, cijanidom je „riješio“ lika vrlo sličnog Johnnyju građom tijela, visinom, bojom očiju, čak krvnom grupom. Plastičnom kirurgijom, dostupnom samo eliti s debelim bankovnim računom, ubijenome su nesretniku zamijenili lice, solnom kiselinom sredili otiske prstiju i ožiljke, potkupljivim stražarima u HMP Belmarsh dali koju tisućicu i tako bez problema prošli kroz vrata zatvora. Sve su omamili plinom, izbrisali snimke, prošetali do Johnnyjeve ćelije, podmetnuli „pripremljeno“ tijelo, a s Johnnyjem išetali do neupadljivoga plavog Sunbeama spremnog za bijeg. Za „kupljene“ čuvarе koji su sudjelovali u operaciji pripremljen je scenarij u kojemu stradavaju u prometnim nesrećama ili pak počine „samoubojstva“. Kad je u zatvoru pronađeno mrtvo tijelo ubojice, obdukcijom je utvrđeno trovanje cijanidom, a slučaj je proglašen samoubojstvom koje je neki novinar crne kronike u svom duhovitom pokušaju nazvao „posljednjim ubojstvom ovoga kriminalca čiji se zločinački gen Jacka Trbosjeka nije zatro ni nakon trećega koljena“. Još je trebalo ušutkati samo profesora T.

Dok su Johnny i J. nakon više uzastopnih vrhunaca otpuhivali dim cigarete, vjerni Bob stajao je ispred vrata. S ovakvom kriminalnom poviješću odavno je trebao prestati sanjati o mirnom životu s J. u kućici u predgrađu, ali još je uvijek zatvarao uši dok su se Johnny i J. predavali strastima. Ona je znala za njegove osjećaje, ali bila je previše oštećena roba da bi pomislila da je vrijedna ljubavi.

– Nema više smrtnе kazne, haha – naceri se Johnny odbacivši novine – Sad me se to tiče koliko i recept za jorkširski puding...

(...)

Johnny se na neko vrijeme pritajio. Operirao je iz daljine, širio kriminalnu mrežu, gradió podzemno carstvo, eliminirao sve koji bi mu se našli na putu. J. je bila zadužena za profesora angažiranog na slučaju. Sustavno trovanje i doslovno gušenje u njenim bujnim grudima jedne su večeri napokon dovele do, kako je stajalo u zapisniku s očevida, prirodne smrti izazvane srčanim udarom. Odradila još jedan prljavi posao za Johnnyja, ali sad je bilo dosta. Vrijeme je za, kako kažu preko bare, „fresh start“.

Jednosmjerna karta za Grad Anđela njen je simbolični raskid s kišnim Londonom i svime što je vezuje uz dosadašnji život. Poznavala je Elizabeth Taylor još iz Hampsteda, prije nego je otišla u Hollywood i svijet očarala svojim ljubičastim očima. Računala je da će joj to poznanstvo pomoći na audicijama. Nije pratila što se događa na Otoku, spalila je sve mostove, sve do jedne večeri kada je, nakon premijere još jednoga filma u kojemu je odigrala zapaženu ulogu, u svome stanu zatekla – Johnnyja. Zнала je da će taj dan doći i bila je spremna. Zaputila se prema njemu elegantnim korakom, u dugoj bijeloj koktel haljini, nasmijavši mu se srdačno kao krv crvenim usnama...

– Johnny... It's been a long time...

(...)

U policijskom je raportu stajalo: ubojstvo u samoobrani. Novine su pisale o patološkom obožavatelju glumice u usponu, koji je završio s bodežom u srcu. Ležeći na podu kao Ilja Antipin, ubojica iz kazališta u profesorovom kostimiranom krimiću, pogleda u visini njenog lijepog gležnja, Johnnyju se vid sve više mutio, a njena je bijela silueta s crvenom mrljom umjesto usana na rubovima počela crnjeti...

(...)

– Na oko ili pečena? – iz male je kuhinje u kućici nad klifovima Cornwalla pitao Bob.

Nije mu odgovorila. Trudili su se. Probali su živjeti normalan život. Uzalud. Previše im je utega bilo na duši, na tijelu, na savjesti. Nastojanje da krenu ispočetka bila je iluzija. Nemoguće je pobjeći od zla. Nemoguće je oprati oštricu bodeža. Nemoguće je vratiti vrijeme na prvi čin *Uspavane ljepotice*. Gledali su se šuteći. Riječi su bile suvišne. Johnny ih je čekao dolje, ispod svih krugova pakla gdje, kao u debelom crvenom kazališnom tepihu, tone svaki glas.

O ŽENAMA, TIJELIMA III

Možda bi bilo bolje da nemilosrdno sija sunce. Ili lije kiša. Ili da nas tornado zavitla na drugu stranu Europe, da se ovaj moj auto na nebu pretvori u neku bizarnu ranojutarnju zvijezdu padalicu i mala djeca negdje u Poljskoj nad našom vrištećom smrti zažele novi bicikl ili kućnog ljubimca, da ovaj moj dečko i ja budemo korisni bar jednom, za promjenu. Ekstremi bi donijeli bar neki podražaj u muljastoj kaši, možda bi dali temelj za razgovor. (*Ej, se meni čini ili mi letimo? A mislim i da je motor u plamenu! Ali gledaj pozitivu, barem će ga ovaj pljusak ugasiti!*) Ovako se prebijamo međusobnom tišinom. Nije napeta, nije gusta, lišena je epiteta. Jednostavno smo odustali od zvuka.

Možda bi bilo bolje da nisam tako tvrdoglava i da sam ti dopustila da me voziš svojim autom kojemu je radio funkcionalan dio standardne opreme. U mom se jedan od rijetkih preostalih gumba odlučio zaglaviti, stoga smo zapeli na caklinastoj praznini jutarnjih spikera koji najavljuju dan pred nama kao da je Najbitniji Generički Dan ikada. (Pretvaram se kao da bismo se gnjavili pronalaskom dobre stanice. Možda ja bih, manično tapkajući po ekranu, zazivajući neki znak od (b/B)oga u obliku izravnog obraćanja na tren zaposjednutog voditelja ili neobjašnjivog poglašljenja glazbe na previše specifičnim stihovima. Bod za bilo koju stranu bio bi dobrodošao.) Ruke sam si doslovno umrljala krvlju preuporno trgajući kožicu oko noktiju. Ovisno o tome koga pitate, uskoro ću ih zamrljati i figurativno.

Možda bi bilo bolje da smo nekome rekli, priznali ovaj naš maleni *lapsus numerus* – koji je nadjačao i tablice, i algortime, i grah – drugima pa time i sebi, osvijestili ga i dopustili mu da nam postane potpuno stvaran. Ovako se možda još pretvaramo. Ja bih bila svedena na prolaznu sintagmu *broj + posvojna zamjenica + opća imenica* u ionako prepunim ustima svojih poznanika, ti bi u svom medicinskim

alkoholom dezinficiranom životopisu dobio neku petlju koja bi te produbila, učinila te zanimljivim, jer te studiranje sociologije i komparativne književnosti ipak nije pretvorilo u boema kakav si mislio da ćeš postati u roditeljskom stanu i sensorima opremljenom autu. Bježiš od bježanja od svoje sudbine Dobrog Dečka koji će izrasti u Velikog Muškarca, a meni se čini da sam možda bila samo sredstvo koje se izjalovilo, pokazalo se previše nevoljko na suradnju.

Tješim se svim mogućnostima, svim *možda* koja u svom neizvršenju ne sijeku duboko, sada kad smo se doveli u ovu nadasve *sigurnu* situaciju čiji je izlaz preklop sklopke.

Parkirao sam na invalidskom. Izašla je bez riječi, bez pogleda, manifestacija posljednjih nekoliko tjedana. (Neću se pitati jesam li to zaslužio.) Ugasio sam radio. Odupro sam se želji da melodramatično položim glavu u ruke (toliko dostojanstva još imam), izjurim iz auta zalupivši vratima (vjerojatno bih ih slomio), pušim cigaretu za cigaretom dok je čekam (pozlilo bi joj od smrada pri povratku).

Prvotno sam samo gledao kako se vrata otvaraju i zatvaraju, ne primajući lica koja prolaze kroz njih. Kada sam shvatio zašto me gledaju kiselo, odlučio sam odraditi još jednu rundu laganja samom sebi pokušavajući se pretvarati da popravljam radio.

Linija, kao ni tišina, nije nosila epitete. Bila je kemijska reakcija u plastičnom kavezu, neotežana moralnom implikacijom koju sam joj ja prišla. Senzacionalistički sam ju uslikala, ne znajući kome da ju pošaljem. Rolodeks svih mojih dobrih djela, koja bi možda značila da ja ovo stvarno ne zaslužujem, zapeo je između recikliranja čašica od jogurta i stajanja na gotovo svakom stop-znaku.

Kad sam se vratila u auto, koordinate Zemlje u svemiru, začudo, nisu bile promijenjene. U to sam se uvjeravala spremajući se ujutro, simulirajući normalnost. Oprala sam zube do granice reduciranja mesa i nanijela previše rumenila kao dijete koje se pretvara da je odraslo. (Je li klišej napisati da sam se tako i osjećala?)

Nisam podložila emocije centrifugi. Bi li u se istaložio sram? Sram radi srama? Tuga? Ljutnja? Na koga? Godinama sam birala slušati kako je *izbor potpuno moj*, kako je moj život *životniji i vrjedniji*, čvrsto ukopana tvrdeći kako bi *meni* sve to bio samo tekući problem, hineći imunitet i apatiju prema drugoj strani, upirući prstom i ko-reći kao odmaknuti sudac koji se pretvara da je objektivan. Ali sada, u ovoj nekoj drugoj sudnici, ja sam i optuženik, i tužitelj, i branitelj, i sudac. Nisam savršen slučaj s čvrstom obranom. Jedini se svjedok sjedeći pored mene bori s narojenim autima, izbjegava moj pogled, svako malo otvori usta kao da nešto želi reći, ali samo ispadne riba na suhom. Ako mu dam dovoljno vremena, nagradit će me Osmijehom Zlatnog Olimpijca, kad odluči da je ovo Ipak Dobro I/ Ili Prebrodivo, usporediti s nekim Rusom ili Japancem, sutra napisati esej o pravima Žena. Možda će se čak horizontalnim ulaganjima proširiti u poeziju, dovoljno nas kamufliravši metaforama.

Ali dokle se na njegovom licu još svašta bori za prevlast, meni se pred očima razapinje tablica, *tri puta šest*, klasična gimnazijska zadaća. *MERTONOVA TIPOLOGIJA ADAPTACIJE NA ANOMIJU*. Zapinjem pri prvom dijelu ispunjavanja, kao što sam i u godinama čija blizina proklinje vjerodostojnost mojih postupaka, jedva razumijevajući što se to uopće nalazi ispred mene. Onda sam uspjele protumačiti šturi udžbenik i odrediti *KULTURNE CILJEVE* i *DOPUŠTENA SREDSTVA*, a sada odustajem i zurim u nebo, jer ne mogu uhvatiti dijelove koji bi jednostavnošću stali u deset polja, na koje bi rastavila stanje svoje nanovo prazne maternice.

Sunce sija, pojačavam radio. Još uvijek šutim. Dobrom Dečku – Velikom Muškarcu – Zlatnom Olimpijcu dodjela medalje odgođena je radi dopinga.

ZOE STOBER

TAPETE

Ulične su se mačke nakostriješile
i izgubile mekoću, slatkoću
koja se odselila na ugao,
na štand,
u otopljeni sladoled.

Tangenta na srijedu poruši sve
i zaokruži dužnost.

Na goblenu iznad glave
tamburaju tužaljke
crni i znojni anđeli.

Kalendar zakucan u oguljene tapete.

Kaže mi teta da ih guli
dok me čeka.
I u debelu vazu stavlja otpadnute vlasi
natapirane kose
dok ne bude mogla svezati snop.

Tužna trepavica bode u oko.
Kamen u staklu.
Strah u glavi.
Čačkalica u maslini.
Misao u zagradi.

Dala sam joj tulipane.
Otrgla im je glavice i pojela ih
da vlasi imaju mjesta.

GABRIJELA MARTINIĆ

PO STORE DONE

Sit me se, po store done,
kad budeš sedi na šetondi isprid kuće
i gleda brode,
pono dicu i
penso na sve će si imo.

Sit me se kad budemo vej stori
i moje grintave done
čuvoj u komori,
sakrij hi.

Sit me se, mene i mojiega oka,
svih riči će smo izgovorili.

Molin te, bokun jubavi
mi ostav.

Po store done,
kad sunca vej ne bude,
čekot ću te
na našen storen mistu.

A muoj vraže, do onda pomalo,
prostri nu robu će te čeko,
moš i ti bez mene, baren malo.

Rječnik

sit se – sjeti se; po store done – u starosti; sedi – sjedio; šetondi – klupi; gleda – gledao; brode – brodove; pono – gledao; dicu – djecu; penso – razmišljao; će – što; imo – imao; stori – stari; vej – već; grintave – koji gnjave; čangrizave, zajedljive; done – dane; čuvoj – čuvaj; komora – soba; hi – njih; mojiega – moga; riči – riječi; bokun – komad; malo; jubavi – ljubavi; storen – starom; moš – možeš

MIA RADALJ

KRVAVA USNA

Možda je sve počelo od prvog očevog šamara, prvog puta kad sam se refleksivno ugrizla za usnu do krvi. Možda sam ipak bila premlada da upoznam apsurd liječenja boli bolju. Ili sam, pak, našla kontrolu u nanošenju boli samoj sebi, makar i samo da bih zaboravila na prethodnu.

Bili ste slični, vas dvoje. Oči su vam se caklile na isti način kad ste bili ljuti i glas vam je drhtao jer nije mogao podnijeti snagu bijesa. Voljela sam vas oboje, na neki čudan način.

Onaj tko kaže da nema jače utjehe od utjehe u dobru, nikad nije osjetio onu u zlu. Toliko sam se navikla na zlo, da bih bez njega bila prazan identitet, neispunjena stranica koja moli da se na nju napiše bar jedna riječ. Bez zla bila sam potpuno prazna, a to isto zlo crpilo je iz mene svaki atom snage.

Dah vam je imao isti vonj birtijskog viskija. Često si govorim da ste me obojica slomili i iznova izgradili, no nekad se zapitam jeste li uopće imali što slomiti. Jednomjesečno mahnitiranje nakon gubljenja oca i obilje suza za čovjekom koji me iz dana u dan slamao sve više, bili su dovoljni da shvatim da sam bez autoriteta prazna. Onda si se pojavio.

Početak, kao i svaki, bio je blag. „Kamo ideš?“, „Kad ćeš doći?“, „Možeš li otkazati da se vidimo i danas?“. Jedino razdoblje moga života u kojem sam se osjećala sigurno. Jedino razdoblje u kojem sam istinski mislila da mogu početi rasti i napredovati. A zapravo, bilo je najgore od svih. Čak je i strah bolji od lažne nade. Skršio si ama baš sve jednim šamarom, istim kao i njegovim. Sjećam se one proklete usne. Krv mi curi niz bradu.

Mirisao bi i na moj parfem, dovoljno jako da me opet privučеш k sebi kao da nisam nikad ni pokušala pobjeći. Zatvorenik bez rešetki

nije ni zarobljen, mnogi misle. Rijetki znaju da se takvi jedva izvuku živi, ako se uopće izvuku. Prolazili su dani i dani, svaki dan nova izlika za duboke rane na usnama, koje se nisu dale prekriti ni najzagasitijim crvenim ružem.

Izgedala sam nemogućom za (za)voljeti. Što ako si to i htio? Što ako sam ja to htjela? Toliko je teško graditi sebe kad ne znaš ništa o sebi osim onoga što je postavljeno u tvoj temelj; nisam dovoljna. Ni tebi, ni njemu, niti ikome.

Dan kad si me ostavio bio je najgori dan moga života. Svi koji nađu izlaz iz takvog odnosa predstave ovaj dan kao najbolji. Nakon tvog odlaska; opet ona ista praznina kao i nakon njegovog. U meni ono dobro staro pitanje: „Kuda idu ljudi kao ja?”

Prošle su godine i godine suza, znoja i drhtavog pisanja po praznim stranicama mog zaostalog identiteta. Još više godina prošlo je u iskopavanju nekoliko osobina koje su bile toliko duboko da su ostale netaknute.

Ne mogu reći da nisam sretna što sam izgradila sebe tvojim odlaskom. Više te ni ne spominjem; što naprotiv ne znači da te ne čekam. Nakon svih ovih godina, nikad nisam uspjela podignuti bijelu zastavu, ali nekad zavijorim crvenom par puta, u još jednoj lažnoj nadi da će se jedan od vas pojaviti.

Moja je usna još uvijek puna rana, možda i dubljih nego prije, da nadoknadi vaše odsustvo. Teško je ostaviti stare navike, pogotovo kada su one jedino što vas drži prikovanima za ljude koji su vas ostavili.

TATA MI JE REKAO DA NE IZIGRAVAM RADU ŠERBEDŽIJU

Jedna od najuspješnijih hrvatskih dječjih serija svih vremena, zasigurno je „Jelenko“. Snimljena je prije više od 40 godina, ali i danas rado gledana. Oni stariji sjećaju se nostalgичno djetinjstva i prošlih vremena, a mlađi uživaju u lijepim slikama prirode, zanimljivim likovima, zapletima i raspletima radnje. Svatko nađe nešto za sebe. Pronašli smo i jednoga od glavnih glumaca koji nam je ispričao kako je to sve nastalo. Razgovaramo s Milanom Luketićem koji je glumio dječaka „Peru“.

● TAMARA BLAŠKOVIĆ

■ **Možete li nam se ukratko predstaviti, tko je danas Milan Luketić i čime se bavi, tko je bio Milan Luketić davne 1980. godine?**

Trenutno se bavim građevinom, brinem o svojoj obitelji, uživam u unučadi. Mislim da vodim jedan miran obiteljski život. Davne 1980. ja sam bio *taj Pero* u seriji *Jelenko*, ali taj događaj mi nije puno promijenio život kao što neki misle.

■ **Znate li zašto je redatelj Obrad Gluščević odabrao baš Ogulinsko Zagorje za audiciju?**

Želim istaknuti da je redatelj Obrad Gluščević bio fenomen, ali ne mogu reći da je baš odabrao samo Ogulinsko Zagorje za audiciju. Njegova filmska ekipa išla je po mnogim gradovima i selima u Lici i Gorskom kotaru tražeći mlade potencijale za snimanje te serije.

- **Opišite nam kako je to bilo: od priprema za audiciju do osjećaja kada ste odabrani za ulogu u seriji i to za jednu od glavnih? Što je bilo presudno te su odabrali baš Vas?**

Kada smo 1979. bili u školi u Zagorju, filmska ekipa je došla i počela nas slikati i snimati. Morali smo i pjesmice recitirati. Nakon par mjeseci, išli smo na audiciju na Plitvička jezera. Bilo je preko 300 djece, prolazili smo razne probe koje su trajale 8 dana. Na kraju je ostalo samo nas 14 koji smo dobili ulogu u *Jelenku*. A što je bilo presudno da su odabrali baš mene, pa ne znam, možda rumeno ličko seljačko lice, veseli osmijeh, uši... tko bi ga znao!?

- **Možete li nam približiti Vašu ulogu: Kakav je *Pero* bio dječak, je li bio sličan Milanu? Jeste li se u tim trenucima dvoumili i razmišljali hoćete li to moći?**

I da i ne. *Pero* u seriji je bio dobar, suzdržan, hrabar i „normalan“ dječak koji je razumno rješavao probleme u koje je upadao. Bio je to dječak velikoga srca i spreman žrtvovati se za druge. Ima u tome nekakve veze sa mnom i ja nisam nikada podnosio nepravdu, ali po prirodi sam bio malo „divlji“ za razliku od *Pere*. To je tako, nekad se morate uklopiti u ulogu, morate glumiti i ono što niste.

Ni najmanje se nisam dvoumio hoću li to moći! Jednostavno smo krenuli sa snimanjem. To nije bio veliki problem jer smo puno težih stvari, poput audicije, riješili prije toga.

- **Koliko je dugo trajalo snimanje serije i gdje se održavalo snimanje? Kako ste pohađali školu u vrijeme snimanja? Jesu li nastavnici imali razumijevanja? Je li Vam bilo naporno i teško bez obitelji?**

Snimanje je trajalo oko dva mjeseca ljeti i dva mjeseca zimi. U vrijeme snimanja školu smo pohađali u hotelima u kojima smo bili smješteni s učiteljima koji su bili iz naših područja: Zagorja, Bihaća, Korenice, Gospića, tj. odakle su bila djeca, odatle su bili i učitelji. Učitelji su nas pratili s puno razumijevanja, sve je bilo odlično.

Obitelj mi je nedostajala, ali uz toliko posla, nisi stigao ni razmišljati o tome.

■ **Koji događaj najviše pamтите sa snimanja? U nekim scenama vidi se kako *Pero* plače, jesu li to bile prave suze?**

U nekim scenama trebalo je pustiti suze: kada vuk ubije psa, moraš pustiti suze. Tada je došlo do „konflikta” između redatelja Obrada Gluščevića i mene jer nisam mogao plakati, onda mi je on dao jednu „packu“ po licu i rekao: „Hej, mali, probudi se, tebi je vuk ubio psa pa moraš suzu pustiti!”. Nakon toga bile su to bile prave suze. Tekle su u potocima! To su bile jako dobre scene i tad smo shvatili da redatelj ima glavnu ulogu, on je tu bio „sve“, njega se slušalo i tako se snimalo.

■ **U seriji se pojavljuje pas *Sokol* je li to bio Vaš pas? Tko se bio zadužen za njega?**

Sokol nije bio moj pas. On je bio pas jednog privatnika iz Slovenije koji se zove Drago Krumpak, a *Sokol* se zapravo zvao Žak, to je bilo njegovo pravo ime. Ja sam s njim morao biti 2-3 mjeseca, hraniti ga, njegovati, brinuti se za njega, voditi ga u šetnju bez prisustva njegovih pravih vlasnika kako bi se pas mogao naviknuti na mene da možemo početi snimanje scena u kojima se pojavljuje *Sokol*.

■ **Jeste li imali obožavatelje u to vrijeme?**

Bilo je obožavatelja u to vrijeme, naravno i poslije snimanja. Tada to nisam tako doživljavao. Bilo je i cura koje su slale pisma, dobio sam ih preko 600 i nikad nisam odgovorio i sad mi je žao. Sad je kasno...

■ **Što se događalo nakon snimanja? Jeste li išli na premijeru?**

Poslije toga svega, ekipa se raspala, redatelj Obrad Gluščević je, na žalost, umro, nije doživio čak ni premijeru serije. On je umro u rujnu, a prikazivanje serije bilo je negdje poslije Božića. Na premijeru serije bili su pozvani neki ljudi, ali mene nitko nije pozvao. Možda

i je, bio sam maloljetan i nisam znao za to. Možda su moji mama i tata dobili neku poštu doma, ali se na to nije obraćala pažnja, sigurno su mislili da je to neka uplatnica za televiziju pa su je bacili. Takva su vremena bila. Nisam gledao niti prvu epizodu *Jelenka* na televiziji. U vrijeme prikazivanja prve epizode, tata se naljutio na nas jer nismo odradili posao u štali kako treba i nismo smjeli gledati prvu epizodu. Tada mi je rekao da ne izigravam Radu Šerbedžiju, već se prihvatim posla.

▪ **Što mislite o svemu danas? Kako se osjećate kad pogledate neku epizodu *Jelenka*? Biste li sve ponovili da možete ili ne?**

Danas, kad pogledam neku epizodu *Jelenka*, odmah se sjetim snimanja tih scena. Neke smo scene ponavljali po 3, 4 puta, a više od 50% scena smo odradili iz prvog pokušaja. Naravno da bih sve to ponovio, ali ne kao *Pero* nego fenomenalni Obrad Gluščević.

▪ **Što mislite o dječjim serijama i filmovima u današnje vrijeme, možete li ih usporediti, koje su po Vašem mišljenju bolje i zašto?**

Današnje serije nemaju nikakve veze s onim što je bilo prije, nisu prirodne, nemaju duha u sebi... Neke dobre serije i dobri filmovi koji su ostali iz prijašnjih vremena su: *Jelenko*, *Kapetan Mikula Mali*, *Vlak u snijegu*, *Družba Pere Kvržice*, *Vuk samotnjak*. To su serije i filmovi koji su kvalitetni i danas, rado ih gledaju i mali i veliki.

▪ **Imate li neku poruku za nas mlade?**

Današnja vremena su luda, dosta komplicirana: tehnologija, digitalizacija, razne bolesti, sve nas to može uništiti. Spasiti nas može samo priroda i prirodno, stoga vratite se prirodi, živite s prirodom i u prirodi. Držite se prirode i ništa više!

ŽIVOT U FASCIKLU

Pitam se kako se nečiji život može promijeniti u jednome danu, kako jedan posjet liječniku može imati utjecaj na toliko ljudi odjednom, kako je moguće da se loše dogodi nekome koga poznaješ? I zašto se to nešto dogodilo baš mojem tati.

- **REA KANIŽIĆ**

Beznačajno, koje to baš i nije

Dogodilo se kada sam pohađala treći razred. Tata je odjednom češće počeo posjećivati doktora i odlaziti u bolnicu. Jednom je čak ostao nekoliko dana. Kada se vratio, imao je poveći rez na vratu. Rekli su mi da je doktor samo izvadio beznačajnu kvržicu koja je tati smetala. Kasnije sam saznala da taj zahvat baš i nije bio toliko beznačajan. Mama me za desetak dana posjela u blagovaonici te pokušala, meni devetogodišnjakinji, objasniti što se događa s tatom.

Kad tijelo postane neprijatelj

Tatina bolest ima i svoje ime: Non-Hodkinov limfom (NHL) ili, ružnije, rak limfnih žlijezda. Mama mi je rekla da su tatine limfne žlijezde bolesne, zato ima kvržice po cijelom tijelu te treba hitno liječenje. Odjednom, moj znatiželjni pogled postao je tužan. U tom trenutku nisam znala što osjećati: tugu, zabrinutost, zbunjenost... Iz tog mi je razdoblja najjasnije u sjećanju ostao jedan veliki plavi fascikl u koji je tata pospremao nalaze liječnika. Kad danas o tome razmišljam, čini mi se kao da je tata dio svog života pospremao u taj plavi papirnati omot.

Iako nisam razumjela niti polovicu termina koje su roditelji koristili, shvatila sam da je tata ozbiljno bolestan i da hitno treba pomoć.

Ubrzo sam počela upoznavati pojmove kao što su kemoterapija, transplantacija, zračenje... Saznala sam što se radi na PET CT snimanju, a što može magnetska rezonanca. Svaka dva tjedna tata je tijekom nekoliko dana primao doze kemoterapija u našoj bolnici. Kući je dolazio sve umorniji i jadniji. Taj naš ogroman čovjek koji je do tada rušio stijene, koji je svojom snagom i upornošću ostvario sve što je zamislio, odjednom je teško hodao i jedva držao čašu vode u ruci. Najveći neprijatelj postalo mu je vlastito tijelo.

Završnu, ujedno i najgoru terapiju dobivao bi petkom. Mama je uvijek pokušavala na poslu dogovoriti da taj dan bude kod kuće kako bi mu mogla pomoći. Kada je ipak morala raditi, pomagale smo moja sestra i ja. Moja sestra, tada predškolka, radila je sve što i ja. Bez pitanja tati smo nosile čaj, tablete, toplomjer ili plastičnu kadicu kada je morao povraćati.

Dugih 30

Odlučeno je da tata mora ići na transplantaciju matičnih stanica. Doktori su u jednom zahvatu izdvojili njegove zdrave matične stanice, zamrznuli ih i čuvali do završetka svih kemoterapija. Onaj plavi fascikl postajao je sve deblji i deblji, a njegove korice sve istrošenije.

Konačno su nam iz bolnice javili termin za transplantaciju. Svi smo bili sretni, ali i zabrinuti, posebice tata. Zahvat je odlično prošao. Bilo je dovoljno matičnih stanica i liječnici su bili jako zadovoljni. U bolnici je proveo dugih mjesec dana u izolaciji. Bio je bez imuniteta pa bi i svaka mala infekcija bila jako opasna za njega. Uglavnom ga je posjećivala samo mama, ali jednom je odlučila povesti i nas. Pri ulasku smo morale obući one zelene doktorske haljine, navlake za obuću i glavu te dobro oprati ruke. Kada smo ušle u sobu, čvrsto smo zagrlile tatu. Bila je to sreća koju vam nitko ne može riječima opisati. Nakon mjesec dana, dvadeset kilograma manje i bez dlaka na tijelu tata je iz bolnice izašao kao pobjednik. Najsretniji smo bili kada je u plavi fascikl pospremio posljednji nalaz u kojemu je pisalo da bolesti nema.

Može li se od toga umrijeti?

Ljeti 2019. bili smo kod prijatelja. Mama je na tatinim preplanulim leđima primijetila nekoliko bijelih točkica. Na upit kakve su mu to bijele mrlje, tata se strašno naljutio. Mama mu je samo htjela ukazati na to da ne izgledaju normalno. Kada smo se vratili s ljetovanja, tata je ipak obavio kontrolu u Zagrebu. Bilo je vrijeme da se kupi novi fascikl, bolest se vratila. Ovoga puta fascikl je bio zelene boje. Mojim je roditeljima trebalo neko vrijeme da dođu k sebi i prihvate razočaravajuću činjenicu o povratku bolesti, iako su liječnici govorili da su šanse za to minimalne. Sestra i ja tada smo bile starije i situaciju shvaćale malo ozbiljnije. Ja sam, očekivano, imala mnogo pitanja, a moja sestra samo jedno: „Može li se od toga umrijeti?“ Mamin odgovor bio je jasan i glasan: „NE, nećemo to dozvoliti.“

Još dužih 33

Sada je situacija bila malo kompliciranija nego prvi put. Liječnici nisu smjeli ponovno koristiti njegove matične stanice, morali su pronaći donora, muškarca ili ženu čije će se matične stanice podudarati s tatinima. Testirali su se članovi uže obitelji, a jedini čije su se stanice podudarale, bio je tatin brat, moj stric Vinko. Svi smo bili presretni jer se potraga nije trebala proširiti na ljude van obitelji. Brzo je bila dogovorena transplantacija matičnih stanica iz koštane srži. To je ujedno i bilo vrijeme početka pandemije COVID-19 te su brzo uvedene stroge mjere u dijelove bolnica u kojima su se radili takvi zahvati. U jednoj sobi s kupaonicom tata je proveo punih 33 dana. Jedine osobe koje je smio vidjeti bilo je medicinsko osoblje zamaskirano u zelene odore.

Naši posjeti izgledali su ovako: na pločniku mama, sestra, ja i mobitel na opciji „zvučnik“ te tata na prozoru zgrade. Jedino smo tako mogli komunicirati, a ujedno se i vidjeti. Bile su to najčudniji posjeti koje smo mogle doživjeti. Podnosile smo to relativno dobro, ali ipak daleko od osjećaja bezbrižnosti. Mama je to podnijela hrabro,

kao prava žena. Na njenom licu mogli su se vidjeti tragovi straha i zabrinutosti, ali ih je pokušavala što bolje prikriti. Bojim se uopće razmišljati o tome kako se stvarno nosila sa svojim strepnjama i strahovima.

Tata – NHL = 2:0

I iz te druge borbe moj je tata izašao kao pobjednik, još i veći nego ranije. Sjećam se dana kada je mama otišla po njega u bolnicu: sestra i ja s nestrpljenjem smo ih čekale kod kuće. Kada su konačno stigli, pomagale smo unijeti sve njegove stvari u kuću. Na vrhu svih tih torbi bio je sjajni zeleni fascikl, sada već debeo od silnih nalaza, kao da se netko strašno potrudio napisati što deblji roman. Ovog je puta fascikl ostao na vidljivom mjestu. Ponekad mi se čini da nas želi podsjetiti na vrijeme koje se ne smije zaboraviti, na vrijeme koje trebamo znati cijeniti, ali i vrijeme koje stoji pred nama i čeka. U tim papirima nečiji je život, borba i, na kraju krajeva, priča koju vrijedi ispričati.

LJUBAV ILI MRŽNJA

Od koketiranja s ustaškim pozdravima do jasnog govora mržnje – nacionalizam i domoljublje nisu sinonimi i ta se dva pojma ne smiju poistovjećivati.

● RINA BALOG

Godina je 2022. U mađarskom Segedinu ori se: „Ubij, ubij Srbina!“, ali nije riječ o kakvoj izopačenoj balkanskoj varijanti „Igara gladi“. Ne, riječ je Europskom rukometnom prvenstvu i vrlim navijačima koji svojim skandiranjem bacaju sjenu na sva ona nasmiješena crveno-bijela lica prepoznatljivih hrvatskih *kockica*.

Rukomet je jednostavan i svima dostupan sport, baš poput obitelji: čvrsta, aktivna i povezana zajednica – tako ističe Europska rukometna federacija pod čijim se okriljem igra rukometni EURO, navodeći kako je cilj promovirati najbolje utakmice i motivirati navijače u najvećim europskim rukometnim arenama da iskuse užarenu atmosferu od koje nastaju trnci. Od spomenutog navijanja svakako prolaze trnci, ali mučni i jezoviti.

Nacionalizam nije domoljublje

Snažan je osjećaj ponosa kad se na važnim utakmicama začuju taktovi Lijepe naše. Volimo Hrvatsku, raduju nas postignuti uspjesi naših momčadi, ali već tijekom himne uočavamo ruku na srcu, a kad nakon himne upravo oni najglasniji navijači zaplješču, spuštamo pogled jer smo nekad davno, u trećem ili četvrtom razredu osnovne škole, učili da to nije pristojno. A kad počne svirati tuđa himna, ti nas isti navijači svojim zviždanjem još više sramote. Vole li oni više našu domovinu i je li ta njihova ljubav dublja, istinskija od naše?

Prvo što treba napomenuti jest to da domoljublje i nacionalizam nisu ista stvar. Domoljublje je iskazivanje ljubavi i ponosa prema narodu, državi u cijelosti ili prema kojem dijelu države. Domoljub se povezuje sa svojom zemljom ili narodom bez vrijeđanja ili omalovažavanja drugih naroda. Nacionalizam je veličanje svojeg naroda te stavljanje jedne nacije iznad drugih ili diskriminacija drugih nacija i njihovih pripadnika. Domoljublje možemo opisati kao osjećaj, a nacionalizam ne možemo. Nacionalizam je uvjerenje, političko ili uvjetovano ideologijom, ali osjećaj nije.

Neki se ljudi tim pojmovima ne znaju služiti te ih rabe kao sinonime, no to je potpuno pogrešno. Ipak bi se moglo reći da nacionalizam potječe iz domoljublja i određene ljubavi prema vlastitoj državi/narodu, ali nacionalist ima u potpunosti drugačiji pogled na situaciju i postupke od domoljuba.

Možemo zaključiti da se ta dva pojma razlikuju po tome što je jedan pozitivan, a drugi negativan te ima negativan utjecaj na društvo oko sebe. Svojim postupcima, načinom razmišljanja i pogledom na svijet domoljub slavi i služi na čast svojoj domovini. Nacionalist deklarativno propagira ljubav, ali svojim postupcima sramoti, blamira i dovodi u pitanje vrijednosti koje se cijene u domovini. Zapravo, nacionalizam i domoljublje nikako ne valja zamjenjivati i spominjati kao istoiznačnice.

Gdje si ti bio '91.

Naravno da je većina ljudi upoznata s podacima i događajima koji su se dogodili u prošlosti naše države, ali trebamo se fokusirati na ono što se događa trenutno. Spomenuta Europska rukometna federacija osnovana je 1991. godine, a čini se da tom vremenu pripadaju

„Za dom spremni!“

Još jedan način isticanja nacionalizma jest korištenje ustaškog pokliča „Za dom spremni“. Taj pozdrav ili poklič koristio se u prošlosti za vrijeme NDH, prisutan je u brojnim naredbama i dokumentima NDH koji su se odnosili na provođenje fašističkih zakona i slanje Židova, Srba, Roma i komunista u koncentracijske logore. Odlukama Visokog prekršajnog suda i Ustavnog suda poklič je proglašen protupravnim jer simbolizira mržnju prema ljudima drugačije etničke i vjerske pripadnosti, manifestaciju rasističke ideologije i podcjenjivanje žrtava zločina protiv čovječnosti. Međutim, i dalje se upotrebljava u hrvatskom javnom prostoru. I on se često skandira na sportskim utakmicama, a propisane kazne nisu ga uspjele zaustaviti. Zdravom razumu usprkos!

i oni gromoglasni „Ubij Srbina“ navijači. Uz malo kritičkog duha lako je uočiti da njihov prosjek godina nikako ne prelazi 30 pa će i najlošiji matematičar lako izračunati da su oni generacija koja o Domovinskom ratu zna baš kao i svaki učenik 8. razreda – putem gradiva iz Povijesti, lektira, projekata i obiteljskih priča.

Neprimjereno skandiranje nije prisutno na svakoj utakmici hrvatskih reprezentacija, to sve ovisi protiv koga igra naš tim. Posebno se to odnosi na utakmice protiv Srbije. Tada se, ne samo na terenu nego i danima prije i poslije, priča, čita i sluša o tome kako se mora pobijediti u toj utakmici. Način govora reportera i razni internetski portali koji potiču određenu netrpeljivost, oblikuju mišljenje kako je to najbitnija utakmica. Zašto? Koja je razlika igramo li protiv Srbije ili Italije? Sport je sport, nije li?! Sport bi trebala biti zabava i sreća, a ne mržnja i prijetnje. Opet se vraćamo u prošlost, u našu povijest sa Srbijom te svoje pamćenje i loše misli prenosimo u

nešto najobičnije i najjednostavnije kao što je sport. Takav način razmišljanja i ponašanja nije ništa drugo nego poticanje nacionalizma.

Vrijeme je da se krene – u sadašnjost

Neke stvari iz prošlosti trebalo bi ostaviti u prošlosti, a ne nositi sa sobom. Ipak neki to i dalje čine, ne praštaju, mrze i potiču na mržnju zbog trauma koje su doživjeli oni ili njihovi predci te ju prenose na buduće naraštaje. Žrtve se nikako ne smiju zaboraviti i treba se, naravno, prisjećati, ali na druge načine, a ne širenjem nepotrebne mržnje među ljudima.

Bitno je znati razliku, odgovarati za svoje postupke, educirati se i znati o čemu pričamo. Bitni su aktualni problemi, bitni su stavovi mladih, bitni su brojevi koji neumoljivo govore da je tih mladih u Lijepoj Našoj sve manje i da na nekom budućem europskom prvenstvu više neće imati tko igrati niti skandirati. Naravno, treba navijati i bodriti svoju državu u sportu, ali to ne znači vrijeđati i neprikladno uzvikivati prijetnje drugom timu.

Nažalost, ovakvi su događaji konstanta i dan-danas, a sport ne prate samo odrasli i ljudi koji dobro znaju što znače takve prijetnje, nego i djeca koja u većini slučajeva ne znaju što to znači te slušaju i slijede odrasle kojima je misao vodilja mržnja. Teško je iskorišteniti nacionalizam iz ljudi koji su tome izloženi od najranijih iskustava. Vrijeme je da se zaustavi širenje mržnje, da se krene dalje – u ovaj trenutak, u sadašnjost. Vrijeme je da oblikujemo budućnost kakvu mi želimo, a ona zasigurno u svojim temeljima ima ljubav, a ne mržnju!

MOJA BORBA S KILOGRAMIMA

Debljina je u sve većem porastu i jedan je od većih zdravstvenih problema. Pogotovo debljina u djetinjstvu predstavlja rizik za cjeloživotno zdravlje i pojavu mnogih bolesti. Problem prekomjerne tjelesne težine i debljine češći je kod dječaka nego kod djevojčica. O tome govore statistički podatci. Nažalost, ja sam dio te statistike.

- BRUNO ČOŠIĆ

Kako je sve počelo

Moji problemi s kilogramima počeli su pred kraj 4. razreda. To je bilo 2018. godine. Počeo sam više jesti, pogotovo grickalice, brzu hranu, pekarske proizvode, kekse... Posebno sam volio čips s lukom i vrhnjem. Slobodno vrijeme provodio sam uz računalo, igrice i slabo sam se kretao. Jedino sam redovito radio tjelesni. Bivao sam sve širi. I to se vidjelo. Pred drugima sam počeo uvlačiti trbuh, skrivati se odjećom. Nisam mogao više nositi uske hlače, sve me je žuljalo. Na kraju 4. razreda imao sam oko 80 kilograma. Bilo je to previše za moju dob i visinu. Kad su roditelji primijetili, počeli su sa mnom više razgovarati o toj temi. No to nije urodilo plodom. Nitko u mojoj obitelji prije mene nije bio toliko debeo i svi su mislili izrast ću i riješiti problem. No bili su u krivu. Ja sam nastavio po svome... slabo sam se kretao, jeo sam i dalje...

Bakina kuhinja

Moja je baka izvrsna kuharica. Često sam tijekom tjedna odlazio k njoj na ručak jer je mama radila po cijele dane. Najbolje radi pohane

šnicle i pohane *batkove*. Okušala se i u pravljenu pohanih palačinki s mljevenim mesom. Mljac, za prste polizati! Naravno, sve je to bilo prženo u dubokoj masti. Njezini mlinci su tako sočni, masni i slasni! Tko bi tomu odolio?! Mogao sam jesti koliko sam htio! Baka je i prava slastičarka. Mogao sam birati: kolač s jagodama i šlagom, fritule, palačinke, pa mađarica, vanilice... Oblatne s čokoladom moj su najdraži kolač. Baka nije htjela ili nije željela komentirati moju debljinu. Zbog toga su je roditelji opomenuli. Upozorili su je da mi priprema manje porcije i da mi ne daje toliko masnoga i slatkoga. Baka se od tada pridržavala uputa roditelja. Sve za svoga unuka!

Iza mojih leđa

U početku razredni prijatelji nisu obraćali toliku pozornost na moju debljinu, no zato su učenici iz drugih razreda počeli govorkati iza leđa... Ponekad sam ih čuo: „Vidi onog Debelog. Gle, Gicana!“

Zbog toga sam se u školi osjećao usamljeno i jako uvrijeđeno. Nije mi bilo lako. Jedini mir pronalazio sam u kući i u hrani. To mi je bila utjeha. Svako jutro, kada bih se probudio, osjećao bih teški kamen na leđima. Nisu to bili samo kilogrami, nego i grižnja savjesti jer sam potajice dan prije nešto pojeo, a toga je bilo...

U 5. razredu moj problem postao je još veći. I drugi su to vidjeli. No nisam bio sam. Dječaci su uglavnom razumjeli problem težine jer nas je bilo više ugodno popunjenih. No djevojčice su počele tračati, ogovarati. Nisam čuo što su govorile, no mogao sam primijetiti da me gledaju što mi nije bilo ugodno. Znao sam da to nisu ljubavni pogledi, nego pogledi *skeniranja* moje figure...

Nastavio sam još više sa svojom izolacijom koja mi je sve teže padala. Sve sam više bio sam sa sobom, svojim mislima... nisam nigdje pripadao. Bio sam puzzle u slagalici koja nije imala mjesto. Jedan od mojih najvećih strahova upravo je bio strah da se nitko neće sa mnom družiti zbog moje težine. I danas još uvijek strahujem zbog toga.

Vaganje

Vaganje izbjegavam koliko mogu i u školi i u kući, jedino kod liječnice vagu ne mogu izbjeći. Kad sam prisiljen stati na nju i vidjeti brojku, najviše se ljutim na sebe zato što nisam uspio održati ili skinuti koji kilogram. Ne volim kad nas učiteljica tjelesne kulture na početku školske godine važe. Znatizeljnici brzo pitaju koliko moj prijatelj i ja imamo kilograma. Grozno – jer o brojkama ne volim govoriti.

U 5. razredu morao sam obaviti sistematski pregled. Nisam bio previše zabrinut zbog toga jer sam mislio da je to samo jedan normalan pregled kod liječnika, ali koliko sam bio u krivu. Sve je bilo normalno dok nije došlo do mjerenja kilaže. Liječnik me pogledao i rekao dijagnozu. Pretilost.

Kad smo izašli od liječnika, sunce koje je do tada sjalo, skrilo se iza mračnih oblaka. Mama je putem samo šutjela. Kad je došla kući, počela je plakati. Ja sam još uvijek bio premalen da bih razumio njezinu zabrinutost i tugu. Od tada sam pod liječničkim nadzorom. Znam što trebam jesti i koliko puta dnevno, a dobio sam i savjete za fizičku aktivnost.

Užina u školi

Najveći mi je problem u školi užina. Nekada namjerno ne bih ponio užinu, nekada bih je zaboravio. I kada bi užina ušla u razred, ja bih brzo izletio iz učionice kako ne bih vidio druge kako jedu. Moja draga razrednica to je primijetila i pitala me za užinu. Sjećam se, odgovorio sam joj: „Mi u hladnjaku nemamo ništa za jelo.“ Na to bi ona donijela jelo koje sam slasno pojeo i zbog kojega sam imao strašnu grižnju savjesti. Dogodilo se to nekoliko puta dok mama nije došla na informacije i saznala što se zbiva. Od tada me razrednica više ne hrani.

Odlazak u Stari Grad

Na kraju 5. razreda sa školom odlazim u Stari Grad na Hvar. Prije polaska sam se izvagao. Imao sam 95 kg. Svi smo bili šokirani. Mama mi je zaprijetila da neću ići. No ipak otišao sam... Pokušao sam na moru odmoriti um od hrane i škole. Pokušao sam jesti manje, više plivati i igrati se s društvom. Kad sam se vratio, morao sam ponovno na vagu. Pokazala je samo pola kilograma više. U istome trenutku bio sam i sretan i nesretan. Pola kilograma nije puno, no na kraju sam završio u bolnici na podučavanju kako dalje.

Muke treniranja

Do sada sam trenirao košarku, plivanje, tekvando, boks... Imao sam i privatnoga trenera. Vrhunskoga! No nisam mogao izdržati tempo treniranja i pritisak. Jednom sam napravio užasnu scenu na treningu... Počeo sam plakati jer nisam želio vježbati. Nisam mogao raditi sve što trener od mene traži. I sve je to naglo završilo. Vratio sam se ponovno hodanju i zdravome jelu. Vaga je mirovala ili se neznatno smanjivala. Poslije toga krenuo sam na boks. Tada sam brže počeo gubiti kilograme. Trenirao sam tri puta tjedno po sat vremena. Treninzi su bili od 21:00 do 22:00. Balansirao sam između treninga i škole... nisam večerao... gladan sam išao spavati. To je bio moj dobar period. No brzo sam postao previše samouvjeren i važan. Mislio sam da mi malo više jela ne može škoditi, no prevario sam se. Jeo sam potajno, što je moj najveći grijeh koji me grize. Vaga je ubrzo skočila. Mama i tata su poludjeli... i morao sam ponovno, po tko zna koji put, krenuti ispočetka.

Novi početak

Sad vježbam s mamom redovito. Ona je moj motivator, moja podrška... Za Božić sam dobio i bicikl zbog čega sam bio presretan (ove sam godine tek naučio voziti bicikl). Jedva čekam lijepo vrijeme i dane kada ću biciklom juriti po gradskim ulicama. Veselim se

tomu već sada. Pijem više vode, jedem povrće i voće (ali ne previše), glava mi je bistra jer imam cilj pokazati sebi i drugima da ja to mogu. Danas mogu napraviti sklek ili dva, 30 čučnjeva, 20 trbušnjaka... plenk od 40 sekunda. Osmijeh mi je od uha do uha! Čekam sljedeći pregled s leptirićima u trbuhu... Miješa mi se osjećaj straha, ali i nade da sam ovaj put doista na pravome putu.

Članak sam napisao kako bih svojom pričom pokazao drugima da se ovaj problem može riješiti samo ga trebamo osviještiti kako bismo se mogli mijenjati. Poručio bih drugima da ljude ne treba suditi po vanjštini jer iako smo izvana debeli, iznutra smo meki, ranjivi, topli.

ZNANJE ILI OCJENA?

Jesu li ocjene mjerilo znanja? Biraju li učenici ocjene pored znanja? Što na sve kažu učitelji, a što od djece očekuju roditelji? Je li moguće odvojiti znanje od ocjene i obrnuto? Živimo u vremenu kad je rezultat važniji od načina na koji se do njega dolazi, kad su učenici opterećeni ocjenama, konkurencija pri upisima u srednju školu sve veća zbog sve većeg broja odlikaša. S druge strane malo se govori o znanju koje iza tih ocjena stoji ili se o njemu govori u negativnom smislu: ocjene nisu podržale znanje u istoj mjeri...

● TEA BABIĆ

Tijekom cijelog života, već od samoga rođenja, čovjeka prati neka ocjena, bod, postotak kojim se vrednuje njegov uspjeh u raznim životnim područjima. Tijekom svojega odrastanja i daljnjeg života ocjenjuje se uspjeh u školi, sportu, ponašanju, učenici sudjeluju na natjecanjima, uspoređuju svoj uspjeh s uspjehom drugih. U međuvremenu se polako počelo gubiti ono što iza tih ocjena, postotaka, bodova, pohvala ili opomena stoji: znanje i vještine! Ocjene same postaju važnije od onoga što se njima vrednuje. Učenici nerijetko ističu ocjene, njima mjere svoj uspjeh ne razmišljajući toliko o tome koja su nova znanja usvojili, za koje su vještine bogatiji.

„Svima nam je, dok smo i sami bili učenici, bilo važno da u školi imamo što bolje ocjene. I danas ima učenika koji vrijedno rade i trude se postići što bolje ocjene. Ipak, smatram da je znanje važnije od ocjene jer će te ono svakako formirati u životu. Ocjene su odraz

trenutnog stanja, pomažu pri upisu u bolju školu ili sutra na fakultet, ali, ako iza nje ne stoji i znanje, onda je sve to uzalud“, smatra učiteljica engleskoga jezika Zorka Bebić Tokić.

S njom se slaže učiteljica matematike Ana Kanjer: „Učenici ne bi trebali učiti za ocjenu, već za sebe. Trebaju ulagati u sebe, spremiti se za tržište rada i steći temeljna znanja. Ocjena je samo broj, a znanje je moć.“

Jesu li ocjene mjerilo znanja?

U svom šestogodišnjem učeničkom životu svjedočila sam da, ako učenik dobije ocjenu odličan, ne mora uvijek značiti da je ona mjerilo njegovog znanja, da je on gradivo dobro naučio, a ne samo trenutno „naštrebao“. Također, ponekad netko dobije jedinicu ili dvojku, ali se taj dan prepao, nije se osjećao dobro ili zbog nekog drugog razloga nije uspio pokazati sve što zna.

„Postoje učenici koji uče s razumijevanjem i ulažu veliki trud, a često njihove ocjene nisu izvrsne. Postoje i oni koji uče napamet. Učenici koji uče s razumijevanjem trajno pohranjuju naučene informacije i znaju ih primjenjivati u budućnosti. Po meni ocjene nisu mjerilo znanja. Postoje trenuci kad učenik nije raspoložen, možda baš taj dan nije dobro ponovio ili mu se tih dana nakupilo obveza pa nije stigao učiti.“, s nama je podijelila svoje iskustvo učiteljica Zorka, a i drugi se učitelji slažu s njom.

„Kao učitelj pokušavam učeniku dati ocjenu koju je zaslužio. Ta ocjena trebala bi biti mjerilo učenikova znanja. Ponekad mi se čini da ocjena ne odgovara znanju tog učenika zato što smatram da svi mi imamo loše dane. Već par puta se dogodilo da sam učenika ocijenila nezasluženo višom ocjenom radi poticanja motivacije za učenje. Također, trudim se nagraditi aktivnost učenika, ali isto tako i biti što pravednija u ocjenjivanju“, zaključuje učiteljica talijanskog i engleskog jezika Sonja Lovrić – Lilić.

„Štrebanje“ i učenje s razumijevanjem

Učenici često zaborave gradivo čim napišu ispit ili budu ispitani i u tome leži problem. Isto tako negoduju kad za zadaću dobiju puno zadataka, pogotovo kad učitelji pred ispit pošalju „bezbroy“ listića za rješavanje i vježbanje. Najčešće im se ne da učiti cijeli vikend i ponavljati gradivo, ali za one koji to zaista i naprave i pogledaju unatrag, upravo su takvi zadatci i puno vježbe dali znanje koje ostaje trajno. To je jedan od primjera kako učitelji brinu o učenicima i njihovu učenju.

„Ponekad se uči kampanjski, što u slučaju mog predmeta (Matematika) nije nikako dobro. Učenici koji „uče samo za ocjenu“ usvojene nastavne sadržaje ne znaju primijeniti u „novim“ dodat nevidenim zadacima, odnosno ne povezuju prethodno naučeno gradivo s novim. Veći dio učenika uvježba rješavanje zadataka do razine automatizacije pa jako dobro rješavaju rutinske zadatke, dok se u novim nestandardnim zadacima ne snalaze, ne znaju primijeniti svoje znanje“, potvrdila je učiteljica Ana.

Je li to za ocjenu?

Prvo pitanje koje učenici postave kad učitelji zadaju neki zadatak je: „Je li to za ocjenu?“ Ako učenici znaju da je neki zadatak, plakat, projekt ili prezentacija za ocjenu, za nju će se više potruditi i bolje će naučiti zadano gradivo.

Učiteljica Sonja Lovrić Lilić podijelila je s nama svoje iskustvo: „Učenici su visoko motivirani za rješavanje zadataka koji će biti za ocjenu. Kada učenicima dajem zadatke, neki učenici odmah pitaju jesu li ti zadatci za ocjenu ili nisu.“ S njom se slažu i druge učiteljice. „Prije svake provjere znanja, bez obzira bilo to formativno ili sumativno vrednovanje, pitaju je li ta provjera za ocjenu. Ukoliko im se kaže da se ne ocjenjuje brojčano, ne ulažu pretjerani trud već pišu da napišu“, kaže učiteljica Zorka dok učiteljica Ana ipak smatra da sve ovisi o samom učeniku: „Učenici koji su stekli radne navike

jednako dobro pristupaju zadatcima koji su za ocjenu i zadatcima koji nisu za ocjenu. Svoje obaveze izvršavaju u cijelosti, ako naiđu na problem, pitaju za objašnjenje. Ostali učenici zadatke, koji nisu za ocjenu (domaća zadaća, listići), rješavaju u „zadnji čas“ zato što moraju izvršiti svoju obavezu. Kad dođu zadatci (ispit) za ocjenu, dolazi do problema.“

Daria Kovač je učenica 6. razreda i na ocjene i učenje gleda ovako: „Ruku na srce, svi mi volimo dobiti petice i baš smo ponosni kada smo se za njih baš potrudili i naradili. Takve petice su mi najdraže. Ali sam zaključila da mi je draži trud koji sam uložila da naučim gradivo i profesor koji je stvarno prepoznao moju volju i vrijeme da naučim četiri lekcije gradiva iz povijesti – pa me je nagradio zaključenom peticom. Iz tog osobnog primjera naučila sam više od znanja potrebnog za odličnu ocjenu. Naučila sam da se upornost, volja i rad isplati. A važna osoba – profesor – je to prepoznao! Loše ocjene mogu nekada djelovati zaista loše na učenike. Mogu se osjećati nedovoljno uspješnima, zabrinutima, imati lošu sliku o sebi pogotovo ako im nedostaje samopouzdanja. Trebali bi profesori, recimo kao u Finskoj, bez ocjena poticati i nagraditi učenike. Za nenapisanu zadaću mogli bi pitati: „Je li ti bilo preteško možda?“ ili za dobar test reći: „Baš si uspješna/an i odlično ti ide!“

Trajno znanje, a ne kratkoročne ocjene

Ocjene su često tu da se pokažu roditeljima, prijateljima, rodbini, a rijetko tko pita koje znanje stoji iza njih. Učenici su često pod pritiskom i boje se da će se roditelji ljutiti i odrediti im kaznu ako ocjene ne budu u skladu s njihovim očekivanjima. Učenici se boje da će izgubiti dobar prosjek, odnosno odličan prosjek, koji njihovi roditelji očekuju. Često se čuje od učenika da je trojka kao da dobiješ jedinicu. Vrijede samo petice ili djelomično četvorke.

Učiteljica Sonja smatra da su roditeljima ocjena i znanje podjednako važni: „Roditelji žele da njihova djeca postignu što bolje ocjene, ali isto tako i da steknu što bolje znanje. Učenici također žele što

bolje ocjene, ali isto tako žele i što bolje znanje. Nažalost, postoji i jedan manji dio roditelja i učenika koji žele samo što bolje ocjene, znanje ih manje zanima.“

Isto tako, ponekad ni roditelji ne mogu pomoći oko zadataka koje učenici ne znaju. Iako su to nekoć učili, zaboravili su što su znali. Većini ljudi nije ostalo to znanje i većina ih smatra da je nepotrebno.

„Pobornik sam „male mature“ tj. uvođenja završnih ispita u 8. razredu iz većine predmeta. Za upis u srednju školu gledao bi se broj bodova postignut na tim ispitima i ocjene iz osnovne škole. Vjerujem da bi se time smanjio pritisak na ocjene, a prednost dala dugoročnom znanju za cijeli život“, smatra učiteljica Sonja.

Učiteljica Ana savjetuje sve učenike: „Učite zbog sebe, ne zbog drugih. Ulažite u svoje znanje za bolju budućnost. Ne trebaju svi biti odlikaši da bi postigli uspjeh u životu. Ako ste dobri u struci i volite svoj posao, možete puno postići u životu. Dakle, ocjene nisu mjerilo, bitna je volja i želja za znanjem.“, a šestašica Daria mudro zaključuje: „Ako se na trenutak vratimo u prvi razred, sjetit ćemo se da smo svi usvojili znanje, naučili smo: PISATI, ČITATI I ZBRAJATI. I to bez ocjena! Dakle, znanje je ono što ostaje zauvijek – a ocjene su samo broj i uopće nas NE POZNAJU!

Što misle učitelji, a što učenici? (anketa)

U sklopu istraživanja, proveli smo anketu među učiteljima i učenicima naše škole. U anketi je sudjelovalo 30 učitelja i 96 učenika od 5. do 8. razreda. Rezultati su pokazali da se učenici i učitelji skoro jednoglasno slažu da je znanje važnije od ocjene, ali na pitanje pristupaju li učenici ozbiljnije i odgovornije zadacima koji su za ocjenu i jedni i drugi su potvrdno odgovorili (preko 85%). Da ocjene nisu realan pokazatelj znanja već ovisе i o subjektivnom doživljaju, smatraju i jedni i drugi (preko 85%), a više od 60% učenika smatra da je barem jednom dobilo nezasluženo višu/nižu ocjenu. Višu ocjenu na kraju godine pokušalo je „izvući“ više od 50% učenika,

a od toga je skoro 70% u tome i uspjelo. Učitelji većinom smatraju da je roditeljski pritisak na učeničke ocjene prevelik (preko 90%) dok učenici ipak tvrde da su ocjene najvažnije njima samima (preko 60%). Oko ukidanja ocjena mišljenja su podijeljena. Ipak, učitelji u nešto višem postotku smatraju da ocjene ne treba ukinuti (65%) dok 56% učenika smatra da ih treba ukinuti.

NAPULJ – ŠARMANTNI DIVLJAK KULTURNE ITALIJE

Unatoč virusu koji je opasno prijetio zatvaranjem granica, učenik 8.c razreda, Roman Radeka uspio je posjetiti susjednu nam Italiju i donijeti nam mirise, okuse i sve ostale ljepote koje ova velika europska Čizma krije.

● ROMAN RADEKA

Napulj je grad mojih snova. Napulj je sve ono što pravi ljubitelj povijesti i geografije mora posjetiti. Grad u kojem i od kojeg osjećate knedlu u grlu i onaj zbog čijeg posjeta jedva čekate ustati ujutro i krenuti u avanturu. Grad velikog Maradone i još većeg vulkana, grad opasnih kvartova, temperamentnih Talijana, ali i grad najbolje svjetske pizze. Sve ono po čemu je Italija poznata i hvaljena, ostvarilo se u ovom gradu vulkana.

Dolazak u grad koji nikad ne spava

Budimo iskreni – svaki petak je za nas školarce dan iz snova, ali petak, 22. listopada 2021. godine, bio je ipak najbolji petak moga života. Prva vožnja avionom, prvi posjet Italiji. Sve je bilo spremno za ostvarivanje dječaćkog sna i posjet gradu južne Italije koji je poznat po svom živom mediteranskom duhu, dobroj hrani i zagarantiranoj fešti za oči, uši i okusne pupoljke. Putovanje smo započeli u zadržanoj zračnoj luci nešto kasnije od očekivanog zbog nepovoljnih vremenskih uvjeta u Napulju, no kašnjenje od dva sata nije nimalo smanjivalo osjećaj uzbuđenja. Nakon gotovo sat vremena mirne i ugodne vožnje avionom, stigli smo u Napulj. Iskricali smo se u ovećoj zračnoj luci u kojoj nas, nasreću nije dočekala gužva koju smo pod svaku cijenu i htjeli izbjeći, a i turistički manje atraktivan listopad tu je upleo svoje prste pa smo neometano stigli do smještaja. Apartman je bio idealan za nas – blizu centra, nije prevelik, a ima

sve potrebno za četveročlanu obitelj. Nakon kraćeg osvježenja, nismo čekali ni trenutka, već smo odmah odlučili prošetati gradom. Već sam tad primijetio da je Napulj noćni grad – iako je bilo dva sata poslije ponoći, restorani i dućani su radili „punom parom“.

Povijest je oživjela

Još nedavno na satu Geografije učili smo kako je Napulj je najveći grad južne Italije i da se nalazi u podnožju vulkana Vezuva. Vezuv je, pričala nam je profesorica iz Povijesti 79. godine poslije Krista erup-tirao te je u potpunosti uništio rimske gradove Pompeje, Herkulanej i Stabiju. Pompeji su bili najrazvijeniji i najnaseljeniji od ta tri grada. Grad je bio zatrpan vulkanskim pepelom 1600 godina prije nego je otkriven. Ruševine starog grada danas su dio UNESCO-ve svjetske baštine. Sve su to činjenice koje se nalaze u udžbenicima i geografskim atlasima, no naći se oči u oči s živom povijest, izaziva strahopoštovanje. Posjet Pompejima drugog dana naše talijanske avanture izazivao je u meni toliko uzbuđenje da sam se bojao da bi bio dovoljan još samo jedan otkucaj srca više i Vezuv bi opet proključao. Pompeji se nalaze dvadesetak kilometara od centra Napulja pa smo morali ići vlakom. Željeznička mreža u Italiji je jako gusta, vlakovi su brzi, a željeznički sustav je razvijen. Otišli smo do glavnog željezničkog kolodvora, kupili karte te pričekali vlak tek nekoliko minuta. Vozeći se prema odredištu, uživali smo u pogledu na Vezuv i smišljali daljnje rute puta i dijelove koje moramo posjetiti. Gladni od puta, a vjerojatno i od doručka koji nas nije dovoljno zasitio, otišli smo u restoran na ručak. Za ručak smo jeli tradicionalno napuljsko jelo – pizzu. Kažem tradicionalno napuljsko jer pizza uistinu ovdje jest svetinja. Riječ je o pizzi koja se pravi od rajčica uzgojenih na obroncima vulkana i mozzarella sirom kojem ne može odoljeti nitko. Već je miris u zraku garantirao gastro eksploziju, a debela korica savršenog tijesta, miris svježeg umaka od rajčice i oveće količine sira, samo su potvrdile zašto je napuljska pizza majka svim pizzama. Ručak nas je napunio dodatnom energijom i željom za pokretom pa smo krenuli u otkrivanje ruševina starog, gotovo epskog

grada Pompeja. 600 metara kvadratnih srušenih kuća, raznih kipova, hramova...povijest u svom veličanstvenom izdanju. Ruševine su najbolji svjedoci nekadašnjeg života koji je na ovom prostoru postojao. Žalostan, ali istovremeno i predivan prizor. Trosatni obilazak starog grada bio je dovoljan da nahranimo svoju potrebu za starom Italijom i osjetimo koliko je povijest velika, silna i stvarna. Često nam je teško osvijestiti da ono o čemu učimo nije tek mitološka, bajkovita priča nekog zanesenjaka, stoga ovako kad se pred nama nađe ta ista povijest u svoj svojoj veličini, kad postane opipljiva, ponosni ste što ste dio tog velikog kruga upravo na ovom mjestu gdje se susreću i spajaju prošlost i sadašnjost. Slijedio je povratak „doma“ kako smo nakon samo 24 sata prozvali naš napuljski apartman. Iz naše male apartmanske utvrde navečer smo otišli u razgledavanje grada i večeru, i to onu po mjeri dva osnovnoškolca. Naime, brza hrana u Napulju nije ni malo slična našoj zbog koje mama u Zadru doživljava povremene izlete u svijet ljutnje i bijesa. Pored klasičnih hamburgera, ovdje ste na izbor imali i pohanih riba, prženih lignjih kolutića, prženih srdela i girica, ražnjića od sipe... Kao što ste mogli primijetiti, Talijani dosta koriste ribu i morske plodove u svojoj kuhinji što mi nimalo nije smetalo.

Otkrivanje ljepota u nesavršenosti

Nedjelja je idealan dan za razgledati grad. Pomislili bi ste da nedjeljom nitko ništa ne radi, da svi ljudi odmaraju u svojim kućama ili se družu s obitelji. Napulj, naime, nije baš takav. Imao sam dojam kao da je bio radni dan. Ljudi po ulici nikad više, promet je „poludio“, tržnice pune, trgovine u najjačoj radnoj snazi. Tog dana smo odlučili posjetiti napuljsku luku, ali i sve one dijelove grada i četvrti koje čitate u turističkim vodičima koji često i nisu baš slatkorječivi kad je o Napulju riječ. Šetajući gradom, vidjeli smo srednjovjekovni dvorac „Castel Nuovo“ koji se nalazi na popisu svjetske baštine i koji ima prilično veličanstven izgled s tornjevima i velikim, kulama. Rekao bih da se u svojoj ljepoti savršeno uklopio u kaos napuljskih ulica. Bili smo i na trgu „Piazza del Plebiscito“ i

tamo vidjeli baziliku „Basilica Reale Pontificia San Francesco da Paola“. Prošli smo i trgovačkim centrom izgrađenim u 19. stoljeću „Galleria Umberto I“ u kojem vrište reklame, razni natpisi, nepregledan broj tipičnih talijanskih kafića, pizzerija, a sve je puno gotovo zaglušujuće buke što prometa, što glasnih Talijana. Moram svako napomenuti da, ako se nađete u Napulju pripazite na svoj status pješaka. Ovdje vlada priličan prometni kaos, no ni pješaci nisu ništa bolji. Semafori su tek kozmetički ukrasi na cesti, a Vespe voze svi – od 8 do 88 godine života. I dakako, svi misle da imaju prednost što dovodi prilično burnih situacija koje su tako tipične za ovaj grad. Nezaobilazan dio naše rute po Napulju bile su Španjolske četvrti, poznate po nogometašu Diegu Armandu Maradoni koji u ovom gradu ima status božanstva, ali i ukusnoj hrani. Iako je riječ o prilično siromašnom dijelu grada, život na ulicama možda je i najboгатiji. Sa svakog zida gledaju vas grafiti Maradone, beskonačne količine opranog rublja suše se među zgradama, a nogometna lopta je, izgleda, prirodni dodatak svake dječje skupine. Zanimljivo, na svakom će vas kutku dočekati nadobudni prodavači suvenira, odjeće i obuće svih poznatih, a i nepoznatih marki, dragulja, nakita i još mnogo toga legalnog, ali ilegalnog. Izgledalo je kao da ste smjestili Benkovački sajam usred grada koji je pet puta veći nego Zadar. Specijalnost tog „sajma“, kao i svakog drugog, je cjenkanje – cjenkanje nevjerojatnih razmjera. Prolaznici bi spuštali cijenu s 40 eura na 25 eura, čak bi snizili cijenu za više od 50 posto pa se moram i ja pohvaliti kojim ulovom. Ostatak dana proveli smo šetanjem naizgled beskrajnim ulicama punim trgovina, restorana i štandova. Kaotično, ali i dalje magično privlačno!

Spoj nespojivog

Iako ponedjeljak označava početak, ovaj posljednji u listopadu, označio je moj oproštaj s Italijom. Ipak, kad se sjetim da se moji prijatelji znoje u školskim klupama, a ja ponedjeljak ujutro provodim na talijanskom suncu, nisam se mogao previše tužiti. Probudili smo se rano ujutro kako bismo se mogli spremi ti za povratak. S obzirom

da smo imali dosta slobodnog vremena do polaska aviona, odlučili smo probati još neka talijanska tradicionalna jela – „sfoglatelle“, lisnato tijesto punjeno s raznim kremama (vanilija, marmelada...), raviole, njoke i špagete na napuljski način (napolitana). Uglavnom, htjeli smo se najesti talijanske kuhinje. Oči su svoju porciju dobile, sad su okusi i mirisi bili na redu nauživati se svega. Nakon i više nego obilnog ručka, morao sam napraviti brzi antigenski test na korona virus koji je označio surovu pljusku stvarnosti u kojoj živimo. Kad smo dobili rezultate, krenuli smo prema zračnoj luci u kojoj smo potrošili ono malo novaca što nam je ostalo. Prostor aerodromskih trgovina i ponude restorana bio je veći nego većina naših trgovačkih centara pa nije bilo teško potrošiti sitniš koji nam je ostao. Vožnja avionom do Zadra bila je idealna da se dojmovi slegnu, a da u mislima saberem sve u čemu sam živio tih dana. Kontrastni grad, spoj nespojivog, spoj daleke, velike povijesti i dubokog nereda i popriličnog kaosa upravo je ono što najbolje opisuje Napulj. Ne mogu reći da je dragulj, ali da ima vrijednost toliko veliku da ga samo pravi ljubitelji mogu doživjeti i zavoljeti, to bih potvrdio odmah. I vratio bih mu se uvijek, to mogu i obećati. Čak mi je i draži u svom tom kaosu, nego da je ušminkan i pravilan kao turistički atraktivni Rim, Milano. Ovako je Napulj ostao kao neposlušno dijete roditelja koji je za sebe umjesto da svira harfu, odabrao električnu gitaru.

SENTIMENTALNIM BALADAMA PROTIV LAKIH NOTA

Svojom privlačnom melodijom i tekstem, jednostavnošću i lakoćom izvođenja, pjesma za koju je tekst i glazbu napisao mladi osječki glazbenik, potiče na pjevušenje i ponovno slušanje.

● LARA MALKOČ

U godini kada smo ostali bez nekolicine izvrsnih glazbenika poput Akija Rahimovskog, Đorđa Balaševića, Kasandre koji su obilježili mladenačke dane naših roditelja, a samim time i naše, nameće se pitanje može li još biti glazbenika poput njih. Može! Potvrdu za to nalazimo u pjesmama dvanaestogodišnjega osječkog glazbenika Ivana Čepe, učenika Osnovne škole Jagode Truhelke.

„Ljubavi prave uvijek čekaju“

Posljednja pjesma *Budi uz mene ti* ovoga mladoga autora premijerno je izvedena 5. siječnja 2022. na YouTube kanalu. Svojom privlačnom melodijom i tekstem, jednostavnošću i lakoćom izvođenja, pjesma potiče na pjevušenje i ponovno slušanje. Tekst i glazbu za ovu rock

baladu napisao je sam Ivano što ga svrstava među vodeće kantautore svoje generacije. Ispovjedni karakter pjesme prenosi nam intimna stanja jednoga zaljubljenoga dječaka kojega tišti odsutnost voljene djevojke. Međutim, kada bismo tekst promatrali ne znajući za dob autora, dalo bi se pomisliti kako je autor čovjek s iskustvom, a ne glazbenik-početnik. U strofičnosti pjesme protkanoj pamtljivim refrenom ispričana je emocionalna ljubavna priča sa zaključkom kako „ljubavi prave uvijek čekaju“. Ivano pjesmu izvodi na akustičnoj gitari čiji se zvuk sljubio s modernim, pomalo futurističkim pratećim zvukovima u aranžmanu producenta Stjepana Rudinskog. Upravo takva instrumentalna kombinacija karakterizira ono što se u glazbenoj umjetnosti zove sentimentalnom baladom. Cijela izvedba zapakirana je u zanimljiv videouradak Luke Marušića koji je i promocija Ivanovog rodnoga grada Osijeka u adventsko doba.

Ivanov svijet glazbe

Pjesma *Budi uz mene ti* treća je u nizu Ivanovih uspješnica. Naime, Ivano je s 9 godina počeo pohađati sate gitare u studiju *Akord*, a već s nepunih 10 godina napisao svoju prvu pjesmu *Ona*. Druga mu je pjesma *Znaj da te volim*. U njoj iz ugodnog glasa dječaka progovara čista, nevina, istinska ljubav prema voljenoj djevojčici za koju je spreman sve učiniti. Ivano radost svoga glazbenoga stvaranja voli dijeliti sa svojom najvjernijom publikom – prijateljima iz razreda, stoga su mu oni pravili društvo u spotu za pjesmu *Znaj da te volim*. Budući da je u Ivanovom razredu još nekolicina učenika koji sviraju različite instrumente, Ivano ne odbacuje mogućnost nastanka neke nove pjesme u suradnji s *glazbenicima* iz razreda. Tko zna, možda se iz te suradnje izvalja neki novi *Parni valjak*. Od pjesme *Ona* do pjesme *Budi uz mene ti* nije prošlo puno vremena, ali je zamjetan Ivanov profesionalni glazbeni napredak, kojega je i sam svjestan. U nepunih mjesec dana od premijernog izvođenja, pjesma *Budi uz mene ti* ima već preko 5000 pregleda, a i pregledi ostalih pjesama su višetisućni.

Budi in, slušaj balade!

Iako se kaže kako se o ukusima ne treba raspravljati, ne može se ne naglasiti kako se Ivanova glazba hrabro suprotstavlja pošasti lakih nota i primitivnih tekstova pjesama kojima su izloženi mladi. U borbi sentimentalnih balada protiv cajki, turbofolk muzike i glazbe neprimjerene dobi učenika, treba prihvatiti Ivanov poziv iz naslova pjesme *Budi uz mene ti* i podržati glazbeno stvaralaštvo Ivana Čepe!

ČIJA SI TI?

Ljubav – osjećaj koji neprestano pokušavamo shvatiti. Inspiracija ili muza mnogih umjetnika. Daje energiju, život čini ljepšim i sretnijim. Zanimljivo je kako ljubav oblikuje život moga malog mjesta i koliko se žena, nešto manje muškaraca, odlučilo na promjenu prebivališta zbog tog skupa kemijskih procesa u našem tijelu.

- DORA KULUŠIĆ

Suprotnosti se privlače

To je glavna uzrečica mnogih ljubavnih parova kad ih pitate što ih je to privuklo jedno drugomu. To je slučaj i u mojoj obitelji. Mama se zbog ljubavi iz Zagreba preselila u Murter. Priča najčešće započinje ljetnim poznanstvom na plaži, uz more kada frčne ona prva iskra zaljubljenosti koja se vremenom pretvori u nešto više. Dijete sam roditelja koji su rasli u različitim životnim okruženjima, a to se vidi u njihovim svakodnevnim navikama. Žena, koja je odrasla u gradu, voli užurbanost i svaki dan ispunjen nekim novim sadržajem dok muškarac, koji je odrastao u malom mjestu, voli miran i tih život bez velikih promjena. U trenucima slabosti gradsko dijete prijete odlaskom u Zagreb, ali nitko se više ne obazire na to jer to su samo puste prijetnje koje slušamo već 20 godina.

Moja mama izvanzemaljac

U Dalmaciji je nekakvo nepisano pravilo da muški potomak ostaje čuvati kuću i roditelje, a ženski dio odlazi, tj. one se udaju. Moj prijatelj Marko već je podijelio djedov maslinik koji će dobiti u naslijeđe. Pola njemu, pola bratu, a sestri ništa, ona će se udati i udajom dobiti svoj maslinik.

Pridošlicama je najteže zimi kada iz stresne ljetne sezone prepune ljudi, malo mjesto prijeđe u uspavano, pusto razdoblje. Svijetla je točka veljača – vrijeme poklada i nadaleko poznate maškare, u nas prozване murterske bake. Maske se mjesecima unaprijed pripremaju, a onda kreće povorka ludih ideja i kreacija. To je razdoblje kad se smijemo sebi, drugima, svakodnevi. I prije Bandića Murterini su imali snijeg u centru mjesta, a najčuvenija je maska bila skupine mama koje su bile izvanzemaljci.

Batman babe

Nekad pomislim da je i moja mama u ovom okruženju izvanzemaljac. Ako je pitate što joj najviše nedostaje, dobit ćete vrlo brz odgovor, a to je anonimnost koja je ovdje nemoguća. U malom mjestu svatko svakoga zna i ako misliš da ti ne poznaš čovjeka na ulici, on zna sve o tebi i tvojima; generacijama unazad. Nezaobilazan su dio *murterske babe*. To je poseban odred žena koje sve znaju, a mi ih nazivamo po vojnim zrakoplovima – presretači. Njihovo je okupljalište kameni zidić u zavjetrini gdje upijaju zrake sunca i bitne informacije iz našega *malog mista*. Kada padne mrak, u onoj svojoj crnoj odjeći, pretvaraju se u Batman babe te koristeći vojnu *stealth* tehnologiju, tj. nevidljivu za radar, iskoče iza *kantuna* (kraja ulice) i počnu crpiti nove informacije o tebi. Početak svih početaka za povezivanje informacija je: „A, čigova si mi ti, mala?“ U prijevodu: „A, čija si ti?“ Nakon toga krene izrada obiteljskoga stabla koje završi na Adamu i Evi.

Luk ili kapula

Ljubav se u Dalmaciji najviše iskazuje u *kužini* iliti kuhinji. Zanimljivo da naše Zagrepčanke još uvijek ne razlikuju značenje riječi luk. Je li to kapula, češnjak, crveni luk, bijeli luk? Ljubav je donijela i neka nova jela koja naši stari nisu poznavali pa se sad na stolu nađu i prava bosanska pita krumpiruša ili zeljanica.

Svaki je ručak nova ljubavna priča, a nedjeljni je ručak Valentinovo. Čim počne objed, otprilike odmah nakon juhe, glava obitelji, otac, postavlja pitanje: „A što ćemo sutra isti?“ U isti mah stiže i odgovor: „Zar se sve u životu vrti oko *teće i piruna!*“ I kreće svađa koja završi maminim obećanjem da će napraviti skradinsku tortu i pašticadu i svi su joj grijesi oprošteni.

Ljubav nas veže i spaja

Ljubav je moje mjesto povezala ne samo sa Zagrebom i drugim dijelovima Hrvatske, već i s Češkom, Poljskom, Engleskom, Bosnom i Hercegovinom, Mađarskom, Njemačkom. U većini su žene te koje su došle muževima zbog ljubavi. Možda je to još jedan pokazatelj da su žene radi ljubavi spremnije sve ostaviti, riskirati i hrabrije ući u novi život daleko od onoga što poznaju. Djeca iz takvih mješovitih brakova mogu biti samo u prednosti jer dobiju najbolje od jednih i drugih. Djevojčica čiji su roditelji iz Mađarske i Njemačke govori već četiri strana jezika: mađarski po mami, njemački po tati, hrvatski jer ovdje živi i ide u školu te engleski koji je naučila jer ju je zanimalo što mama i tata govore kada se svađaju. Nažalost, ja ne govorim toliko stranih jezika, ali mogu razumjeti i „Gruntovčane“ i „Malo misto“.

DORF

Iako su Vinkovci mali grad, imaju puno svojih festivala s dugogodišnjom tradicijom. Domaćin su Festivala dokumentarnog rock filma nazvanog DORF koji se održava od 2007. godine. Vinkovčanin Toni Šarić, predsjednik Udruge ljubitelja filma RARE, neumorno organizira taj festival. Kako bismo približili mladima ovaj festival i zainteresirali ih za njega, razgovarala sam sa Tonijem o DORF-u.

- **PETRA DAJAK**

„Mali prozor u svijet“

Petra: Toni, kada i kako ste dobili ideju za organizaciju DORF-a?

Toni: Dakle, te 2006. godine nije bilo nekih sadržaja koji bi bili uzbudljivi i inspirativni pa smo se nas nekoliko organizirali i vrlo hrabro pokrenuli festival. Mislili smo prvo raditi samo reviju, u to vrijeme su glazbeni dokumentarci bili nešto novo i na veliku radost svih zaljubljenika u glazbu, počeli su se pojavljivati odlični filmovi o zanimljivim autorima i bendovima. Zato se udruga i zove RARE – Radimo Reviju. Na nagovor starije ekipe napravio sam ipak 4 dana programa i to se održalo do danas. Kao neki koncept u kojem uz projekcije imamo i popratni, OFF DORF, program u kojem predstavljamo zanimljive autorice i autore plakata, stripova, knjiga, glazbe i, također, zaljubljenike u pop-kulturu u najširem smislu.

Petra: Možete li mlađim čitateljima objasniti što je zapravo DORF?

Toni: Ukratko, festival glazbenih dokumentarnih filmova. Pokrivamo taj jedan specifični podžanr i slavimo sve te sjajne kreativce. Jako mi se sviđjela jedna rečenica velikog Marka Breclja koji je

rekao da je DORF „mali prozor u svijet”. Apsolutno potpisujem, ideja je bila da nastavim i dam svoj doprinos. Znaš, Bare, Mataković, Zimonić i ekipa su zapalili vatru i sad se trudimo da se plamen ne ugasi.

Petra: Gdje ste i kako organizirali DORF u samim počecima?

Toni: U početku smo radili u ožujku, uvijek se nadovezivali na Zagreb Dox i tako smo gurali dulje vrijeme, a projekcije su bile u Gradskom kazalištu Jozе Ivakića u Vinkovcima. Posljednjih smo se pomaknuli u ljeto, na otvorenom smo u Lapidariju Gradskog muzeja Vinkovci, što se pokazalo odličnim. Tamo radimo i Antičke filmske večeri. Osobno mislim kako je to najintimniji i najbolji prostor u gradu za ovakve sadržaje.

Petra: Koje biste dokumentarne filmove izdvojili kao Vama najdraže?

Toni: Imamo 2 selekcije, Regionalnu i međunarodnu Tajnu povijest rocka. Popis i svi održani programi navedeni su na www.filmfestivaldorf.com. Osobno sam najviše uživao u projekcijama filmova (jedini smo u HR prikazali oba filma) o sastavu Morphine, čak je autor Mark Shuman bio naš gost. Možda mi je najdraži film Kad Miki kaže da se boji autorice Ines Pletikos koja je vješto ispričala priču o kulturnom sastavu Azra i frontmenu kroz likove iz tih genijalnih pjesama. Također sam uživao u druženjima s autorima Don Letts i Vincent Moon koji su bili s nama.

RARE i projekti udruge

Petra: Čime ste se sve bavili u udruzi RARE?

Toni: To mi je promijenilo život, sigurno je najbolje što sam u slobodno vrijeme radio. Proveli smo puno projekata, velike i važne edukacije i sad smo malo stali, ali ćemo nastaviti. Upravo smo postali članovi Međunarodne asocijacije Festivala glazbenih

dokumentaraca MFFN, kao 10. festival, što je veliko priznanje i sigurno ćemo nastaviti s projektima.

Petra: Uspješno ste provodili i projekt EDIT. S kime ste sve i kako surađivali?

Toni: Edukacije i treninge smo pokrenuli kad smo uočili koliko je tehnologija napredovala i kako je tada naš obrazovni sustav bio u promjenama.

Uglavnom su bile suradnje s osnovnim školama, sve te filmiće možete pronaći na našem Youtube kanalu. Cilj je bio proširiti bazu ljubitelja filma, naći neke nove zainteresirane za stvaranje. Uz pomoć Ministarstva, HAVC-a i drugih institucija imali smo solidne akcije.

Jedini u regiji

Petra: Jeste li zadovoljni priznavanjem DORF-a i na međunarodnoj kroz sve ove godine?

Toni: Sigurno. Nažalost, jedini smo i nemamo neku konkurenciju, a toliko je puno dobrih glazbenih dokumentaraca da bismo mogli raditi festival svaki mjesec. Imali smo odlične suradnje s festivalima u Srbiji, Makedoniji, Sloveniji, Austriji.

Petra: Osim što se festival održava u Vinkovcima, održava li se u još nekim gradovima?

Toni: Odmah nakon prvog počeli su nas zvati i zanimati se. Bilo je to nešto novo tada i nije bilo tako lako doći do tih filmova. Uglavnom, do danas smo bili u 87 gradova u 6 zemalja, s repriznim programom, a u nekim gradovima budemo svake godine. Imali smo nekoliko izdanja koja su se istovremeno održavala u Vinkovcima i Rijeci pa onda Primoštenu. Ali uvijek je bio program u Vinkovcima gdje je sve započelo. Trenutno radimo redovne mjesečne projekcije srijedom u Zagrebu, u klubu Dva Osam (nekadašnja Jabuka).

Antičke večeri, kvizovi, izložbe, promocije knjiga, koncerti

Petra: Kako Gradski muzej provodi Antičke večeri u sklopu DORF-a?

Toni: Moja je ideja bila da promoviramo bogatu baštinu grada Vinkovaca u suradnji s Muzejom. Gledanje dobrih filmova o povijesti u lapidariju je uvijek dobar osjećaj. Izdvojio bih film o velikom šahistu Bobbyu Fisheru i o kulturnom radiju VFM.

Petra: Festival DORF je bogat i popratnim sadržajima. Koji su to sve sadržaji bili?

Toni: Sve što ima veze s filmom, film je ustvari predjelo. OFF DORF je meni uvijek bio važniji.

Tu smo imali priliku upoznati sjajne autore i posebno sam ponosan na taj veliki broj kreativaca koji su došli u Vinkovce na naš poziv. Izložbe plakata, stripova, promocije knjiga, koncerti, tribine i radionice, sve je to važno za DORF.

Petra: Možete li nam nabrojati nekoliko poznatih osoba iz javnoga života na DORF-u?

Toni: Krenut ću iz filmskog svijeta, članovi žirija bili su Dalibor Matanić i Igor Mirković. Svakako je najvažniji bio veliki Arsen Dedić koji je predstavio svoju knjigu i održao kraći koncert u Galeriji 2008. godine. Izveo je samo 6 pjesama, ali svi, koji su bili tamo, emotivno su ga doživjeli. Osobno, puno mi znači podrška Marka Breclja, velikog slovenskog autora, koji je bio više puta s nama. Veliki Don Letts, jedan od najvažnijih živućih autora glazbenih dokumentaraca i spotova, kao naš Radislav Jovanov Gonzo, koji je snimio preko 400 spotova. Gonzo je dobio nagradu za životno djelo i uvijek nam rado pomaže.

Petra: Kome sve dodjeljujete nagrade na DORF-u i kakve?

Toni: Svake godine dodjeljujemo posebne nagrade, za životno djelo i doprinos undergroundu kako bismo se zahvalili svim tim velikanima za energiju koju su nam prenijeli. Nagrade su unikatne i od srca. Inače, nagradu za najbolji film dajemo samo u regionalnoj konkurenciji. Imali smo i 6 godina nagradu za najbolji scenarij novog glazbenog dokumentarca. Ostvarili smo ju u suradnji s Klasik TV-om, skromnu financijsku, ali smo pomogli mnogima da izgraju svoju priču.

Petra: Što očekujete od DORF-a u budućnosti?

Toni: Idemo i dalje, naravno. Prvih 15 godina smo izgurali, sad su promijenjene okolnosti i krećemo od nule. Sljedeći DORF bi trebao biti opet u drugoj polovici kolovoza, u lapidariju Vinkovačkog Muzeja.

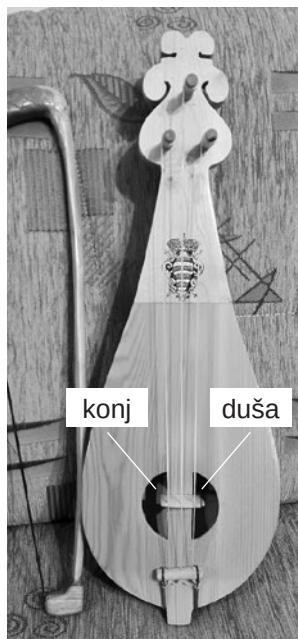
DJEVOJČICA KOJA LIJERICOM RUŠI PREDRASUDE

Da i djevojčice mogu svirati lijericu dokazuje nam Martina Perić, učenica 8. b razreda OŠ Mokošica. Objasnila nam je sličnosti lijericice i ljudskoga tijela, ukazala na poveznicu lijericice, kobile i tenisa, održala brzinski tečaj sviranja te otkrila kako joj je YouTube pomogao da prkosi tradiciji.

● NEA MESULIĆ

Anatomija lijericice, kobilina dlaka i teniski reket

Lijerica je tradicionalni dubrovački gudački instrument. Može biti izrađena od različitih vrsta drva, a Martinina je izrađena od hrasta. Lijerica se svira gudalom. Martinino je također hrastovo. Umjesto žice na gudalu je zategnuta dlaka s kobilina repa. „Najbolje je od kobile jer od ostalih konja baš i nije zdravo“, savjetuje Martina. Lijerica ima iste dijelove tijela kao čovjek. Dijelovi lijericice su: glava, vrat i trbuh. Na glavi su ključevi kojima se zatežu žice. Ispod glave nalazi se vrat preko kojega se do dna trbuha protežu tri žice. Žica je najbolja od teniskoga reketa. Prije se izradivala od mačjih crijeva ili čak od telefonskih žica. Na vrat se nastavljaju trbuh i

Martinina lijerica

pod lijerice. Na trbuhu postoji otvor, a unutar otvora smještena je duša. Duša regulira zvuk. Ako padne duša, lijerica će imati ne baš lijep i predubok zvuk („ispala mi duša“). Po sredini lijeričina trbuha nalazi se stalak koji drži žice na okupu, a na dnu trbuha je konj. Da nema konja koji poteže, žice bi pale na pod.

Kratka poduka sviranja

Martina je dešnjakinja. U desnoj ruci drži gudalo, a u lijevoj lijericu. Prstima lijeve ruke stišće žice i određuje zvuk. Gudalo povlači gore-dolje i tako svira. Gudalo se ne smije previše povlačiti prema vratu ni prema donjem djelu lijerice. Ako je previše prema gore, ton je predubok, a ako je previše prema dolje, zvuk neugodno škripi. Desnom nogom treba udarati o pod. Tako se plesačima daje ritam. Plesači prate lijeričarevu, tj. lijeričarkinu nogu, a lijeričar(ka) prati plesače dok plešu.

Od *You Tube* samoinstrukcija do podučavanja malih KUD-ovaca

Od svoje treće godine Martina pleše u KUD-u Sv. Juraj, Osojnik. Prvo je gledala plesače kako plešu dok lijeričar svira, potom je s njima proplesala, a zatim je poželjela prosvirati lijericu. Martina nam je otkrila da je sama učila svirati lijericu. Gledala je na *You Tubeu* lijeričare kako sviraju i učila od njih. „Teško je tako naučiti svirati, ali ako si zainteresiran i želiš naučiti, onda ništa nije teško“, rekla nam je Martina. U tome je podržavaju njezini roditelji i prijatelji. „Uživam dok sviram. Kada sviram, tada radim ono što hoću jer volim svirati i plesati lindo“, dodala je. Martina je nastupala na mnogim festivalima, npr. na

Martina i plesači na Zrinjevcu

Međunarodnim festivalu u Zagrebu, Na Neretvu misečina pala u Metkoviću i na Šibenskom festivalu za djecu. Svira i na Osojniku na festivalima, na lokalnim festama te na probama linča za najmlađe KUD-ovce. Uz to Martina svoje znanje s prijateljicom Nikoletom Kovačić nesebično prenosi na zainteresirane salačke mališane te ih uči svirati lijericu.

Prkos tradiciji

Neuobičajeno je da djevojčica svira lijericu. Osim tradicionalne prakse, jedan od razloga je to što je teško izdržati dvadeset minuta udarajući nogom od pod i paralelno svirati. Martina je odlučila prkositi tradiciji i odlično joj ide. Nada se da će još dugo svirati lijericu i da će to jednoga dana prenijeti na svoju djecu.

ČOVJEK KOJI VEDRI I OBLAČI

Većini nas nije poznato koliko je vremena i truda uloženo u snimanje filmskih scena, koliko ljudi je potrebno za stvaranje filmske čarolije. Na satu filmske umjetnosti koji se na početku školske godine održao u OŠ Montovjerna bili smo počašćeni gostovanjem svjetski poznatog stručnjaka za filmske efekte iz Velike Britanije koji se u našem gradu našao na ljetovanju.

- PIA IVANDIĆ

- **Možete li nam reći nešto o sebi?**

Svoj život sam proveo radeći sa specijalnim efektima i nisam napravio ništa drugo, ali sam uživao u svakoj sekundi svoga posla.

- **Kako ste odlučili biti dio filmske industrije?**

Radio sam s očevim prijateljima na filmu *Legend* miješajući tankove za snijeg dva tjedna, a onda sam otišao na umjetničku akademiju i razmišljao trebam li se baviti filmom. Zatim sam se vratio na filmski set radeći snijeg neko vrijeme, a ostalo je povijest.

- **Tko je bio vaša inspiracija?**

Rekao bih da mi je George Lucas bio velika inspiracija kao i Steven Spielberg. Odrastao sam u vrijeme kad su stvarali svoje najbolje filmove. Gledanje *Star Wars* filmova i svih borbi koje se u njima prikazuju u kinu bilo je jedinstveno iskustvo u to vrijeme. Također mi se svidio nevjerovatan film *Ralje* kojeg sam prvi put gledao u kinu. Kod Speilberga mi se najviše dopada što on ne koristi puno specijalnih efekata. Morski pas nije bio dobar, ali je dobro bilo to što ga nisu puno prikazivali.

R. Van Der Bergh tumači tajne zanata učenicima OŠ Montovjerna

■ Koji je bio vaš prvi film na kojem ste radili?

Legend, u kojem glume Tom Cruise i Tim Curry. Volim snimati s Tomom Cruiseom zbog njegove posvećenosti snimanju akcijskih scena. Nevjerojatno, ali on većinu scena snima bez pomoći kaskadera. Pogledajte ovaj film jednom kad stignete, sad efekti izgledaju jako staromodno.

■ Kakav je osjećaj raditi s najvećim filmskim zvijezdama?

Suradivao sam s nekima od najpoznatijih glumaca današnjice, no ja ih ne vidim kao zvijezde, više ih gledam kroz njihov rad.

Filmografija:

Tom & Jerry (2021.)

Rebecca (2020.)

Johnny English:
Ponovno na zadatku
(2018.)

Tomb Raider (2018.)

Čovjek koji je spoznao
beskonačnost (2016.)

Everest (2015.)

■ **Možete li usporediti tehnologiju specijalnih efekata prije 30 godina i sada?**

Kad sam se počeo baviti ovim poslom prije 31 godinu sve je bilo vrlo praktično. Vizualne efekti su u potpunosti stvarali ljudi koji su izrađivali slike na staklu i postavljali rekvizite. Zatim je došlo do revolucije i CGI (3D računalna grafika) je preuzeo glavnu riječ. Jedno vrijeme je sve bilo snimano u CGI-ju. To ipak nije bilo dovoljno, zato se sada vraćamo na stvarno dobar sadržaj i stvarnost koju je poboljšao CGI.

Što su specijalni efekti?

Specijalni efekti uključuju sve čime se ručno ili mehanički manipulira. To može uključivati korištenje mehaniziranih rekvizita, šminke za specijalne efekte, maketa i atmosferskih efekata: stvaranje fizičkog vjetra, kiše, magle, snijega, oblaka itd.

■ **Koji vam je film najdraži na kojem ste radili?**

To je stvarno teško pitanje jer imam stvarno posebnu vezu sa svim filmovima. Definitivno bih rekao da je *Allied* bio izvrstan za mene, kao i *Everest*. Mislim da su sve televizijske serije na kojima sam radio stvarno dobre. Smatram da sam napravio više specijalnih efekata u posljednje dvije godine u tom eteru, nego u cijelom radnom stažu, koliko je bio intenzivan.

■ **Volite li više raditi na serijama ili na filmovima?**

Televizijske serije su stvarno zahtjevne jer informacije ponekad dolaze vrlo kasno i trebate se prilagoditi. Kad sudjelujete u snimanju filma dobro znate što trebate učiniti tijekom cijelog procesa pa je snimanje serija puno teži posao. Iako sam organiziran, ponekad je prilično teško prilagoditi se iznenadnoj promjeni scenarija.

■ Gdje provodite više vremena; u studiju ili na setu?

U pretprodukcijskoj fazi stvaranja filma provodim mnogo vremena za računalom te dizajniram opremu ili eksplozije i ostalo i to je vjerojatno trećina mog radnog vremena. Zatim na red dolazi neka vrsta zabavnog dijela, a to je testiranje eksplozija i testiranje svih rizika, nakon čega slijedi snimanje. Dio posla radim u uredu, a dio u vanjskom dijelu studija gdje se snimaju vanjske scene što je zaista zabavno. Ne mogu provesti čitavo vrijeme snimanja filma na filmskom setu pa imam stvarno dobrog kolegu koji vodi set za mene.

■ Koji je specijalni efekt bilo najteže napraviti?

Mislim da su najteže efekte napraviti one u kojima je glumac stvarno blizu, ali ako koristite prašinu i lagane krhotine i stavite bljeskajuće lampice u eksploziju zbog čega izgledaju kao zaista opasna eksplozija.

■ Možete li nam opisati jedan dan na snimanju filma *Everest*? Jeste li zaista bili na Himalaji?

Everest je uglavnom sniman na jednoj planini u Italiji. Stvaranje specijalnih efekata je bio težak zadatak zbog leda, snijega, strmine i opasnosti od lavina. Svu opremu je trebalo donijeti gore bez obzira na uvjete. Za stvaranje snježnih oluja koristili smo velike ventilatore i lažni snijeg. Otkrit ću vam tajnu; scena prelaska preko ponora snimljena je u studiju.

Mladi novinari intervjuiraju R. Van Der Bergha na engleskom jeziku

▪ **Koji specijalni efekt Vam se najviše sviđa?**

Ovo će biti iznenađenje, ali stvarno volim stvarati kišu. Nema ništa gore od loše kiše na filmu kad kapljice lete posvuda. Zato smatram da je prava umjetnost stvarati dobru kišu. Napravio sam kišne platforme koje su veće od vašeg školskog dvorišta.

▪ **Što vas dovodi u Dubrovnik?**

Došao sam na odmor. Propustio sam posjetiti Dubrovnik tijekom snimanja serije *Dark tower* u Hrvatskoj, što je prava šteta. Ovo je prekrasno mjesto i ja ću se zasigurno vraćati. Imate prekrasan grad, sunce i more i ja bih rado ovdje živio kad biste snimali više filmova. (smijeh)

BRUNDIBAR U JASENOVCU

Bajkovita priča o dvoje djece
otkriva strašnu stranu povijesti

● GLORIJA PINTURIĆ

U sklopu edukacije o holokaustu stotinjak učenika sedmih i osmih razreda iz Osnovne škole Odra posjetilo je 1. listopada 2021. godine, u pratnji učitelja, JUSP Jasenovac gdje su gledali operu za djecu „Brundibar”. Operu su, saznali su učenici od svojih učitelja, prva izvodila djeca iz praškog sirotišta zarobljena u nacističkom logoru Terezín, gdje su je izvela 55 puta u godinu dana. „Brundibara” je na livadi ispred Memorijalnog centra Jasenovac izveo dječji pjevački zbor Zvezdice u režiji Krešimir Dolencića i Hrvoja Korbara.

Priča je to o dvoje djece, Anuški i Jožici, koja odlaze u grad kupiti mlijeko za bolesnu majku. Djeca su siromašna i pokušavaju zaraditi

Učitelji i učenici OŠ Odra u JUSP Jasenovac prije izvedbe opere Brundibar

novac za mlijeko pjevajući na ulici, ali ih otamo otjera nasilni verglaš Brundibar i oduzme im teško zarađeni novac. Djeci pomažu vrbac, mačka, pas, sva ostala djeca s ulice, ali i policajac. Zajedno svladaju Brundibara, na kraju slave kraj nasilja i operu završavaju stihom "Pjevajmo sad svi, od sveg smo jači mi". Naziv opere dolazi od češkog naziva za bumbara, a njezini su autori skladatelj Hans Krasa i pisac Adolf Hoffmeister. Napisali su je 1938. godine za dječje sirotište u Pragu, no nisu dočekali niti jednu njezinu izvedbu, jer su bili zarobljeni i poslani u logor Terezin. Tamo su završila i sva djeca iz sirotišta.

Učenicima je opera bila vrlo zanimljiva. Poseban doživljaj na njih ostavio je ambijent u koji je predstava smještena i Kameni cvijet, simbol Jasenovca, koji je bio dio scenografije. Završetak predstave u kojem djeca-izvođači odlaze u oblaku dima prema Kamenom cvijetu ostavio je na trenutak nijemo gledalište, a zatim se zaorio gromoglasan pljesak. Poruka opere koja počinje vrlo bajkovito u živopisnim kostimima je da se opasne ideje, u ovom slučaju, nacizam, uvijek skrivaju pod zanimljivim maskama, a mogu se pobijediti samo dobrotom, snagom i zajedništvom.

„Zanijemio sam kad sam gledao zadnju scenu kada djeca odlaze u daljinu u oblaku dima“, rekao je Marko iz 7.b, a Markovu izjavu potvrdila je većina učenika. Lucija iz 8.b je istaknula kako o ovoj temi

Zagrebačka premijera

Operu Brundibar u Hrvatskoj je premijerno izveo zbor Zvezdice 27. siječnja 2018. u povodu Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta ispred zgrade kotlovnice Prve tvornice ulja u Branimirovoj ulici u Zagrebu. Na kraju izvedbe na pozornicu je izašao i oskarovac Branko Lustig koji je kao dječak bio zatočen u logoru Auschwitz.

Lustig koji je kao dječak preživio Auschwitz.

danas malo razmišljamo, a sva djeca iz sirotišta imala su manje godina nego što imaju ona i njeni vršnjaci... Doru iz 7.a zadivili su kostimi, a i cijela izvedba opere za koju bi, da nije znala cijelu priču, rekla da je baš dječje optimistična sa sretnim završetkom jer su djeca skupila novac za mlijeko.

Odlazak na operu „Brundibar“ bila je aktivnost u sklopu projekta Dijalogija u kojemu je OŠ Odra partner od 2018. godine. Cilj projekta je da zanimljivim metodama, kao što su film i novi digitalni alati, potakne učenike viših razreda osnovnih i srednjih škola na razvoj kritičkog mišljenja o ranjivim skupinama društva. Aktivnosti u projektu podijeljene su na pet cjelina: Edukacija o holokaustu, Edukacija o integraciji tražitelja azila i izbjeglica u društvo, Edukacija o integraciji osoba s invaliditetom, Edukacija o integraciji Roma, Programi za prevenciju međuvršnjačkog nasilja. Sljedeća tema kojom će se baviti učenici OŠ Odra je integracija osoba s invaliditetom.

Scena neposredno prije početka izvedbe Detalj iz predstave

CIJENA ISTINE

Biti novinar je prekrasan posao, ali jeste li se ikada zapitali koliko je i opasan...

- IVAN ĐURAN

Danas više nego ikad novinari na dnevnoj bazi iz raznih razloga nisu sigurni. Otkada je počela epidemija, mnogi ljudi koji su protivnici cijepjenja, ili pak oni koji vjeruju u teorije zavjere, ili se jednostavno ne slažu s odlukama Stožera, novinare doživljavaju kao neprijatelje.

Laktom u rebra

U to smo se mogli uvjeriti nedavno. Na Trgu bana Jelačića, 20. 11. 2021. na prosvjedima protiv koronamjera jedan od novinara, Goran Latković, doživio je napad tako što za RTL emitirao uživo s prosvjeda i tada su ga pojedinci počeli verbalno napadati i vrijeđati te je dobio laktom u rebra i dva udarca po glavi.

Smrt na zadatku

Taj događaj naveo nas je da se zapitamo koliko je posao novinara uistinu opasan. Pronađeni podatci su nas šokirali. Na UN-ovim stranicama pronašli smo podatak da je u 2021. ubijeno 55 novinara. Svojim životom platili su cijenu istine. Zanimljivo je da je dvije trećine njih izgubilo život u zemljama u kojim nema oružanih sukoba. 2020. godine, 65 novinara je na poslu izgubilo svoj život.

Ratovi, terorizam, tsunami...

Novinari mogu nastradati na razne načine. Neki od nastradalih su ubijeni u diktatorskim režimima u nerazjašnjenim okolnostima

nakon što bi pisali protiv režima, ili su zbog istoga završili iza rešetaka. Naravno, vrlo je opasno izvještavati s ratišta ili mjesta oružanog sukoba. Također je riskantno izvještavati o terorizmu ili s mjesta prirodnih katastrofa, kao što su poplave, tsunamiji, potresi...

Cenzura i vrijeđanje

I sama cenzura je vrsta napada na novinare. Nije lako podnositi niti psihičke niti verbalne napade. U medijima smo mogli često mogli vidjeti „napade“ Zdravka Mamića na novinare, a u zadnje vrijeme čak se niti predsjednik države ne ustručava od verbalnih obračuna s novinarima. U doba društvenih mreža nije rijetkost da novinari dobivaju razne prijetnje u cyber prostoru.

Kakva je situacija kod nas?

Zbog svega ovoga zamolili smo nekoliko novinara, točnije novinarke za razgovor. Svima smo postavili isto pitanje, tj. tražili smo ih da s nama podijele svoja neugodna iskustva.

Opasnosti i na nebu i na zemlji

Poznata novinarka Jutarnjeg lista, Mirela Lilek, susrela se s nekoliko opasnih i neugodnih situacija tijekom svog dosadašnjeg rada.

„U nepunih 25 godina rada u novinarstvu sam doživjela brojne neugodne i, rekla bih, rijetke opasne situacije. Po život opasna situacija dogodila se tijekom snimanja tzv. ljetnih čepova na prometnicama, što smo kolega fotoreporter i ja pratili ‘iz zraka’. Leteći u cesni iznad Bosiljeva, fotoreporter je nepromišljeno otvorio prozorsko staklo aviona u nadi da će dobiti bolji kut snimanja i oštrij fotografiju. Nagli nalet zraka uzdrmao je zrakoplov, a uslijed prve turbulencije pilot je udario glavom o prozor i na trenutak izgubio kontrolu nad vožnjom. Ne moram naglašavati da je, čim se sabrao, okrenuo cesnu prema Zagrebu i izbacio nas na pistu, uz riječi koje ne bi bilo pristojno spominjati.

Kao mlada novinarka dobila sam zadatak napraviti priču s beskućnikom. Naš dugi razgovor prošao je ugodno, no nakon objave teksta u Vjesniku, gospodin je očito shvatio da je propustio priliku zaraditi. Usljedile su prijetnje, potom i praćenja, dočekivanja pred redakcijom, što sam bila prinuđena prijaviti policiji.

Neugodna situacija dogodila se jednom zgodom na Klisu, dok sam bez pratnje fotoreportera radila reportažu o ovisnicima smještenim u komuni. Atmosfera je od početka bila napeta, što je razumljivo, no dodatno je pogoršana krađom moga ruksaka s kompletnom opremom. Nikada je nisam uspjela dobiti nazad.

Najneugodnije situacije doživjela sam uoči i tijekom trajanja sudskih procesa zbog pojedinih tekstova. Posljednji, lanjski slučaj, vezan je sugovornika koji mi je nakon objave teksta prijetio ‘prijateljima koji sigurno još imaju kod kuće oružje i lako mogu doznati gdje stanujem’. Još čuvam snimku tog razgovora. Ipak, sugovornika nisam prijavila zbog procjene da osobe koje su sklone otvoreno prijetiti, ipak rijetko realiziraju svoje najave...“

Kritike ne prolaze

Mlada novinarka koja je još uvijek studentica i tek na početku svoje karijere susrela se sa cenzurom. Podijelila je s nama svoje iskustvo, ali je željela ostati anonimna.

„S obzirom da na to da trenutno radim kao *digital content creator* i još uvijek nisam doživjela pravi, opasni ‘novinarski’ teret, nisam doživjela nijednu opasnu situaciju u fizičkom obliku. No, bez obzira na to, i digitalni svijet sa sobom nosi svoje posljedice – nedavno mi se dogodila situacija gdje su iz uredništva povukli moj članak o jednom od poznatih modnih trgovačkih lanaca jer sam u članku djelomično kritizirala njihov način rada. Naime, nije se radilo o nekom komentaru, već i prenošenju vijesti o njihovom radu, gdje sam ostavila na kraju svoj komentar u jednoj rečenici i taj članak je bio objavljen, no, drugi dan mi je javljeno da ga moram izbrisati. U

svakom slučaju, bez obzira na oblik i način novinarskog rada, svaki oblik ima svojih opasnosti kojih nekada možda nismo ni svjesni.“

Potresna iskustva

Istraživačka novinarka, Aleksandra Funes, zaposlena je na Hrvatskom radiju te nam je rekla da je imala neugodno iskustvo s kako ih ona naziva „marginalnom ekstremno desničarkom skupinom“.

„Pripadnici spomenute skupine nisu bili zadovoljni mojim izvještavanjem te su nakon što su čuli prilog na radiju nazivali postaju i raspitivali se o meni. To zasigurno nije bilo ugodno, ali kolege koji su se javili su to uspješno riješili.“

„Jedan od najopasnijih trenutaka svakako je moje izvještavanje iz Banije drugi dan nakon velikog potresa kada smo moja ekipa i ja doživjeli nekoliko naknadnih potresa i do 5 stupnjeva po Richteru. To jutro kada smo u 5:30 stigli na teren, vidjeli smo spasitelje koji su još prekapali po ruševinama i tražili preživjele.“

Hrabri ljudi

Novinarski posao vrlo je uzbudljiv, ali i zahtjevan i samo uistinu hrabri pojedinci mogu podnijeti visoku cijenu i izazove kako bi radili svoj plemenit posao u borbi za istinu. Nakon svega ovoga što smo saznali istražujući ovu temu, još više se divimo ovim hrabrim ljudima.

VIŠE OD 27 GODINA JE U OSNOVNOJ ŠKOLI I
NAMJERAVA OSTATI JOŠ DUGI NIZ GODINA.

VJEČNI PONAVLJAČ

Kako je to moguće? Koliko je samo puta ponavljao razred?

Šok i nevjerica u Osnovnoj školi Tituša

Brezovačkog u zagrebačkom naselju Špansko.

Kako saznajemo, Zipo je već više od 27 godina u školi i nema namjeru mijenjati svoj status.

- **RICARDA STANKOVIĆ**

Foto: **Boris Stanković**

U učionici kemije i biologije stanuje Zipo. Učionica je njegov svijet, a minijaturni je akvaterarij bio njegov dom. Zipo je crvenouha kornjača i ima najmanje 27 godina. Ne zna se točna starost kornjače, ali nam je domar, koji u školi radi 27 godina, rekao da je Zipo već bio u učionici na njegov prvi radni dan.

Nažalost, Zipo sve ove godine preživljava u teškim uvjetima za kornjaču te veličine i starosti. Njegov je dom bio premalen, bez grijanja i ostalih uvjeta potrebnih kornjači, a u utorak 19. listopada 2021. u večernjim satima Zipo je ostao bez svog doma.

Njegov minijaturni terarij se razbio. Srećom, Zipo je prošao bez ozljeda. Trenutno je njegov dom istrošena plava posuda u koju je stavljeno nešto vode.

▪ Što savjetuje doktor veterine?

Razgovarali smo s *dr. vet. med. Borisom Stankovićem* o uvjetima koji su potrebni crvenouhim kornjačama.

▪ Koji su optimalni uvjeti za život crvenouhe kornjače?

Terarij, odnosno akvaterarij za kornjače mora biti dovoljno velik kako bi se kornjača nesmetano kretala i plivala. To je vrlo bitno u održavanju normalne funkcije lokomotornog i mišićnog sustava da ne bi došlo do problema s kretanjem i atrofije miškulature. Crvenouha kornjača postigne dužinu oklopa između 30 i 35 cm; ženke su nešto veće od mužjaka.

Optimalna bi veličina akvaterarija trebala biti veličine 120 l po kornjači te bi s rastom kornjače trebalo prilagoditi veličinu terarija. U terarij treba biti postavljen i kopneni dio na kojem se kornjača može sunčati. Kopneni dio mora biti veličine minimalno dužinu i pol oklopa. Jako je bitno da kopneni dio bude osvjetljen UV spektrom, zbog sinteze vitamina D3 te radi metabolizma i transporta kalcija. Obavezan je i grijač jer temperatura konstantno treba biti oko 25 ili 26 °C. Nadalje, mora se voditi računa o filtraciji kako bi voda bila što duže čista.

▪ Čime treba hraniti crvenouhu kornjaču?

Dok je mala, kornjaču treba hraniti svaki dan, a nakon druge godine starosti svaki drugi dan. Kornjače su osjetljive na nedostatak

vitamina A (upala oka), manjak vitamina D3 i kalcija (meki oklop). Stoga bi bilo dobro hraniti je i već gotovom hranom kako bi dobila potrebne vitamine. Svježa hrana, dobra za kornjače bila bi govedina, piletina, oslić i naravno voće i povrće. Kornjače nisu baš uvijek raspoložene za povrće jer su one ipak mesožderi, ali zato vole jesti razne kukce i skakavce.

▪ **Koliko bi otprilike koštao Zipov novi dom?**

Recimo, akvaterarij od 150 l košta oko 500 kn, grijač oko 200 kn, filter oko 300 kn, možda još 200 kn za razne potrepštine za kopneni dio.

▪ **Hvala Vam na razgovoru.**

Uvijek ću vam biti na raspolaganju, hvala vam što ste me pozvali.

▪ **Kako pomoći Zipu?**

Pomozimo Zipu da dođe do novog doma. Apeliramo na učenike Tituša da odvoje maleni dio džeparca i pomognu. Pomogli smo poplavljennoj Gunji, potresom razorenoj Petrinji; pomozimo i našem Zipu. Na slici je prikazan standardni dom za kornjače, a odmah na pored nalazi se trenutni dom našeg Zipa.

KNJIŽEVNI KUTAK

U BASNI BIJAŠE RIJEČ

Zipo nam je poslužio kao inspiracija za literarno izražavanje pa smo uspjeli i s njim razgovarati.

▪ **Zipo, jako nam je bilo žao čuti vijest, ali ostali ste bez doma?**

Da, nažalost, istina je, moj se dom razbio. Imam privremeni *blue* dom.

▪ **Pokušat ćemo Vam nabaviti novi dom, no recite, dugo ste u školi, kakav je život u Titušu?**

Divan. Ja sam zadovoljan i meni je lijepo. Učenici su dobri i marljivi, dobivaju petice iz biologije. Nasmijani su i maze me. Učiteljice i dobre tete me hrane. Vidim da ima i zaljubljenih učenika pa sam sav u romantičnom raspoloženju. *Online* nastava nije baš za mene, ali, evo, i to sam preživio.

▪ **Je li Vam teško boraviti u privremenom domu?**

Nije lagano, ali snalazim se, prilagodio sam se, kako se prilagođavam školskim uvjetima sve ove godine. Ipak mi je lakše nego sedmašima na usmenom iz kemije.

Nadam se da ćete do kraja ove školske godine imati novi dom te da će se učenici odazvati humanitarnoj akciji.

Zipo nek ti bude lipo

Molimo ponovno učenike Tituša i one dobre, i nasmijane, i one zaljubljene, donirajmo kunu i napravimo Zipu novi dom.

On je naš učenik i učitelj.

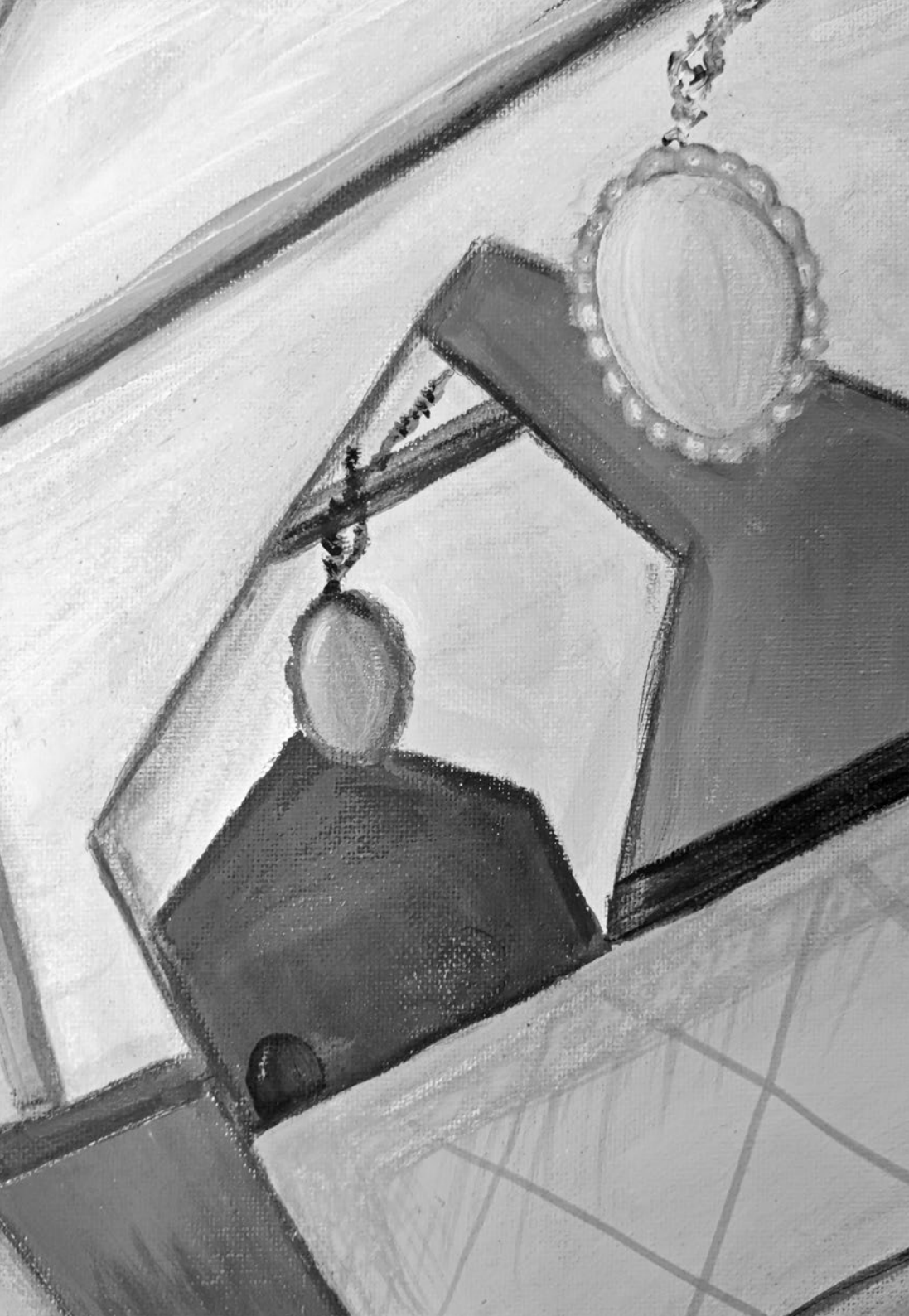
Zipo je dobra, tiha duša učionice kemije i biologije, dio je naše učeničke povijesti. Netko je prije 27 godina našao utjehu u Zipu, netko prije 10 godina, prije 5, molim Vas neka i nas sadašnje petaše dočeka Zipo na Biologiji u sedmom razredu. Spasimo Zipa.

Redakciji lista poznat je broj računa na koji možete izvršiti uplatu za Zipa.

KAD NEMA ZVONA, NEMA ZVONA

- ANA SEKUŠAK

Nekim je učenicima tek nastava na daljinu pomogla da dođu do izražaja kao veliki ljubitelji pojedinih predmeta. Dokaz je Borna Nakić, učenik 7. razreda, koji je nakon dva sata hrvatskoga jezika i izlaska cijeloga razreda i profesorice iz sastanka na platformi *Teams*, na satu ostao sam još 45 minuta. Nije poznato kako je na to reagirao profesor iz engleskoga jezika na čijem je satu u to vrijeme trebao biti.

NOVA GENERACIJA MUNGOSA

Fran Beliga, Martin Fiolić i Vito Derdić moji su dobri prijatelji iz osnovnoškolskih dana. Znala sam kako sviraju u nekom bandu, ali ih nikada nisam čula uživo i smatrala sam kako tu nema ničega što bi pobudilo moj interes, no prije nekoliko mjeseci u Velikoj Gorici bio je organiziran Kavez Music Festival i dečki su pozvali cijelo društvo na svirku. Tada sam shvatila koliko sam bila u krivu.

● MARTA CRNOGAĆA

Foto: Mungos Blues Brothers Band

Mungos Brothers Blues Band osnovan je 1982. godine u Velikoj Gorici, njegujući u ova četiri desetljeća blues i rock izričaj. U bandu se dosad promijenilo tridesetak glazbenika, a posljednjih godina daju priliku i mladim glazbenicima koje podučava sam osnivač banda Dražen Mišerić Mungos.

Privlačna moć rock glazbe

Zanimalo me što je to tako privlačno kod rock glazbe i bandova koji su bili aktivni u vrijeme naših roditelja, poput Pink Floyda, Led Zeppelina, Deep Purplea i drugih. Vito je dragovoljno preuzeo riječ.

– Vjerujem da ljude privlači rock zbog *lyricsa* o nama bliskim temama, uz to i dobro pamtljiv ritam i gitara. Naravno, i sam je nastup veliki dio dojma jer taj osjećaj rock glazbe nije mjerljiv s ostalim žanrovima.

Martin Fiolić – 2. razred
Gimnazije Velika Gorica, vokal,
električna i bas gitara

– I za tisuću godina idalje će se slušati rock. Možda i na Marsu ako Elon Musk uspije! – šaljivo dodaje Fran.

Interes za ovu vrstu glazbe, kako kažu naši sugovornici, duguju roditeljima. Franov otac posjeduje nekoliko ploča grupe Iron Maiden, koje bi svakodnevno slušali na *repeatu*, dok se Martin zaljubio u rock slušanjem glazbe u automobilu u vrijeme dugih putovanja. O glazbi su ozbiljnije počeli razmišljati na Vitinu inicijativu.

– U početku sam slušao *One hit wondere*, one pjesmuljke, a onda sam krenuo malo slušati rock zahvaljujući Mungosu, no tada se Fran pojavio iz vedra neba i znao svaki band na cijelome svijetu i rekao mi – „Hej, educiraj se!“ – simpatično objašnjava Vito.

Prvi akordi i zajednička svirka

Zanimalo me kako su se dečki uopće dohvatili instrumenata da bi sad stajali zajedno na pozornici. Čini se da je krivac Vito, odnosno njegov otac.

– Dok je moj tata bio mlađi, išao je na Mungosove koncerte. Kad je vidio da sam zainteresiran za gitaru, rekao mi je da *taj frajer drži satove za gitaru*. I tada sam zapravo skužio koliko je to *cool*. Tamo sam upoznao Martina pa sam predložio Franu da prestane svirati tu klasiku u Glazbenoj i dođe k nama – uvodno naglašava, izazivajući trenutnu Franovu repliku.

Fran Beliga – 2. razred Zrakoplovne tehničke škole Rudolfa Perešina, klavir, električna i bas gitara

– Nije istina! Ja sam svirao gitaru i onda je Vito rekao da ima nekog učitelja, koji je *big shot*, a naplaćuje samo 100 kuna po satu i da bude *mastili!*

Nastup na Kavez Music Festivalu

Godine učenja i predanog rada rezultirale su nastupom na Festivalu, gdje su dečki prvi put pred brojnijom publikom pokazali ono što znaju. Vito naglašava kako su malo bili u panici jer im je u posljednji trenutak javljeno kako nastupaju tjedan dana ranije od prvotno dogovorenog termina.

– Taj dan kad smo trebali odrediti koje stvari sviramo, Fran je zaspao i nije došao na dogovor. Stigao je pet minuta prije kraja sastanka i Mungos mu pročita kaj ćemo svirati i on samo kaže „Može“, bez puno razmišljanja.

Dečki vježbaju redovito, ali ne baš prečesto. I za to imaju razborito obrazloženje.

– Gle, da češće imamo probe bili bismo predobri. Već smo ovako predobri, a kaj misliš da vježbamo svaki dan? Pa to ne bi bilo fer prema drugima – kroz smijeh će Martin.

Strah od mikrofona i probe

Trema je ponekad ono što umjetnika može sputati, ali i otvoriti nove horizonte. Dečki tvrde da ne osjećaju onu negativnu, ograničavajuću tremu. Štoviše, pred nastup imaju onaj pozitivan naboj koji ih tjera da daju najbolje od sebe.

Vito Derdić – 2. razred VII.
Gimnazije, klavir, električna i bas gitara

– Ja inače nemam tremu. Više sam je osjećao na javnim satima klavira u Glazbenoj školi jer je tamo lakše zeznuti. A za gitaru se psihički pripremiš – dereš se na ljude! – pojašnjava Fran.

Martin se ubacuje u razgovor i kaže da ako se ne posvađaju prije nastupa, onda nije dobro. Vito se slaže sa svojim kolegama, ali priznaje da nije svaki put bilo tako.

– Jednom sam baš imao tremu. Ali stao sam na binu pred koncert i zamislio kako sviram i sve je bilo *okay*. Govorio sam sebi da sviram za sebe, a ne za publiku.

Budućnost... u svemiru?

Zasad nemaju svojih autorskih uradaka. Nešto su, otkrivaju, ipak skromno pokušavali s tekstovima i melodijama, ali za to treba puno rada i upornosti jer ih je uz školu zahtjevno uravnotežiti. No, to ih ne sputava u maštanju.

– Da! Osnovat ćemo band! I bit ćemo prvi svemirski band, a turneje će nam biti Venerom, Jupiterom... – veselo će Vito

Na to Fran realističnije objašnjava da sve ovisi o tome „kak’ nam grah padne“. Ili u ovom slučaju, kako poleti u atmosferu.

Veliko prijateljstvo i ljubav prema ovoj cijenjenoj vrsti glazbe drže ovu zabavnu skupinu zajedno. A kako će im grah pasti, to stvarno nitko ne zna. Dotad uživaju u svakom zajedničkom trenutku, na oduševljenje brojnih rock-poklonika – uključujući i mene.

NIJE HRABROST RADITI POŠTENO?

- VANJA MIROSAVLJEVIĆ

Danke Danka

Danka Derifaj istraživačka je novinarka koju na malim ekranima pratimo u RTL-ovoj emisiji „Potraga“. Pisanjem se počela baviti u srednjoj školi, a nakon diplome novinarstva, otisnula se u tu nimalo laku profesiju. Javnost ju je zapazila u emisiji „Provjereno“ Nove TV, a kasnije se pridružila novinarsko-uredničkom timu RTL Direkta. Za svoj je beskompromisni rad na razotkrivanju pravog lica hrvatskog društva i politike, kriminala, korupcije i nepravde, primila niz nagrada.

- **U svojim se reportažama bavite nepravdom i marginaliziranim skupinama koje često prate predrasude. Kakva je situacija u novinarstvu kada su žene u pitanju? Kako rješavate takve situacije?**

Predrasude prema ženama u našem su društvu duboko ukorijenjene i prisutne u svakoj profesiji. Ni novinarstvo nije toga pošteđeno. Događalo se da me sugovornik ne shvaća ozbiljno. Ja sam osoba koja vodi razgovor i postavlja pitanja, ali obraćaju se muškom kolegi koji je snimatelj. Bilo je i situacija kada su me vrijeđali zbog spola. U mladosti su me takve situacije jako pogađale, znala sam prešutjeti i kasnije se osjećati još gore. Nitko nas nema pravo ponižavati zato što smo žene. S vremenom i iskustvom naučila sam otvoreno dati do znanja kad nečije ponašanje držim neprihvatljivim i nepristojnim, odmah to presiječem i inzistiram na pitanjima zbog kojih sam došla.

- **Iza sebe imate godine novinarskog iskustva i brojne nagrade. Kako birate teme kojima ćete se baviti? Koliko je**

kolegijalnost važna u istraživanju ili je moguće odraditi novinarski posao samostalno, a jednako kvalitetno?

Najvažniji kriterij za odabir teme je javni interes: zašto je ona važna, na koga utječe, koga zakida, prema kome se čini nepravda, je li za to odgovoran sustav ili pojedinac, što to znači u širem kontekstu društva. To su pitanja u kojima je smisao novinarstva – primjećivati anomalije, korigirati društvo, ukazivati na nepravdu.

Kolegijalnost i solidarnost su neprocjenjivo važne, bez ikakvog oklijevanja tražim pomoć ako procijenim da mi treba, prenijet ću izvor ako se bavim temom koju je netko drugi otkrio, zamoliti savjet ako znam nekoga tko bolje poznaje problematiku. Isto činim i sama kad me netko zamoli. Kolegijalnost je ključna u novinarskoj profesiji tako smo jači i konstruktivniji. Naravno, svatko voli otkriti informaciju, donijeti ju prvi, to je lijepo, ali nije najvažnije, najvažnije je ukazati na problem, izvršiti pritisak da bude bolje, a to možemo samo zajednički.

▪ Kako biste opisali novinarstvo danas? Što je uzrok nepovjerenja u novinare i medije? Što mislite o društvenim mrežama kao sredstvima informiranja?

Novinarstvo je danas na niskim granama, profesija se zlorabi za zaradu. Primarni je cilj mnogih medija broj gledatelja, čitatelja, klikova, a sve nauštrb sadržaja. Takav, nekvalitetan i neprovjeren sadržaj, uz senzacionalističke naslove, srozava cjelokupnu sliku o profesiji. Široko su dostupne i informacije na društvenim mrežama koje nisu novinarski obrađene. Međutim, ljudi ih doživljavaju kao relevantne ne shvaćajući da njihovi autori najčešće imaju neku osobnu agendu ili interes te nisu vođeni profesionalnom novinarskom etikom.

▪ Misлите li da bi se situacija promijenila, barem među mladima, kada bi se inzistiralo na uvođenju građanskog obrazovanja u škole te poticanju kritičkog mišljenja i razvijanju medijske pismenosti?

Društvene mreže mogu poslužiti kao izvor novosti, ali nisu ozbiljno sredstvo informiranja. Na razumijevanju i razlikovanju činjenica od lažnih vijesti mora se raditi, prvenstveno u školskom sustavu. Za sada se to svodi na iznimke u školama, a ne na pravilo. S tim u vezi apsolutno je nužno građansko obrazovanje koje potiče kritičko mišljenje i razvija medijsku pismenost.

▪ **Razotkrivanje korupcije, nepotizma, nezakonitog ponašanja i laži polazi vam za rukom, no to sigurno zahtjeva hrabrost. Što vas motivira da ustrajete premda potencijalno ugrožavate svoju sigurnost?**

Ne mislim da je hrabro raditi ono što mi je posao. Sama sam odabrala, nitko me nije prisilio. Trudim se raditi u skladu s pravilima struke. Poštivati novinarsku etiku. Jedini način da novinarstvo bude korisno društvu jest da se profesionalno obavlja. Samo mi je to motivacija.

▪ **Nakon slučaja Thompson protiv Vas je pokrenut javni linč na društvenim mrežama, obilježen žestokim govorom mržnje. Kako u takvim uvjetima ostati hladne glave? Je li to iskustvo ili karakterna osobina bez koje nema novinara?**

Tijekom godina rada naučila sam da je lako zamjeriti se ljudima kad ste novinarka. To i nije nerazumljivo s obzirom na to da vam je posao otkriti ono što se želi sakriti, nezakonitu radnju, zloupotrebu i slično. Nekad su reakcije ekstremnije, ali eto, takav je posao. Veći je problem što se u Hrvatskoj govor mržnje ne sankcionira na adekvatan način, zakon se ne primjenjuje jednako na sve. Neki su jednaki-ji od drugih. Dok je god tako, nitko me ne može zastrašiti da prestanem na to ukazivati.

▪ **Nasilje hrvatske policije nad migrantima i njihovo sustavno nelegalno izbacivanje iz zemlje javna su tajna. Što mislite o činjenici da je nepoštivanje ljudskih prava u 21. stoljeću još uvijek hrvatska realnost?**

Rješavanje izbjegličke krize nasiljem, ne samo na našim granicama, već i na ostalim vanjskim granicama EU, licemjerno je i zastrašujuće destruktivan pristup problemu. Licemjerno je eklatantno kršenje prava ljudi u pokretu jer je u potpunoj suprotnosti s temeljima Europske unije kao političke zajednice koja se diči pravnom državom, poštivanjem ljudskih prava i jednakosti. A destruktivno je jer nasilje ne rješava ništa, osim što vodi u još veće nasilje. Kad je nasilje prema “drugačijima” legitimno, onda postaje legitimno i prema svima ostalima. Smanjuje se tolerancija na nasilje u društvu i pitanje je vremena kad će se ista batina okrenuti i prema građanima EU. Treba osvijestiti da imamo pravo glasa, da smo ravnopravni građani EU i da svojom indiferentnošću prema politikama koje vode naši izabrani predstavnici postajemo odgovorni za ono što se događa. Sebi i svojoj djeci dužni smo bolje od toga.

■ **Što ili tko je potaknuo Vaš interes za novinarstvo? Jeste li imali uzore? Što se promijenilo u novinarstvu od Vaših početaka do danas?**

Oduvijek sam imala potrebu aktivno sudjelovati u društvu, upoznavati ljude, putovati, angažirati se oko problema. Krajem srednje škole shvatila sam da je novinarstvo profesija koja bi zadovoljila moje potrebe. Počinjala sam raditi krajem devedesetih. To je vrijeme bilo puno povoljnije za novinarstvo nego li je danas. Djelovao je Feral Tribune, otkrivao afere koje su procesuirane tek desetljećima kasnije ili nikad nisu. Krasila ih je vrhunaska satira kakve danas gotovo nema. Ostali mediji još nisu bili pretvoreni u korporacije. Svako vrijeme nosi svoje, ako su dobri, novinari su uvijek opozicija centrima moći. To je uvijek zahtjevno, ali i danas postoji profesionalaca koji svjetlaju obraz profesiji.

■ **Kako biste definirali „dobrog“ novinara?**

Dobar se novinar iznad svega vodi novinarskom etikom, mora biti znatiželjan i uporan, informiran, kritički nastrojen prema autoritetima i otporan na pritiske. I uvijek imati na umu da će se sve što ikad objavi odraziti na ljude.

ZEMLJA NOMADA (NOMADLAND, 2021)

„Ne, nisam beskućnik. Samo sam bez kuće.“ Fern, oskarovka '21.

Zamislite da ste izgubili sve što vam je dosad činilo život. Sve za što ste znali i na što ste računali, neke vama posebne ljude, drage predmete, posao, pa čak i grad u kojem ste živjeli sad je nestao. Iako emocionalno slomljeni, morate smoci snage i nastaviti živjeti (i to posve drugačijim načinom života), raditi, boriti se i pronalaziti ljepotu u životu ispočetka.

Upravo je to tema filma „Zemlja nomada“, američke drame mlade kinesko-američke redateljice Chloe Zhao temeljene na istoimenoj knjizi Jessice Bruder iz 2017. godine koja je istraživala supkulturu Amerikanaca starije životne dobi koji su, izgubivši sve u recesiji 2008., napustili dotadašnji način života i počeli živjeti nomadski, putujući zemljom u svojim kamperima u potrazi za sezonskim poslovima. Filmska je industrija ovaj netipični film, manje popularnog žanra, ipak prepoznala i nagradila s čak tri Oscara: za najbolji film, režiju i glavnu žensku ulogu – Frances McDormand.

● RAHELA KLESINGER

I suze i smijeh

Radnja filma prati Fern, ženu srednjih godina koja je u kratkom periodu i bez svoje krivice izgubila sve što joj je značilo u životu: supruga, posao i kuću, pa čak i gradić u kojem je živjela, a koji je napušten. Prisiljena otići iz mjesta koje je zvala domom, odsjeda u svojoj kombi-kućici, putuje i traži privremene poslove koji će joj pomoći skrpati kraj s krajem. Na svome putu nailazi na ljude poput sebe,

svojevrsne moderne nomade, s kojima se zbližava i razmjenjuje životne priče. Otvarajući se jedni drugima, čuli su i upoznali mnoge nesretne sudbine, posebno one koje su ih navele na drugačiji način života. „Pomozi mi da se smijem suzama“ scene, odnosno scene u kojima se ti ljudi međusobno povezuju, pokazuju razumijevanje, solidarnost i suosjećanje te si daju potporu i ulijevaju nadu posebno su mi zaokupile pažnju jer ljudi u njoj djeluju iskreno i ranjivo, teško im je pričati o svojim tragedijama, ali u isto vrijeme osjećaju ogromno olakšanje radeći upravo to.

Ovaj film u prvi plan ne stavlja samu radnju, tako da završetak filma posebno ne zaokružuje priču, niti se osjećamo kao da je priča završena. Tako i jest jer priča i nije završena – Fern, a i ostali nomadi i dalje žive neizvjesno, ali i slobodno, bore se, ali i preživljavaju, odlazeći od mjesta do mjesta i živeći iz dana u dan – ne znajući što donosi sutra, jer više ne znaju, a i ne mogu drugačije. Film teče sporo stavljajući u prvi plan emocije koje se prenose s likova i njihovih sudbina na gledatelje. Nevažno kakvim načinom života živite i koliko mislite da ste različiti te da vam je životni stil prikazan u filmu stran i nepoznat, do kraja filma sigurno ćete suosjećati s likovima, što vam neće nužno probuditi i stvarati neke lijepe ili željene (poželjne!?) emocije, tako da ne bih preporučila ovaj film ako ga gledate samo s ciljem da se opustite, nasmijete ili zabavite. Ovom filmu to nije svrha. Film je iskren i realističan, a ta istina je teška, ali i lijep i beskrajno poetičan.

Film s jednim glumcem

S obzirom da u filmu Zemlja nomada gotovo jedino Frances McDormand glumi, a da zapravo sami sebe tumače isti nomadi koje je i Bruder susrela prilikom svojih istraživanja za knjigu, moglo bi se reći da je svrha upoznati neke druge načine života i subkulture, koje odudaraju od uobičajenih, s ciljem povezivanja s njima i razumijevanja različitosti te odbacivanja mogućih površnih pogleda ili stereotipa o ljudima koji žive takvim stilom života. Dok gledamo

film, vrlo vjerojatno ćemo osjećati samoću, bol, hladnoću, nelagodu, nesigurnost, ali u određenim dijelovima i toplinu ljudske riječi i kontakta te odlučnost i hrabrost kojom svaki od prikazanih likova kroči u novi dan. Prikazi pojedinačnih životnih sudbina dodatno dočaravaju emociju i realističan doživljaj filma (mršavi, sijedi, bolesni, krezubi...), a s obzirom na to da sami likovi jesu nomadi u pravom životu, jasno nam je kako je prikazati njih redateljici bio lakši dio posla, koji ipak nosi veliku ulogu u cjelokupnom doživljaju. Predivni vizualni prikazi zalaska sunca, bistrog jezera, prirode, pustinje, mraka, posebne scene koje iskazuju emocije: ljudi okupljeni oko vatre, zagrljaji, držanje djeteta, raširene ruke na obali dok puše vjetar i udaraju valovi, recitiranje poezije negdje nigdje duže ceste Route 66, paljenje kriješnica i sl., u velikoj su mjeri odredili kakve ćemo emocije doživjeti tijekom gledanja filma. Osim vizualnog, gotovo jednako važan i jednako uspješan bio je glazbeni odabir – emotivna kompozicija autora Ludovica Einaudia (Intouchables, Doktor Živago, The Father...), u kojoj do gledatelja dopiru nenaometljivo polagana melodija te nježni, empatični, čisti i dinamični tonovi glasovira.

Angažirana umjetnost

Kako biste gledanje ovog filma pretvorili u pravi užitak, ne bi bila loša ideja da se prije toga upoznate s njegovom radnjom, samo da biste znali da vaše iskustvo gledanja, i eventualno raspoloženje, neće odrediti vaš stav prema filmu. Svaki film u nama budi određene emocije i znajući kakve bi nam se emocije tijekom gledanja filma mogle nametnuti, nekad je ključno da bi se u film uključili u cijelosti. Ljudima koji vole promišljati o životu, ne boje se razmišljati o smrti, o tome ulaze li ljudi u naš život da nas nečemu nauče, nešto nam pokažu, usmjere nas i pokrenu, moramo li se i zašto prije ili kasnije s njima pozdraviti i hoćemo li ih susresti ponovno, ovaj film mogao bi se svijetiti. Film ipak ne bih preporučila onima koji još nisu spremni za takva promišljanja, ljudima koji teško procesuiraju emocije i kojima je teško zadržati pažnju (koji brzo

gube koncentraciju). Nakon gledanja ovog filma mogli biste se pitati koliko smo mi daleko (ili blizu) od življenja nomadskim načinom života, ili koliko brzo i bez vlastite kontrole i izbora to možemo postati... Zar nije cijeli svijet svojom globalnom otvorenošću čovjeka pozvao na nomadski način života? Zar nisu brojni ratovi i krize čitave narode potaknuli da dignu svoje šatore i započnu potragu za nekim drugim mjestom pod suncem? (...) Autorica nam ovom melo- (Einaudi) -dramom (McDormand) poručuje da nam je svima darovan život u kojem ćemo se zasigurno trebati boriti, živjeti i pokušavati uživati koliko god nam životne (ne)prilike to nekada učinile teškim. Trebamo uživati i prije nego što shvatimo samu važnost uživanja, da ne bi kasnije bilo „prošla baba s kolačima“. Zato iskoristite svaki trenutak, volite do kraja i nađite ljepotu u slobodi i malim stvarima.

NADOMAK RUSKO-UKRAJINSKOG SUKOBA – NAJVEĆA KRIZA U EUROPI NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

- MAK OSTOJČIĆ

Kriza u Ukrajini: lokalna ili globalna?

Od raspada Istočnog bloka, SAD uživa u neosporno jednopolar-
nom svijetu, ali u zadnje vrijeme je sve jasnije da ta jednopolar-
nost postoji samo u američkoj mašti. NATO uskoro slavi 73-i rođendan,
a od rođenja 1949-e do danas postoji kao obrana od hladnoratov-
skih neprijatelja. Ali padom SSSR-a više nema *hladnog rata*. U ovom
kontekstu NATO, odnosno SAD, je uživao u jednopolar-
nom svi-
jetu, gdje je SAD bio globalni “policajac” koji je odlučivala što valja
i što ne valja. Stereotip Srednjeg istoka kao stalne ratne zone većin-
ski proizlazi iz ovog perioda: 2001. godine počinje nedavno skon-
čan rat u Afganistanu; 2003. godine invazija na Irak; građanski rato-
vi u Libiji i Siriji 2011. godine, u koje je SAD oba upleten. Kroz sve
ovo NATO je lojalno pratio interese SAD-a, a ne interese zemlja
članica, što je postalo očigledno i za vrijeme ove krize. Ali ovi pri-
mjeri su kritično drukčiji od trenutne situacije na načine koji krizu
u Ukrajini čini još opasnijom. Zašto?

Rusija – danas i prije

Zato što sve spomenute države nisu Rusija. To što je Obama pro-
zvao Rusiju “regionalnom silom” ne mijenja činjenicu da Rusija ima
dovoljno nuklearnih projektila da raznese cijeli svijet, i to na kva-
drat. Ona također formira novi blok s moćnim saveznicima poput
Kine i Irana. Zapadu je teško prihvatiti ovaj novi poredak, zapeo je
u hladnom ratu. Zbog zastarjele američke politike NATO se nasto-
vio širiti. Putin je u svom značajnom govoru 2007. godine prozvao

upravo to: prema kome je usmjereno to proširenje? Uzmimo u obzir da se to pitanje postavilo prije ruske agresije na Gruziju i invazije na Krim. NATO je stvarao neprijatelje tamo gdje nisu postajali. Ali nije oduvijek bilo tako. Još prije pada Sovjetskog Saveza, za vrijeme Gorbačovljeve liberalizacije, dvije strane hladnog rata su došle do sporazuma da se NATO neće proširivati bliže današnjoj Rusiji. U stvari Los Angeles Times piše kako je to jasno u “stotinama memoranduma”. No, ipak, Zapad to nije ispoštovao. Tako se NATO u svojoj potrazi za novim smislom proširio ravno do ruske granice već 2004. Može se najjednostavnije objasniti zašto je to toliko bitno tako da zamislite kako bi Amerika reagirala da Rusija postavi vojnike u Meksiko i Kanadu, na granici SAD-a. Tko bi to tolerirao? Ruski strah da se takav scenarij odigra u neprijateljski nastrojenoj Ukrajini je razlog ove krize. Općenito loši odnosi Rusije i Ukrajine znači da bi već tanki led rusko-ukrajinskih odnosa postao još tanji kada bi Ukrajina postala dio daleko najvećeg vojnog savezništva na svijetu. Ali zašto je to mogućnost upravo sada?

Tko je šef u Europi?

U stvari naš predsjednik Milanović je dobro sročio o čemu se radi. Naime, iako je Trump bio daleko od mirotvorca, aktualni američki predsjednik Joe Biden je upravo obrnuto od mirotvorca. Dolaskom njegove administracije nakon pobjede 2020. godine novi američki slogan je postao »America is Back« i to natrag na “svjetskoj sceni”. Na *G7 summitu* Biden je proglasio kako se “demokracije natječu s diktaturama”, jasno prozivajući Rusiju i Kinu. Tu se radi o upletanju američke unutarnje politike s američkom vanjskom politikom. Problem s time, između ostalog, je to što bi se rat u kontekstu ove krize odveo u Europi, a ne u dalekoj Americi. Pasivna Njemačka reakcija je isto zanimljiva. Na početku krize, Njemačka je planirala poslati Ukrajini kacige, gesta koju je Ukrajina nazvala „šalom“. Razlog je taj što Rusija pruža Njemačkoj veliku količinu energenata preko linije Nord-Stream 1. Druga, veća, linija Nord-Stream 2 se još gradi, a za vrijeme sastanka njemačkog kancelara Olafa Scholza

i Bidena, američki predsjednik je napao upravo tu škakljivu temu: „Mi ćemo tome [Nord-Stream 2-u] stati na kraj“. Ta izjava gotovo zvuči kao prijatna s obzirom na to da je Nord-Stream 2 ekskluzivno bilateralna stvar Rusije i Njemačke. Scholz se jedva indirektno složio s Bidenovom izjavom, ali se nije mogao nagovoriti da to baš izreče. Ovaj neugodan sastanak je osobito tipično prikazao stanje europsko-američkih odnosa. Sastanak Francuskog predsjednika Macrona s Putinom je bio prvi dobar korak od strane zapadnih lidera da se poboljša dijalog s Rusijom. Mađarski premijer Orban također ističe diplomatska rješenja. Dolazimo do situacije u kojoj obje najbitnije EU članice, između ostalih manjih članica, oklijevaju agrimirati Rusiju.

Rusija napada, svaki čas, samo što nije

Doduše SAD se nije bezveze obrušio na Rusiju. Ako čitate izjave Washingtona, kriza je vrlo kritična. Rusija je poslala preko 100.000 vojnika na ukrajinsku granicu te istovremeno zahtijevala da se Ukrajini zabrani ulazak u NATO. Nadalje, izvješća američke vojske tvrde kako ruski napad samo što nije počeo. Kako bi NATO mogao zabraniti ulazak ijednoj državi, pogotovo kada toj državi prijeti agresivna Rusija? Domaći portali su brzinski *copy paste*-ali ove argumente koji na površini nisu krivi. Ali nakon malo dublje analize postaje jasno da se većinom radi o poluistinama lišenim bilo kakvog konteksta i s dobrom dozom ratnog huškaštva. Iako je Rusija uistinu postavila otprilike toliko vojnika blizu svoje granice, ova kriza je počela tako što je Rusija *povukla* 10.000 vojnika s ukrajinske granice. Zašto su povučeni kada invazija „samo što nije počela“? Zato što Rusija provodi vojne vježbe skoro svake godine. Nakon što su gotove, jedinice se vraćaju na uobičajene pozicije. Razumljivo je zašto bi NATO bio skeptičan o tim „vojnim vježbama“, ali nemoguće je ignorirati zapadno licemjerje kada SAD provodi svoje vježbe u Europi svake godine, i to na ruskoj granici. Amerika se 2020. godine pohvalila kako je to »najveća američka vojna sila poslana u Europu u prošlih 25 godina«.

Reuters piše 6. veljače kako je naglašeno da će se ruske jedinice povući čim su vježbe gotove. U istom članku navedena je lista ruske teške opreme u jednom od sektora: 15 aviona starih 40 godina i dva lansera raketa. Ako vam se to čini kao malo opreme, s vama se slaže ukrajinski ministar obrane: “Kako stvari stoje, Rusija nije stvorila ni jednu ofenzivnu jedinicu, što ukazuje na nisku vjerojatnost ruskog napada u bliskoj budućnosti”. Ukrajinski predsjednik također “in-zistira” na tome da se Ukrajina ne nalazi u “neposrednoj prijetnji”.

Rusija i NATO ruku na ruku

Kroz kraj siječnja i početkom veljače zapadni dužnosnici su se počeli nalaziti s svojim ruskim pandanima od kojih je najbitniji (osim Putina) ruski ministar vanjskih poslova Sergej Lavrov. Za vrijeme konferencije 21. siječnja, američki državni tajnik Antony Blinken je izjavio kako je rusko inzistiranje, da se Ukrajini treba zabraniti ulazak u NATO, „nonstarter“. Nemoguće je ignorirati ironiju u tome da je Švicarskoj, državi u kojoj se ovaj *meeting* održao, zabranjen ulaz u NATO. Britanska ministrica vanjskih poslova Liz Truss, sastala se 10. veljače s Lavrovom u Moskvi. Ovaj događaj je bio osobito sramotan za britansku politiku. Naime, na Lavrovljevo retoričko pitanje: „Priznajete li Rostov i Voronezh kao dijelove Rusije?“ Truss je odgovorila kako „Velika Britanija nikada neće priznati te regije kao dio Rusije“. Rostov i Voronezh su ruski gradovi od milijun stanovnika koji nemaju ništa s Ukrajinom. Truss nije ni razočarala kada je zamijenila Baltičko i Crno more. Lavrov je kasnije je komentirao kako su „razgovori s Britanijom poput razgovora s gluhim“. Ovo nije ni prvi ni zadnji put da ruski političari cinično ismijavaju zapadne motive i metode. Na prijetnje sankcijama,iskusni ruski veleposlanik u Švedskoj je rekao da „nas boli [sic] kur*c za sankcije zapada.“ Istina, Rusija je stvorila ogromnu rezervu novca upravo kao protumjeru za sankcije. Nadalje, cijeli fijasko je približio Kinu i Rusiju, što Rusiji otvara novo tržište za prirodni plin. Nije da se Rusi samo zezaju. Kroz cijelu krizu opravdavaju svoje odluke i uvjeravaju da rata neće biti, barem s njihove strane. Istovremeno,

zapadni mediji su nas blagoslovili s datumom i vremenom kad će početi ruska invazija na Ukrajinu: 16. 2. u jedan ujutro. Do invazije nije došlo. Ruska glasnogovornica je sve to popratila na humorističan način: „Mogu li američki izvori objaviti raspored naših nadolazećih invazija za ovu godinu? Htjela bih isplanirati svoje praznike.“

Zaključak

Ova granična kriza negdje u istočnoj Europi je postala globalna ni manje ni više nego zbog američke doktrine očuvanja jednopolarnog svijeta. Stephen M. Walt, profesor vanjskih poslova na Harvardu, napisao je u analizi za *Foreign Policy*: „Najveća tragedija ove krize je kako se lagano mogla izbjeći. [...] Svijet plaća visoku cijenu zbog oslanjanja na zastarjelu teoriju svjetske politike.“ Jedan od najkredibilnijih ruskih kolumnista, Fedor Lukjanov, uspoređuje današnju krizu s Kubanskom krizom 1962. Na kraju, zbog kompromisa dviju sila iz vremena hladnog rata svijet je postao sigurniji: „Danas bi se to činilo kao optimalan put naprijed.“ Ako SAD prihvati bipolarnu stvarnost možda se nešto slično i realizira. Možemo se samo nadati.

„ONE“

Tri istinite priče ispričane iza zatvorenih vrata.

Podaci stranice *Ženska soba* prikazuju, na temelju anonimne ankete iz 2006., god. da je 15 % žena u RH-a doživjelo seksualno nasilje, a prijavilo ga je njih tek 5 %. S godinama taj broj se povećava.

- TEA ŠMITRAN

Tri djevojke. Tri istinite priče. Jer to se ne događa! Ne kod nas! Ne u mojoj okolini! Ne meni! Svaka od njih je posebna, jedna je brucošica, druga maturantica, treća pohađa treći razred srednje škole. Mlade djevojke koje vode potpuno različite živote, ali s vrlo sličnom životnom pričom. Julia, Marta i Zara proživjele su seksualno zlostavljanje.

JULIJINA PRIČA

„Mislim da se nikada neću potpuno oporaviti.“

„Bilo je to u ljeto 2019. godine, početak srpnja. Tada sam imala 15 godina. Kao i većina djevojaka mojih godinama bila sam u vezi s jednim dečkom. Nazvat ćemo ga Luka. Prvi dečko, prva ljubav, moj „end game“ – bar sam tada tako mislila. Potpuno sam mu vjerovala, bez obzira na to što smo bili zajedno tek par mjeseci. S njim sam imala prvi i jedini spolni odnos, s mojim pristankom.

Jedne večeri bili smo na zabavi. On, ja i još dvadesetak, možda čak i tridesetak mladih. Popila sam, ali bila sam svjesna svega što se oko

mene događalo. Glava je bila bistra. U jednom trenutku tijekom zabave odveo me u toalet. Počeli smo se ljubiti, što mi nije smetalo. Bili smo zaljubljeni. Krenuo je skidati odjeću s mene.

Kao da sam beživotno tijelo

Njegovi dodiri postajali su sve grublji i bolniji. Okrenuo me i gurnuo na stari, prljavi umivaonik. Sjećam se kako sam molila da prestane, jecala da ne želim, vrištala i plakala, ali uzalud. On je samo nastavio, kao da me nema, kao da sam beživotno tijelo. Ljudi koji su stajali pokraj vrata toaleta, čuli su moje vrištanje, komentirali su međusobno kako uživam. Nitko od prisutnih nije moje vrištanje želio shvatiti kao poziv upomoć. Kad je završio, pokupila sam svoje stvari i plačući se odjenula. Izašla sam iz pakla. Svi su gledali u mene, nitko mi nije prišao. Tresla sam se, razlivena maskara jasno je ocrtavala oplakano, suze niz obraze. Zadnje novčanice potrošila sam na taksi u koji sam sjela sama i pobjegla kući. Nisam ga više vidjela.

Test je bio pozitivan

Nakon nekoliko tjedana shvatila sam da mi mjesečnica kasni. Napravila sam test trudnoće. Rezultat je bio pozitivan. 15 godina, silovana od osobe kojoj sam vjerovala, sama i trudna. Moja se noćna mora nastavljala. Bila sam u šoku i pod stresom. Ne sjećam se gdje sam točno ostavila test, ali znam da ga je mama pronašla. Slijedilo je ono najteže, razgovor s roditeljima. Tema: Silovanje. Sjećanja o tijeku razgovora potisnula sam, negdje su u magli, vjerojatno od stresa. Znam da su slučaj htjeli prijaviti policiji, ja sam ih zaustavila. Već sam se osjećala dovoljno prljavo, poniženo, jadno. Nisam željela da me još neki nepoznati ljudi ispituju o tome u nekoj hladnoj mračnoj sobi. Nisam htjela prolaziti kroz sram, uhićenja, sudove, ne znam ni sama što sve ne. Nazvala sam Luku i rekla da sam trudna. Tvrдио je da želi ostati dio mog života jer je on otac. Vrlo zrelo razmišljanje jednog petnaestgodišnjaka, čije bi riječi ostale, kao što svi znamo, samo prazne priče.

Htjela sam zadržati dijete

Gadio mi se. Nisam ga više željela ni vidjeti ni čuti. Bila sam i ostala protiv pobačaja, htjela sam zadržati dijete. No, očito je nešto pošlo po zlu. Nakon nekoliko dana otišla sam na more s roditeljima i imala spontani pobačaj. Tu je napokon došao kraj Lukine i moje priče. Prekinuo se svaki kontakt. I dan-danas živim u strahu. Ne idem više na zabave bez prijateljica i većeg društva prijatelja. Na toalet nikada ne odlazim sama. Ponekad se probuditi znojna, u bunilu jer sanjam njegove odvratne ruke. Mislim da se nikada neću potpuno oporaviti.“

MARTINA PRIČA

„Sve se doimalo kao početak nekog romantičnog filma, ali zapravo nisam bila ni svjesna da će se žanr uskoro pretvoriti u horor.“

„Bio je to kraj praznika 2020. godine, kolovoz. Bila sam na ljetovanju sa svojima negdje na obali. Moji roditelji su dosta slobodni, tako da sam navečer mogla izaći sama na piće. Jedne večeri izašla sam u jedan klub na plaži. Nakon četvrte čaše počela sam pričati s jednim dečkom. Bio je godinu stariji od mene. Djelovao je jako simpatično i prijateljski nastrojeno. Mogu reći da mi se čak i svidio. Pitao me želim li prošetati po plaži. Sve se doimalo kao početak nekog romantičnog filma, ali zapravo nisam bila ni svjesna da će se žanr uskoro pretvoriti u horor.

Nepoznata supstanca – paralizirana

Sjedili smo na plaži možda nekih pola sata, a onda me ponudio konzumacijom neke nepoznate supstance. Bila sam već na šestom piću i pristala sam. Nakon toga slijede prizori kao iz filma, paralizirana sam, a svjesna. On na meni, a ja se ne mogu ni pomaknuti, ni

vrištati. Moje tijelo bilo je okamenjeno. Ostavio me na plaži i otišao. Prolazili su sati dok nisam došla k sebi i otišla roditeljima. Sutradan sjećam se buđenja. Bila sam zbunjena. Htjela sam ga prijaviti, ali nisam se više sjećala ni točnog izgleda ni imena. Kao da mi je nešto obrisalo sjećanje. Sigurna sam da sam otišla na policiju, bila bi u problemu zbog toga što sam pristala konzumirati nepoznatu supstancu.

Sve sam zataškala duboko u sebi. Nikome nisam željela zbog srama ništa govoriti. Ponekad pomislim, ima li još nesretnica koje su nasjele poput mene i bi li se što promijenilo da sam išta poduzela? Kad bih se barem sjetila kako se zove ili kako izgleda...”

ZARINA PRIČA

Smatrala sam ga dobrim dečkom, ali i malo posesivnim

„Dogodilo se to prošle godine u studenom. Još uvijek sam se oporavljala od prethodnog prekida. Uvjeravala sam se da sam u redu i da mogu nastaviti dalje sa svojim ljubavnim životom. Tad sam upoznala Ivana. Ivana sam smatrala dobrim dečkom, ali i malo posesivnim. Nakon dugog nagovaranja odlučila sam izaći s njim u šetnju. Šetali smo pola sata i sjeli smo na klupicu u parku.

Nijedno moje ne nije shvatio ozbiljno

Poljubio me. U tom trenutku u mojoj glavi se pojavio osjećaj kao ovo nije u redu, ali ipak, pomislila sam, jedan poljubac nije to kraj svijeta. Stavio je ruke na mene. Drugom rukom navodio je moju ruku prema svojim hlačama. Bio je puno jači, moja obrana nije ništa značila. Svom snagom gurnuo mi je glavu u svoje međunožje. On je uživao dok je držao moju glavu i čupao me za kosu. Osjećala sam se poput prostitutke. I nastavio. Bilo mi je užasno. Plakala sam. Ni jedno moje ne nije shvatio ozbiljno. Kad je završio i pustio me, pobjegla sam na tramvaj i plakala do doma.

Samo sam željela zaboraviti.

Otišla sam pod tuš i pustila vruću vodu. Mislila sam da će mi to pomoći. Trljala sam kožu dok nije postala crvena i dok me sve nije peklo kao da ću time isprati taj osjećaj gađenja prema samoj sebi. Željela sam obrisati slike iz pamćenja. Ispočetka sam vraćala film u glavi kako me nakon svega poljubio i rekao: „*Nemaš pojma kako je ovo bilo dobro*“. Gađenje je raslo. Sljedećih pet dana napunila bih si kadu vrućom vodom samo kako bih isprala njegov miris s kože. Imala sam osjećaj kao da će njegov trag zauvijek ostati na meni. Osjećala sam se jadno i iskorišteno. Mislila sam, ako nekome ovo kažem, reći će mi da sam si sama kriva i to jednostavno ne bi mogla podnijeti. Samo sam željela zaboraviti.“

Što MUP zna o tome?

Anonimni izvor iz MUP-a RH otkriva kako se ti podaci nikada ne mogu sa sigurnošću reći upravo zbog toga što mnoge žrtve svoje nasilnike ne prijave. Ne prijavljuju zbog raznih razloga, najčešći su: nasilnik je obiteljski član ili bliska osoba, žrtva ne želi ponovno proživljavati traumu tijekom ispitivanja, pregleda i slično, postoje i slučajevi u kojima žrtva krivi sebe.

Podatak koji se u RH ne mijenja jest dob žrtve. Najviše žrtava priпада dobi od 18 do 22 godine. Stručnjaci smatraju da je to zbog toga što su žene tad najranjivije.

Mlade djevojke pod utjecajem alkohola, studentice, koje su se kasno vraćale kući po mraku, mislile su da je „dobar“ i slično.

Djevojke s kojima sam razgovarala tvrde da nije tako lako otići i prijaviti nasilnika. Od prijave do kraja suđenja dug je period. Najteže je, kažu, upravo to ispitivanje, brojni pregledi, sramota, šaputanje ljudi, a najgori je strah od rečenice: „*Sama si to tražila.*“

Još uvijek živimo u okolini koja ima vrlo zastarjelo razmišljanje

Djevojke ne žele o tome otvoreno razgovarati u javnosti zbog osude i straha. Smatraju da još uvijek živimo u okolini koja ima vrlo zastarjelo razmišljanje. Često čujemo da je djevojka sama kriva ukoliko je bez društva hodala po mraku do kuće ili je možda obukla otvoreniju majicu ili prekratku suknju. Stariji bi rekli: „Sto puta smo rekli da postoje razni ljudi i da treba biti oprezan te da nije mjesto samoj djevojci biti vani poslije 22 h“ ili „Kad izlaziš u suknji, sama si to tražiš.“ Rijetki su oni koji razmišljaju da NE znači NE.

Silovatelje i otkrivene seksualne napasnike treba izlagati sramoti javnosti. Na vijestima i u medijima bi se češće trebalo čuti o sličnim slučajevima. Treba se naglasiti sudbina žrtava, ali i postrožiti kazne za napadače. Kada bi dečki i čuli ispovijest neke žrtve, kako se ona osjećala i kakav je to utjecaj imao na nju, možda bi im se gadilo dići ruku na djevojke i žene. U najmanju ruku trebali bi se plašiti zakona i kazni. Nažalost, u medijima su takve tema i dalje rijetkost.

Seksualno zlostavljanje nije rijetka pojava nego je još uvijek *tabu*-tema. Osvrnite se oko sebe. Velika je vjerojatnost da ste u životu naišli na Juliju, Martu ili Zaru, ali one šute. One u tišini liječe svoje rane, ne izlažući se osudi.

UMJETNOST PISANJA UMJETNIH ESEJA

Pisci na burzi ili kako će se varati na maturi

U svrhu eksperimenta profesoricama naše škole “podvaljena” su tri kratka teksta na engleskom jeziku o romanu Frankenstein ili moderni Prometej Mary Shelley, s molbom da ih ocijene i komentiraju. Ono što profesorice nisu znale jest da je sva tri teksta generirala, s izuzetkom prve rečenice zajedničke svima trima, umjetna inteligencija

● IVAN PREMUS

Državna matura, koja osigurava upis na željeni studij, za većinu je maturanata najvažniji trenutak dotadašnjeg školovanja pa su neki pristupnici, ništa ne prepuštajući slučaju, toliko odlučni u odolijevanju neizvjesnostima ispitnih pitanja da se odvaže udružiti i zajedno im se suprotstaviti. Tako se o slučajevima varanja i prepisivanja na maturi može čuti svake godine, a posebice se o tome govorilo 2020. kada su uočene velike podudarnosti u petnaestak eseja maturanata jedne zagrebačke gimnazije. Što god tko mislio o težini prijestupa i (ne)primjerenim kaznama, treba priznati da su barem originalni autor ili grupa autora eseja pokazali da poznaju određeno književno djelo, da se umiju koristiti hrvatskim jezikom i da razumiju polazni tekst o kojem pišu. Ovi su maturanti “uhvaćeni” na temelju podudarnosti u izrazu i sadržaju eseja, ali u skorij bi se budućnosti to moglo promijeniti: svaki bi varalica mogao predati jedinstven esej, a da pritom baš ništa ne mora znati o zadanom djelu i da čak ne treba ni drugu osobu da taj esej napiše. Sve što će morati učiniti jest upisati nekoliko redaka uputa u aplikaciju na pametnom telefonu.

Sutrašnjica danas

Programi za generiranje teksta već postoje, a postajat će samo sposobniji i bolji. U svojoj osnovi oni su umjetna inteligencija, odnosno posebna vrsta algoritama – niz uputa, bio to recept za pitu od

jabuka, algoritam za sortiranje ili algoritam u osnovi umjetne inteligencije i strojnog učenja. Algoritmi koje provodi računalo zapravo su razne matematičke transformacije koje bi teoretski i čovjek mogao provesti na papiru iako bi mu trebalo neusporedivo više vremena. Umjetna inteligencija pak je sustav koji je sposoban učiti iz iskustava i donositi odluke. Nekome bi se moglo činiti da je umjetna inteligencija nešto što donosi budućnost, danas prisutna samo u znanstvenofantastičnim knjigama i filmovima, ali ona je već sada dio naše svakodnevice, u koju će i nadalje sve više prodirati programi koji koriste neki oblik strojnog učenja ili umjetne inteligencije. Mogućnosti su tih programa impresivne. Budući da je stroju dovoljno opisati posao u obliku algoritma koji razumije, roboti već neko vrijeme rade tvorničke i slične repetitivne poslove, ali da bi mogli obavljati složenije radnje u nepredvidljivim uvjetima, poput vožnje automobila, rada na gradilištu ili u laboratoriju, njima mora upravljati neka vrsta inteligencije. Umjetna bi inteligencija olakšala mnoge poslove te poboljšala metodologije mnogih područja, ali istovremeno bi mogla donijeti i razne opasnosti, pa čak i voditi ratove. Ipak, sve navedeno analitički su zadaci. A što je s kreativnim poslovima poput prevođenja i pisanja? Hoće li inteligentni programi u svijetu sutrašnjice pisati vijesti, eseje i drame ili prevoditi romane?

„Trebao bih biti tvoj Adam, ali sam prije pali anđeo“

U svrhu eksperimenta profesoricama naše škole “podvaljena” su tri kratka teksta na engleskom jeziku o romanu *Frankenstein ili moderni Prometej* Mary Shelley, s molbom da ih ocijene i komentiraju. Drugi su tekst ocijenile kao dobar, iako ne posebno zanimljiv, ali prvi i treći pohvalile su kako na jezičnoj, tako i na sadržajnoj razini. Jedna je profesorica pohvalila kompoziciju, upotrebu fraza i citiranje u zaključku prvoga teksta, a u trećem joj se nije svidjelo prepričavanje sadržaja. Druga je profesorica pohvalila argumentaciju u trećem tekstu, istaknuvši ga kao najbolji od triju, a prvom je tekstu zamjerila da ostavlja dojam nedorečenosti unatoč dobrom početku. Ono što profesorice nisu znale jest da je sva tri teksta generirala,

s izuzetkom prve rečenice zajedničke svima trima, umjetna inteligencija – program GPT-3.

Dakle, GPT-3 je umjetna inteligencija koja obrađuje, generira i razumije različite vrste tekstova na temelju danih uputa, postavljenog pitanja ili zadanog teksta. Može pisati o bilo kojoj temi, odgovarati na pitanja, pisati računalne programe, sažetke tekstova pa čak i imitirati poznate povijesne ličnosti i trenutno je najveći i najbolji model sposoban za obradu prirodnoga jezika. Jedna je od sposobnosti umjetne inteligencije učenje koje se odvija slično kao i u ljudi, na mnogo primjera, a GPT-3 je, treniran na otprilike 570 GB podataka u obliku internetskih stranica, knjiga te računalnih programa ili više od 2,5 milijuna knjiga s po 200 stranica, pročitao više tekstova nego bi ijedno ljudsko biće ikada moglo. Na temelju svih obrađenih informacija i danih uputa ili početka teksta, GPT-3, pojednostavljeno rečeno, predviđa koja bi trebala biti sljedeća riječ u rečenici s obzirom na upute, a to radi nevjerojatno učinkovito.

Kaži kako dalje

Kao što je pokazao eksperiment s osvrtom na *Frankentesina*, GPT-3 se izražava kao ljudsko biće, pa se otvara pitanje potrebe za ljudskim piscima u, kako se čini, skoroj budućnosti. Što se tiče pisanja jednostavnijih publicističkih formi, vijesti, pamfleta, sažetaka, kao i manje zahtjevnih računalnih programa, ne izgleda nevjerojatno da bi GPT-3 i njegovi nasljednici uskoro mogli potpuno preuzeti posao. Umjetna inteligencija već je i sada odlična u pisanju tekstova koji su strogo određeni formom i zadanim smjernicama. No, može li pisati poeziju, novele ili čak romane? Bi li književna djela koja stvori stroj bila jednako vrijedna kao djelo „ljudskog“ književnika? Ovo je pitanje postavljeno Kristianu Novaku, poznatom suvremenom književniku i profesoru na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, koji odgovara:

– Nema dvojbe da su računala u stanju isproducirati tekst koji ima nikad videnu metaforu, neobičnu sliku, originalan opis, radnju. I u

tome će biti sve bolja. No, je li to umjetnost? Za mene je to pitanje izravno povezano s jednim drugim. Ima li računalo doista namjeru ili potrebu govoriti o svom iskustvu i artikulirati nešto što nam se prije činilo neiskazivim? Ili to čini jednostavno zato što mu je čovjek to naredio nakon što ga je ukopčao u struju. Ma koliko neumoran ili nepogrešiv u tome stroj bio, nisam siguran da bismo sa zanimanjem čitali taj tekst – i nastavlja:

– Postoje računala koje igraju šah bolje od bilo kojeg živućeg velemajestora. Postoje roboti koji trče brže od najbržih ljudi i bore se bolje od najvećih boraca. Zašto onda i dalje više volimo gledati ljude, a ne mašine kako se nadmeću? Sigurno ne zato što smo nekakvi biološki supremacionisti. Nego zato što se intuitivno povezujemo s ljudskom slabošću, s ljudskom pogreškom, s tragičnim, komičnim i inim efektima koji iz njih proizlaze. Pogađa nas i inspirira ono ljudsko, po definiciji nesavršeno, ali i sposobno biti većim od sama sebe. Računalo može proizvesti zanimljiv, inteligentan i vrijedan iskaz. Ali u tome za mene neće biti umjetnosti dok god ono ne može osjetiti kajanje, odgovornost, radost, zavist.

Hoće li, dakle, umjetna inteligencija moći osjećati i ipak zamijeniti čovjeka u kreativnom pisanju i novinarstvu? Profesor Predrag Pale, predavač na FER-u i znanstvenik koji se bavi umjetnom inteligencijom, tvrdi:

– Algoritmi za obradbu signala, obradu velikih skupova podataka i oponašanje neuronskih mreža te strojno učenje već danas mogu obaviti poslove koje je do sada samo čovjek mogao. No sve su to samo neke vrste automatizacija. Nema tu prave inteligencije, ona-kve kakvu samo čovjek ima. Pitanje je možemo li uopće stvoriti opću inteligenciju ravnopravnu čovjekovoj, a da prije toga ne pro-niknemo u tajne ljudskog uma. Dakle, zaista kreativno pisati, istraživati, objašnjavati još dugo će moći samo čovjek. Općenito, sve što ćemo moći opisati algoritmom, ma koliko složen bio, moći će raditi strojevi. Čak i bolje od ljudi. Strojnim učenjem računala će i iz podataka koje čovjek ne može svjesno obraditi uspjeti izvući

pravila koja će im omogućiti da u nekim poslovima zamijene čovjeka. Ali zaista biti kreativan, intuitivan, emotivan, još dugo će moći biti samo čovjek.

Izgleda da čovjek ostaje jedino biće sposobno stvarati umjetnost, barem zasad. Što se pak tiče varanja na maturi, ako esejski zadatak i dalje bude moguće položiti pisanjem po “špranci”, uz nabacivanje praznih fraza, a bez ikakvog razumijevanja djela, ako se od pristupnika ne bude zahtijevao nikakav oblik aktualizacije djela i prepoznavanja onog jedinstveno ljudskog u umjetnosti, maturu će u godinama koje dolaze zasigurno položiti i nekoliko neobično nemaštovitih „maturanata“.

OD RIJEČI DO (ZLO)DJELA

Stotine prosvjednika okupile su se 31. listopada ispred zgrade parlamenta australske savezne države Viktorije i protestirale zbog uvođenja obaveznog cijepljenja i prijedloga zakona o upravljanju pandemijom, koji je predložila regionalna vlada Danijela Andrewsa. Snimka prosvjeda koji je obilovao nasiljem odjeknula je svjetskim medijima, pa je tako i hrvatski portal Index prenio tu vijest. Prosvjednici su uzvikivali „*Ukinite zakon!*“ i odašiljali druge poruke protiv obaveznog cijepljenja. Jedan prosvjednik odjenuo se u odoru zatvorenika Auschwitza noseći usto natpis „Povijest se ponavlja“. Uspoređujući obavezu cijepljenja protiv Covida-19 s holokaustom, muškarac je hodao uokolo sve dok mu nisu prišle dvije žene koje su ga upozorile na to da je apsolutno sramotno uspoređivati se sa žrtvama holokausta. Potom ga je skupina mladih ukorila zbog uspoređivanja obveze cijepljenja s istrebljenjem milijuna ljudi. Policija se umiješala i uklonila žene s lica mjesta jer prosvjednik *ima pravo na slobodu govora*. Odgovor Dvira Abramovicha, predsjednika vodeće australske organizacije za građanska prava bio je brz. Zamolio je prosvjednike da se prestanu koristiti neprimjerenim taktikama promicanja svojih ciljeva te je, između ostalog, izjavio: „*Ne, Viktorija ne postaje nacistička Njemačka i oni koji se protive obaveznom cijepljenju i predloženim pandemijskim zakonima moraju prestati sa svojom groznom taktikom. Ništa u Australiji nije ni blizu neopisivim zvjerstvima koje su nacisti počinili u stravičnim razmjerima, a sugerirati da smo na putu za Auschwitz je nepojmljivo i odvojeno od stvarnosti.*“

- STELLA PAVLOVIĆ

Nestanak općeg straha

Danas je tema holokausta često potisnuta (uz iznimku članaka koji se prigodno objavljuju povodom Međunarodnoga dana sjećanja), što se na prvi pogled čini logičnim. Proteklo je gotovo osamdeset godina od kraja Drugog svjetskog rata, pa se danas o jednom od najstrašnijih događaja u ljudskog povijesti govori s manje straha. No, to ne znači da je nacizam ili fašizam potpuno nestao. Primjerice, 2009. godine Slobodna Dalmacija prenijela je izjavu bivšega suca Ustavnog suda RH i saborskoga zastupnika HDZ-a Vice Vukojevića koji je povodom Međunarodnog dana sjećanja na žrtve holokausta rekao: „*Logorom Jasenovac upravljali su Židovi, država je samo dala stražu, a postoji i ugovor između vlade NDH i Židovske općine Zagreb o financiranju uprave toga logora.*” Sličnih primjera ima mnogo ne samo kod nas već i u svijetu. Talijanski ministar za odnose s Parlamentom Carlo Giovanardi, kako je 18. ožujka 2006. prenio Jutarnji list, izazvao je diplomatski spor kada je Nizozemce optužio za usvajanje zakonodavstva nalik Hitlerovu jer su raspravljali o legalizaciji eutanazije. Navedeni primjeri pokazuju važnost osvješćivanja pobune protiv društveno prihvaćene normalizacije neprimjerenih izjava koje relativiziraju i umanjuju strahote holokausta. Moglo bi se zaključiti da takvim izjavama, pa i marginalnim skupinama koje se skrivaju u masi, ne treba pridavati pozornost, ali takvo je zabijanje glave u pijesak izrazito opasno.

Od margine do sredine

Navijačke skupine koje i danas pjevaju „Ubij, ubij Srbina!“ i „Za dom spremni“, kao i neprimjerene izjave talijanskog ministra, mogu se činiti marginalnim i nevažnim pojavama, ali marginalan je bio i Hitler na početku svoga djelovanja. Kasnije je postao vođa najmoćnije europske države i omogućio otvaranje logora poput Auschwitza, Jasenovca, Bergen-Belsena, Treblinke, Mauthausena i mnogih drugih.

Svaki je čovjek odgovoran za svoje (ne)djelovanje, čak i kad misli da nikome ne šteti. Želi li čovjek biti potpuno iskren sam prema

sebi, priznat će da bi mogao okrenuti glavu (ako već nije) pred znakovima diskriminacije, netolerancije, rasizma i antisemitizma. Većina je Hrvata vidjela ljude koji trčeći gradom viču "Za dom spremi" ili su pak čuli najmanje jednu „crnu" šalu na račun holokausta i Jasenovca, pa se postavlja opravdano pitanje koliki je postotak svjedoka na to reagirao i što su zapravo mogli učiniti. Iako su neke europske države poput Njemačke zabranile negiranje holokausta kao i isticanje antisemitskih simbola, Hrvatska nije ništa poduzela po tom pitanju. Dapače, kako pokazuju komentari na Indexu, Hrvati se govoreći o holokaustu itekako koriste svojom slobodom govora. Naime, komentari poput „Bravo za prugastog! Židovka, piss off!“ (Z. H.) ili „Ovo židovsko izigravanje žrtve nakon 100 godina dosadilo je i Bogu i čovjeku“ (S. T.)¹, pokazuju da naši sugrađani bez imalo empatije i pijeteta govore o holokaustu i njegovim žrtvama.

Holokaust se ne smije ponoviti, no da bi se to spriječilo, svaki čovjek mora osvijestiti činjenicu da se zločin takvih razmjera ne događa preko noći. Nacistički rasni zakoni svoje korijene imali su u predrasudama, komentarima (dakle riječima) i idejama koje su započele kao marginalne pojave, a eskalirale su u krajnje zločinački format. Najvažnije je da se sada, kada čovječanstvo nastavlja postojanje bez živućih svjedoka logoraškog genocida, ne zaborave ključne lekcije naučene tijekom Drugoga svjetskog rata.

Lekcije za generaciju Z

Pripadnici *Generacije Z* stalno su okruženi medijima i suočavaju se s nizom predrasuda. Neki kažu da su pripadnici Z-generacije najglasniji u borbi protiv rasizma (primjerice, na globalnoj su razini proveli prosvjed *Black lives matter*) te da su aktivni u raspravama o raznim političkim pitanjima, o klimatskim promjenama i da su

¹ <https://www.index.hr/vijesti/clanak/video-antivakser-u-australiji-odjenuo-se-kao-zatocnik-auschwitza-zidovka-ga-napala/2314873.aspx> (pristup 3. 11. 2021.)

pokretači mnogih inicijativa. Drugi pak kažu da mladi nemaju pojma o čemu govore jer se nemaju vremena ni volje baviti dubljim razlozima antisemitizma, seksizma, klimatskih promjena i sličnih problema. Navode da se mladi lako usprotive negativnim društvenim trendovima, ali samo na površinskoj razini. Šala je ipak samo šala, i svatko ima zajamčeno pravo slobode javnog govora. Sve je u redu dok šala ne postane ozbiljna: kukasti križ nije uvijek samo crtež napravljen iz dosade, kostim s početka ovoga teksta nije samo izraz vlastitog mišljenja. Riječ kostimiranog prosvjednika s trga lako bi mogla postati govor saborskog zastupnika, a njegovu bi mišljenju tada bila odškrinuta vrata zakona.

Holokaust je lekcija o tome koliko se lako antisemitizam, rasizam i socijalna izolacija mogu politizirati i naoružati. Mnogim je Nijemcima nacizam bio privlačan zbog nacionalnog ponosa i teške ekonomske situacije, a ne antisemitizma. Ali, kad je antisemitizam postao nukleus Nacionalsocijalističke njemačke radničke stranke, premalo se ljudi pobunilo protiv sveprisutnih znakova nadolazeće katastrofe.

Historia est magistra vitae: holokaust i omalovažavanje žrtava poruka je pripadnicima nadolazećih naraštaja da moraju postati odgovorni građani spremni reagirati na svaki oblik agresije, pa i verbalni. Iako se verbalna agresija može činiti na prvi pogled tek bezazlenom crnohumornom šalom ili odrazom gluposti, šutnja, neosjetljivost i nedostatak reakcije u konačnici mogu izazvati ozbiljne društvene probleme. Holokaust nije počeo plinskim komorama; počeo je riječima.

PROMIL LUDILA

Prihvatio sam se pisanja romana kako bih napokon bio saslušan jer je danas ljudima lakše uzeti u ruke roman nego zbirku pjesama.

● MATIJA ŠPOLJARIĆ

U Mjesecu hrvatske knjige (15. listopada 2021.) u lokalnoj Knjižnici S. S. Kranjčevića održan je razgovor s pripovjedačem i pjesnikom Darkom Cvijetićem povodom izdavanja njegova novog romana „Noćna straža“, koji je svojevrsni nastavak prethodnih dvaju djela, „Schindlerov lift“ i „Što na podu spavaš“. Razgovarali smo o odnosu dokumentarnog i fikcije, o traumi, iskupljenju i transformativnom potencijalu književnosti. No, što je najvažnije, Cvijetić nam je približio i pojasnio svoj trodijelni opus, koji je, iako su romani kratki, sam po sebi opširna i duboka tema za istraživanje jer donosi priču o strahovitoj ostavštini rata u Bosni i abnormalnoj svakodnevnici koju su stanovnici Prijedora primorani proživljavati. Naime, to je grad koji okružuje trideset masovnih grobnica te broji 37 optuženih ratnih zločinaca, što mu stoji kao ožiljak i mračno sjećanje na prošla vremena.

Romani kao putovanje prema prekidu šutnje

Prijedor, kao i cijela država, ostali su traumatizirani ratom te se, čak i nakon 25 godina, takve teme teško podižu u razgovorima. Postale su tabui, a svaki spomen na njih rezultira grđenjem i ušutkavanjem. I sam je Cvijetić priznao kako mu je trebalo dugo vremena da se usudi istražiti ta polja, a kada se konačno usudio, kaže: „Shvatio sam da je to tema za koju je potreban jedan cijeli život da se obradi.“

Unatoč strahu i mučnini teme, Cvijetić je primio pero u ruke s plemenitom namjerom. Cilj mu je svojim romanima uspostaviti dijaloški okvir među stanovništvom o temama rata i traumi koju je ostavio. „Ja svojim romanima pokušavam dotaknuti tu priču ne bi li se uspostavila dijaloška polja i počelo razgovarati o tome što su jedni drugima napravili“, govori nam autor. Tako se i rodio „Schindlerov lift“, kao početak tog putovanja ka prekidu šutnje. Naime, Cvijetić u „Schindlerovu liftu“ priča priču o zgradi u kojoj je i sam živio te o njezinim stanovnicima, kroz što su prošli i kroz što prolaze oni koji su preživjeli, te ju u razgovoru i djelu naziva „crvenim soliterom“. Taj „soliter“ jak je motiv u Cvijetićeve djelu. Imenom predstavlja izoliranost i samoću koju je svaki njezin stanovnik proživio, a, prema Cvijetićeve riječima, predstavlja paradigmu Jugoslavije u raspadu. Samo ime romana asocira na „Schindlerovu listu“, ali i na roman T. Keneallyja „Schindlerova arka“, čime želi aludirati na sigurnost i spas koju „soliter“ svojim stanovnicima pruža od strahota vanjskog svijeta, ali i na tu „arku od lifta“, kako kaže Cvijetić, „koja prati sudbine svih ljudi“. Već se iz samog naslova, kao i motiva „solitera“, može uočiti složenost i dubina koju je Cvijetić unio u svoj rad, i to u svega stotinjak stranica. Poetičnost romana, sažetost, dubina i formulaičnost stoje kao dokaz da su njegovi romani ustvari poezija, jer teško je izbaciti poeziju iz pjesnika. Da uvede malo šale u tmurne teme, govori da se prihvatio pisanja romana kako bi napokon bio saslušan jer je danas ljudima lakše uzeti u ruke roman nego zbirku pjesama.

Kontra-Antigona – spas od zaborava

Dok je „Schindlerov lift“ priča o „crvenome soliteru“, roman „Što na podu spavaš“ donosi intimniju priču iz perspektive njegove vlastite obitelji. Prisjeća se traumatičnog iskustva njegova brata koji je sa sedamnaest godina završio u ratu te se i dandanas, kao i mnogi drugi, mora nositi s neizbrisivim slikama koje mu ostaju do kraja života. „Kada se sa sedamnaest godina nađete u poziciji da netko puca na vas i vi na njega, to je tako nenormalna pozicija da iz nje ne

možete izaći normalni“, govori Cvijetić. Njegova obitelj jedna je od mnogih u Prijedoru, ali i Bosni i Hercegovini, koja je osjetila zub rata i nosi njegovo breme. Jedino što se možda može smatrati gorim jest situacija koja danas ostaje. Svako malo otkrivaju se nove masovne grobnice u okolici grada. Poznati su pojmovi primarnih, sekundarnih i tercijarnih grobnica, nastalih premještanjem trupala iz jedne u drugu. „Naš jezik nema riječi za toliko ludilo, nego pozajmljuje rječnik od matematike!“ čudi se Cvijetić toj suludosti. Također govori kako je gradu potrebna svojevrsna „Kontra-Antigona“, koja će ih sve otkriti i otkopati, vratiti dostojanstvo i čovječnost njihovim žrtvama, i spasiti ih od zaborava. Da situacija bude još gora, u grad se s robija vraćaju isti oni koji su u logorima mučili njegove stanovnike, te se svi ponovo susreću na ulicama. Takvu abnormalnu situaciju najbolje opisuje ulomak iz Cvijetićeve romana koji završava riječima: „Njih dvojica se gledaju, i čekaju. Čekaju, i gledaju se.“ Teško se zamisliti u toj poziciji. Nitko se u njoj ni ne bi trebao nalaziti. Za one koji kroz tu bol prolaze svakodnevno, ta situacija je itekako stvarna, dok je nama koji nismo doživjeli ništa slično, nestvarna, apstraktna, čak apsurdna. Čini se poput neke fikcije, proizvoda ljudskog uma. No, kao svjedok te stvarnosti, uvjerava nas Cvijetić: „Mi živimo do te mjere suludu stvarnost da ona nadilazi svaku moguću fikciju.“

Fikcija postaje stvarnost ili stvarnost fikcija?

Upravo o odnosu fikcije i dokumentarnog, Cvijetić je ispričao suludu anegdodu. U svom novom romanu „Noćna straža“ kao junake jedne priče stavio je dvojicu prijatelja na suprotnim stranama rata. Na ratištu se susreću i, kao što su kao dječaci jednom davno razmjenjivali sličice, sada razmjenjuju mrtve. Iako su likovi temeljeni na stvarnim osobama iz njegova života, situacija je fiktivna. Kada su čuli da su junaci u njegovu romanu, i pročitali spomenutu situaciju, iako je potpuno izmišljena, dogovorili su se kako se ipak dogodila, te su počeli oblikovati detalje njihova susreta, kakav je bio dan, koliko su mrtvih razmijenili i tako dalje. To je primjer slučaja kada se

stvarnost i fikcija isprepliću do te mjere da su jedno od drugog nerazlučivi, ali i dokaz apsurdne i sulude stvarnosti u kojoj mnogi i danas žive. Ona nadilazi sve što možemo zamisliti, upravo zato što je toliko opširna. I sam Cvijetić priznaje: „Toliko se toga događalo da sam obuhvatio samo jedan promil toga ludila.“ Istražiti cijelu priču, pothvat je koji zahtijeva cijeli jedan život. Razumjeti ju – pothvat ludila na djelu. Možda je nikada nećemo u potpunosti shvatiti, ali Cvijetić se potrudio približiti nam je ovim razgovorom koliko je to moguće. A onima koji su ju proživjeli, svojim djelima pruža utjehu i nadu da će se probuditi rasprave o traumama rata, da će se uspostaviti dijaloška polja između sukobljenih strana i priču staviti u povijesne knjige jednom za svagda.

RAT – NOĆNA MORA OČITOVANA U STVARNOSTI

■ Umjetnost kao podsjetnik na užas i molba za mir

● REINA BRABENEC

Istinska pošast, ona koja od početaka prati čovječanstvo, jest rat koji čovjeka svodi na zanemarivi i beznačajni dio kaotičnog svijeta iz kojeg nema mirnog i sigurnog izlaza. Jedini je siguran izlaz iz rata i njegovih strahota sama smrt. Film *Come and See* (Idi i smotri) nemilosrdno je iskustvo ispunjeno sumornim traganjem za humanošću pojedinca i društva na najoštrij i mogući način, a opet, film proživljava neobjašnjiva ljepota koja asocira na poetiku Tarkovskog i njegov spokojni osjećaj težine u prikazivanju krajnjeg očaja i jada. Drugim riječima, film prikazuje ono najgore, a to je noćna mora očitovana u stvarnosti, užasna povijest na nezaboravan način prikazana na ekranu. Elem Klimov, redatelj koji je sam iskusio neumoljive događaje Drugog svjetskog rata, nakon samo(!) osam godina čekanja na dopuštenje distribucije svog posljednjeg filma (smatrali su ga prerealističnim), napokon dobiva mogućnost predati film u ruke javnosti. *Come and See* jedan je od najboljih antiratnih filmova ikad napravljenih (ako ne najbolji, onda zasigurno jest najrealističniji), a prati 14-godišnjeg dječaka Flyoru koji silno želi pristupiti sovjetskim partizanima, ni ne znajući što zapravo rat znači. Flyori društvo pravi Glasha djevojka koja radi kao bolničarka u kampu. Pratimo njezga i njegovu perspektivu; gledamo okolinu njegovim očima što najbolje primjećujemo u sceni bombardiranja kada Flyora izgubi sluh, ton u filmu dobije pozadinsko pištanje i zvuk ciljano poprima šum. Iz mira u totalni kaos, Flyora se iz sretnog dječaka čiste duše mijenja u dječaka u čijim se očima očituje strah zbog proživljenih, nikad preboljenih trauma. Film započinje neobičnim, zagonetnim

scenama, evoluiru u noćnu moru, i na samom kraju, slijeće u doline užasa i strave. Elem Klimov služi se raznim filmskim sredstvima kako bi prikazao rat u njegovu najbrutalnijem obliku. U pokušaju realnog prikaza ratne katastrofe koje su se događale na području Bjelorusije, Klimov, uz snimatelja Alekseja Rodionova, koristi *steadicam* kako bi otkrio prave kretnje koje, same po sebi, izazivaju jezu. Kamera preuzima veliku moralnu odgovornost prikazujući redoslijed užasa koji ljudska bića mogu istodobno podnijeti i nanijeti, a to vidimo jasno iz scene u kojoj Flyora ulazi u gnijezdo još neizleglih ptica. Nefokusirana kamera velike dubinske oštine i krupni, centrirani kadrovi likova postavljaju gledatelja kao sugovornika liku, razarajući zid između filma i stvarnosti i čini nam se da su svjesni prisutnosti kamere koju mogu zamoliti za pomoć. Referirajući se na naslov djela, gledatelju se sugerira podudarnost prizora na ekranu s opisom smaka svijeta iz Biblije; film predočuje potpuni kaos ljudskog svijeta prikazom junakova razvoja od nevinog dječaka do duševno traumatizirane ličnosti diskretnim postarivanjem dječakova lica tijekom radnje filma. Krupni kadrovi Flyorina oduševljenje odlaska u partizane i njegova konačna izgleda u filmu savršenim kontrastom prikazuju tijek rata. Horror koji se proteže filmom dodatno se pogoršava pametnom uporabom zvuka – šumom i pucketanjem pridonosi se realističnosti radnje i atmosferi straha. Nakon scene bombardiranja Flyora djelomično izgubi sluh čime film ciljano poprima pozadinsko pištanje i šum pokušavajući nas same staviti u njegovu poziciju i time nas učiniti sudionicima ove strahote. Ono što izdvaja *Come and See* od ostalih filmova jest očaravajuća empatija u uporabi stvarne građe i uzimanja stvarnog mjesta radnje. Klimov svojim nenadanim kadrovima prenosi traumu rata zahvaljujući subjektivnoj kameri koja emocionalno šokira gledatelje prljavim realizmom punim simbolike. Simboli u ovom filmu suptilno se provlače, a životinje su jedan od ključnih simbola. Pojavljuju se u filmu prije i poslije velikih katastrofa: kad se Flyora i Glasha nakon bombardiranja sakriju u šumi, roda luta i proviruje im u skrovište. Ta se ista roda kasnije pojavljuje na rubu bunara u koji Flyora

zaviruje gledajući svoj odraz koji se čini kao da odražava postarano-
nog Flyoru kratke kose, ukazujući nam na nadolazeću katastrofu. Prisutnost krave u jednoj od najdramatičnijih scena nagovještava nadolazeći užas; stravična pucnjava na otvorenom polju koja rezultira ubojstvom Roubeja i krave. Kasnije, njemački zapovjednik miluje svog ljubimca marmozeta dok se njegovi ljudi pripremaju zapaliti crkvu. Kada masakr otpočne, životinja je pošteđena strašnog prizora kada se preko nje stavi njemačka kaciga. Zanimljivo je primijetiti kako Flyora izlaskom iz kuće i odvajanjem od svoje obitelji dobiva prvu ranu koja simbolizira nesigurnost vanjskog svijeta. U rijetkim trenucima filma možemo primijetiti i nježne scene prožete bezbrižnom mladošću potpuno potisnutog užasa; scena u kojoj Glasha sretno pleše na panju, tušira se pod drvećem u svojoj prilijepljenoj, kišom natopljenoj zelenoj haljini, s Flyorom na čijem se licu pričinjava sreća i bezbrižnost. Usred stvorene radosti naslućujemo i neobičan nemir. Ovi dijelovi filma oblikovani su igrom svjetlosti, zvuka i predivnih kadrova snimljenih iz različitih perspektiva i rakursa. Najpotresnija je scena spaljivanje crkve pune seoskih mještana ispunjene strašnim povicima i vriskovima ljudi iz crkve. Flyora uspijeva pobjeći iz crkve i prisustvovati gledanju tog grozno zastrašujućeg događaja, dok njemački vojnici ležerno bacaju ručne bombe u crkvu, spaljujući ljude. Florya, kojeg su njemački vojnici ignorirali, preživio je u fizičkom smislu, ali to je sve... Flyora u posljednjoj sceni ispaljuje u silnom bijesu, prvi put u cijelom filmu, iz puške u Hitlerov portret povlačeći sve što je Hitler ikada prouzrokovao svojim postojanjem, no ipak prestaje pucati kada ugleda sliku Hitlera kao novorođenčeta u naručju majke. U tom trenutku, iako ispunjen agonijom i mržnjom, on zadržava svoju humanost, čak i ako bi pucanje na novorođeno dijete značilo sprječavanje svega što je ikada učinio. Posljednji kadar – krupni plan junakova ukočena, prestrašena lica, proizvodi uz nama osjećaj užasa. Film završava povratkom Flyore partizanima koji marširaju u šumu dok se kamera bori za održavanje koraka s partizanima, i napokon odleti uvis među guste grane jela...

Come and See očaravajuće je djelo, a za ovako neopisivo realno snimljen i promišljen film, Klimov je angažirao neprofesionalne glumce dobivši time iskrenost i čistoću odglumljenog. Genijalna kamera, format koji sam stvara tjeskobu, neočekivano perfektna gluma, zvuk... Sve su to elementi koje pridonose ovom filmu čineći ga zaista jednim od najboljih antiratnih filmova ikad napravljenih. Gledanjem ovog filma ne samo da dobivamo uvid u cijelu nepodnošljivo strašnu povijest nego se u gledatelja neprimjetno usadi i strah za čovjeka i civilizaciju. Iako grozna, ova je priča trebala, prema riječima redatelja, biti ispričana: „Shvatio sam da će ovo biti vrlo brutalan film i da je malo vjerojatno da će ga ljudi moći gledati. Rekao sam to svom koautoru scenarija, a on je odgovorio da je to nešto što moramo ostaviti nakon nas. Kao dokaz rata i kao molba za mir.“ I svima bi nama trebalo biti drago da jest jer je ovo zaista jedno grozno zastrašujuće umjetničko djelo.

SPOJ NA SLIJEPO S KNJIGOM

Poznato je da postoji priličan otpor, posebice mladih, prema čitanju. Samo na spomen lektire mnogima se diže kosa na glavi. No, ima onih kojima se knjige ne nude na dlanu, a rado bi pročitali dobru knjigu. U Godini čitanja istražili smo koliko i kako čitaju slijepi, te smo došli do iznimne priče jedne ljubiteljice knjige.

● EVA VESELIĆ

Zapanjujuća je informacija da je manje od 7% objavljenih knjiga u svijetu prilagođeno slijepim i slabovidnim osobama, i lako se da zaključiti da se radi marginaliziranoj skupini čitatelja. No, s obzirom na to da slijepi čitatelji konzumiraju knjige u formatu zvučnih knjiga ili na brajici, njihova proizvodnja zahtijeva puno više truda i vremena od standardnog tiska te su takvi projekti prilično skupi. Ipak, Hrvatska knjižnica za slijepe u Zagrebu raspolaže s više od 4.000 zvučnih knjiga i 2.400 knjiga na brajici, a uslugama se knjižnice služi 1.249 aktivnih korisnika koji godišnje posude prosječno 36 naslova. „Fond zvučnih knjiga svake godine obogaćuje se s 200 do 250 naslova godišnje. U usporedbi s godišnjom izdavačkom produkcijom to je vrlo malo“, kazala nam je ravnateljica knjižnice Karolinom Zlatar Radigović. Ističe da se stoga pomno odlučuje kojim će se naslovima dopuniti knjižni fond. Lektirni naslovi imaju prednost, a fond se dopunjuje i klasicima koji nedostaju. Plan produkcije ovisi i o trendovima u izdavaštvu te o prijedlozima korisnika i djelatnika. „Godine 2020. porasla je potražnja za zvučnim knjigama koje su se pokazale praktičnima jer su neovisne o radnom vremenu knjižnice i broju fizičkih primjeraka pojedine knjige“, kaže ravnateljica Zlatar Radigović. U sklopu knjižnice su tri studija za snimanje zvučnih knjiga: dva studija sa snimateljem i jedan studio za samostalan rad.

Čitanje slušanjem

Barbara Karaga, telefonska operaterka iz Zagreba, zadovoljna je korisnica Hrvatske knjižnice za slijepe. „Čitanje je moja omiljena aktivnost, redovito preuzimam zvučne knjige“, kaže Barbara, koja se našalila dodavši da bi u srednjoj školi sigurno pročitala puno više lektira da je imala na raspolaganju zvučne knjige. Premda izvrsno poznaje Brailleovo pismo, radije sluša zvučne knjige jer se može zavaliti u naslonjač i opušteno uživati u umjetničkom djelu. Barbara smatra da su zvučne knjige izvrsno snimljene, spikeri i glumci koji ih snimaju su pravi profesionalci. Nažalost, nisu raspoloživi svi naslovi koje bi voljela pročitati, svjedoči 29-godišnja Barbara, kojoj je već u 26. godini preostalo svega 5% vida. Do trenutka postavljanja prave dijagnoze, vid je bio nepovratno izgubljen. „Kada sam shvatila da nema smisla plakati nad svojom sudbinom, počela sam istraživati kako si olakšati život. Otišla sam u Hrvatski savez slijepih koji me uputio u Centar za odgoj i obrazovanje Vinko Bek. Ondje je počeo novi život“, kaže. Barbarina je rehabilitacija trajala dvije godine, što je uključivalo usvajanje brojnih znanja i vještina, orijentaciju kretanja s dugim bijelim štapom za slijepe i slabovidne, te konačno Brailleovo pismo – ne samo hrvatsko, nego i matematičko, njemačko i englesko, tiflo tehniku i radnu terapiju s glinom, kao i rad sa psihologom. Barbara je odlično napredovala te je u konačnici osvojila nagradu „Maslačak znanja“ za postignuća u učenju odraslih osoba.

Manjak prilagođenih obrazovnih sadržaja

Barbarina nas je priča zaintrigirala, pa smo razgovarali s njezinim bivšim profesorom njemačkoga jezika Ivicom Prpićem iz Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek, kako bismo saznali više o o razlikama u obrazovanju slijepih osoba. Bek je naglasio da u Centru postoje izuzetno motivirani učenici koji čak pomažu svojim profesorima pronaći najbolje načine poučavanja. Barbara je, kaže, bila *briljantni biser*. „Barbara je toliko usavršila svoje svakodnevne vještine, kao i vještine čitanja i pisanja, da joj sljepoća nije predstavljala prepreku

u daljnjem obrazovanju“, rekao je profesor. Prema njegovu mišljenju, vid zaista nije presudni čimbenik za uspjeh u školi. Ipak, ističe da nisu svi učenici isti i ima puno onih koji nisu toliko uspješni. Smatra da razlog tomu nije nemogućnost čitanja, već teškoće kao što je poremećaj koncentracije, pamćenja ili problemi s orijentacijom. Osim toga, žali se da se često suočava s problemom nedostatka prilagođenih obrazovnih sadržaja. „Tiskara je preopterećena i dugo se čeka na neko novo izdanje. Osobito kada je riječ o stručnoj literaturi“, smatra profesor Prpić.

Štap raspoznavanja

Čini li Hrvatska dovoljno za inkluziju slijepih i slabovidnih osoba? U razgovoru sa sugovornicima, saznali smo da nije riječ samo o semaforima sa zvučnim signalima, o linijama vodiljama na tramvajskim postajama ili natpisima na brajici. Radi se i o edukaciji ljudi, o suzbijanju predrasuda i o nadilaženju zabluda. Primjerice, ljudi rijetko uočavaju razlike među slijepim osobama. Bijeli štap govori o tome o kakvoj se sljepoći radi. Dugi, potpuno bijeli štap nose potpuno slijepe osobe. Takvih je osoba manje od 10 posto. Bijeli štap s crvenom oznakom na dnu imaju slijepe osobe s ostatkom vida, odnosno slabovidne osobe. Osobe koje imaju manje od 5 posto vida su slijepe, a ostale su osobe slabovidne. Štap koji je isprekidano crveno bijeli imaju gluhoslijepe osobe. „Prije me mnogo toga smetalo u javnosti, naročito ophođenje drugih prema meni, primjerice u javnom prijevozu ili na cesti, ali sada sam to prihvatila i imam potrebu ljude naučiti i pomoći im kako da se ophode sa mnom. Kada trebam pomoć, zatražim je. No ljudi često ne znaju kako bi postupili pa pretjeraju i dodiruju me, a to nije prihvatljivo ni za videću osobu, a kamoli za slijepu. Neki pak ljudi imaju jako čudne reakcije. Jednom me neki čovjek ismijao zašto sam našminkana, a slijepa. Ima i grotesknih trenutaka. Jedno je dijete pitalo majku zašto imam štap, a ona je brižno odgovorila da me boli noga. Bilo bi dobro da dijete zna razliku između štake i dugog bijelog štapa, zar ne? Djeca intuitivno fantastično reagiraju na osobe s invaliditetom,

tjeraju čovjeka da probije vlastite granice i nisu opterećena društvenim normama. Odrasli ne znaju kako bi reagirali, a još manje što bi rekli“, prepričala nam je Barbara neke situacije iz svoje svakodnevice. Pomislili smo kako bi ih bilo dobro zapisati, te dati videćima na čitanje.

Zaključno, sljepoća svakako nije prepreka čitanju, bez obzira na činjenicu da je na raspolaganju znatno manji broj djela prilagođenih osobama s teškoćama u čitanju. U Godini čitanja mediji su značajno pridonosili promociji kulture čitanja, no slijepi i slabovidni ostali su ponovo zakinuti. Kao što se moglo čuti u televizijskom videospotu Ante Gela, život bi bio mnogo ljepši da su svi načitani jer taj „proputovani“ svijet, koji možemo vizualizirati, čini da se osjećamo bolje i sretnije. A vizualizacija je svijeta, bilo stvarnoga, bilo izmaštana, slijepima i slabovidnima itekako dobrodošla.

SUDIONICI SMOTRE LIDRANO (2022)

Literarni izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Bartola Kašića, Zagreb**
GDJE RASTU RIJEČI
Učenik: Oton Vrcelj, 5. razred
Voditeljica: Marina Zlatarić
2. **Osnovna škola Eugena Kumičića, Slatina**
GOSPOĐA POROPAT
Učenica: Gita Špoljarić, 8. razred
Voditelj: Marijana Toplak
3. **Osnovna škola Dragalić, Dragalić**
OPROŠTAJ U DARUVARU
Učenik: Josip Jularić, 8. razred
Voditeljica: Ivana Pivac Tadić
4. **Osnovna škola Horvati, Zagreb**
SREĆA DOLAZI U RAZNIM OBLICIMA
Učenik: Matej Kukavica, 8. razred
Voditeljica: Linda Šimunović-Nakić
5. **Osnovna škola Frana Galovića, Zagreb**
UVIJEK POSTOJI NADA
Učenik: Irma Roksandić, 4. razred
Voditeljica: Sanja Minarik
6. **Osnovna škola „Antun i Stjepan Radić“, Gunja**
FILIP, USAMLJENI DŽEMPER
Učenica: Lejla Bićo, 5. razred
Voditeljica: Tamara Gutić Filipović
7. **Osnovna škola Stjepana Radića, Metković**
SVE JE CRNO-BIJELO
Učenik: Nika Kozina, 8. razred
Voditeljica: Manuela Šiljeg Malezija
8. **Osnovna škola Selnica, Selnica**
PRIVATNA PROJEKCIJA
Učenica: Zala Angel, 7. razred
Voditeljica: Natalija Jurinec
9. **Osnovna škola Antuna i Ivana Kukuljevića, Varaždinske Toplice**
KAD KNJIGE PROGOVORE
Učenica: Iva Plišo, 6. razred
Voditeljica: Sanja Habek

10. **Osnovna škola Molve, Molve**
ŽIVOT U OKLOPU
Učenica: Klara Čerepinko, 7. razred
Voditeljica: Marija Halaček
11. **Osnovna škola „Đuro Ester“ Koprivnica**
NAIVA
Učenica: Tena Markić, 5. razred
Voditeljica: Nikolina Sabolić
12. **Osnovna škola Smiljevac, Zadar**
MILA MILOJKA
Učenik: Petra Lučić, 6. razred
Voditelj: Josipa Jurjević
13. **Osnovna škola „Split 3“, Split**
MOJ DIDA
Učenik: Leopold Aljinović, 5. razred
Voditelj: Neda Lelas
14. **Osnovna škola kneza Trpimira, Kaštela**
ŽIVOT NIJE BAJKA
Učenica: Iva Zorić, 5. razred
Voditeljica: Ana Živković
15. **Osnovna škola Podturen, Podturen**
SRCE
Učenik: Domagoj Posavi, 8. razred
Voditeljica: Jasna Posavi
16. **Osnovna škola Ksavera Šandora Gjalskoga, Zagreb**
SLATKIŠI I JA
Učenica: Veronika Mandurić, 5. razred
Voditeljica: Lidija Sykora-Nagy
17. **Osnovna škola Novi Marof, Novi Marof**
JESEN DIŠI
Učenica: Klara Blaži, 2. razred
Voditeljica: Ljubica Bešenić
18. **Osnovna škola „Matija Gubec“, Cernik**
RUPA U SJEĆANJU
Učenica: Martina Glavaš, 8. razred
Voditeljica: Monika Štrk
19. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Feričanci**
KRUH
Učenica: Jona Knežević, 3. razred
Voditeljica: Marina Balog

20. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Đakovo**
PRLJAVICE
Učenica: Tena Panić, 5. razred
Voditeljica: Mira Racić
21. **Osnovna škola Veruda, Pula**
SAM, SAM, POTPUNO SAM...
Učenik: Mak Grbac, 6. razred
Voditeljica: Jelena Urošević Hušak
22. **Osnovna škola Cvjetno naselje, Zagreb**
KAKO SAM PREŽIVIO COVID-19
Učenik: Ivor Kutnjak, 3. razred
Voditelj: Saša Germadnik
23. **Osnovna škola Cestica, Cestica**
SREĆA U OČIMA JEDNOG DJEČAKA
Učenik: Roko Herceg, 6. razred
Voditeljica: Maja Skupnjak
24. **Osnovna škola Smiljevac, Zadar**
ROCKY NAS JE VRATIO KUĆI
Učenik: Mihovil Pedić, 5. razred
Voditeljica: Marina Marijačić
25. **Osnovna škola Vodice, Vodice**
PRVA BURA
Učenik: Bernarda Štampalija, 6. razred
Voditeljica: Diana Filipi
26. **Osnovna škola don Lovre Katića, Solin**
LUMBRELA
Učenica: Domina Martinić, 6. razred
Voditeljica: Neva Strizrep
27. **Osnovna škola Tomaša Goričanca, Mala Subotica**
PES CAMPI
Učenica: Greta Zamuda, 2. razred
Voditeljica: Ljiljana Rinkovec
28. **I. osnovna škola Čakovec, Čakovec**
ULICA
Učenica: Keti Tropša, 8. razred
Voditeljica: Jelena Filo
29. **Osnovna škola 22. lipnja, Sisak**
OŽUJAK
Učenik: Dar Prodanović, 2. razred
Voditeljica: Monika Bionda

30. **Osnovna škola Draganići, Draganići**
LIŠE
Učenica: Tea Margić, 6. razred
Voditeljica: Matilda Marković

Literarni izraz – srednja škola

1. **V. gimnazija, Zagreb**
CRTA
Učenica: Antonija Galić, 2. razred
Voditeljica: Vesna Muhoberac
2. **Gimnazija Požega, Požega**
AH, TA DANAŠNJA MLADEŽ
Učenica: Ana Gotovac, 4. razred
Voditeljica: Kristina Lešić
3. **II. gimnazija, Zagreb**
KRIŽIĆ
Učenik: Blaž Bertol, 2. razred
Voditeljica: Petra Tafra
4. **Klasična gimnazija, Zagreb**
PUSTI NOČAS SVOJE KOSE
Učenica: Tonka Pavić, 4. razred
Voditeljica: Ivana Črnelč
5. **Gimnazija Josipa Slavenskog, Čakovec**
DODO PTICA
Učenica: Lara Lukman, 3. razred
Voditeljica: Nada Čatlaić
6. **Gimnazija i ekonomska škola Beditka Kotruljevića,**
s pravom javnosti, Zagreb
ISTINA I ZABLUDA
Učenica: Katja Rončević, 2. razred
Voditelj: Zoran Priselac
7. **Gimnazija „Fran Galović“ Koprivnica**
AGONIJA RUSKE RUŽE
Učenik: Martin Barberic, 3. razred
Voditeljica: Ana Marija Međimorec
8. **Prirodoslovna i grafička škola Rijeka, Rijeka**
ŠTORIJA O ČOVEKU KI BOCI POBIRA
Učenica: Dorotea Zaharija, 3. razred
Voditeljica: Ana Inić

9. **Turistička i ugostiteljska škola Dubrovnik, Dubrovnik**
Učenica: Antonela Rodić, 4. razred
IZMENA ILI NE SAMO SOFOKLU NEBITNA
Voditeljica: Ana Kukrika
10. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
ŽIVOT VRIJEDAN TRI STOTINE DOLARA
Učenica: Paulina Šuštić, 1. razred
Voditeljica: Melita Jakopović
11. **Gimnazija Sisak, Sisak**
MIRIS USISIVAČA
Tereza Dejanović, 4. razred
Voditeljica: Vesna Rogulja Mart
12. **Gimnazija Daruvar, Daruvar**
ANNA
Učenica: Lea Rad, 2. razred
Voditeljica: Sanja Janković
13. **Srednja škola Brač, Supetar**
KAPJA VOĐE
Učenica: Dajana Dragičević, 3. razred
Voditeljica: Rina Vidović
14. **Ekonomska i trgovačka škola Dubrovnik**
PRVI DAN SKULE
Učenica: Mara Ruščić, 1. razred
Voditeljica: Marija Matana-Bazdan
15. **Srednja škola Blato, Blato**
GVERA PRIN LEVE,
Petar Šeparović, 1. razred
Voditeljica: Jadranka Žuvela
16. **XI. gimnazija, Zagreb**
ZADNJI ČIN
Učenik: Vito Križnjak, 2. razred
Voditeljica: Ivana Babić
17. **Srednja škola Krapina, Krapina**
O ŽENAMA, TIJELIMA III
Učenica: Lucija Šalković, 4. razred
Voditeljica: Sanja Ranogajec
18. **Isusovačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Osijeku, Osijek**
TAPETE
Učenik: Zoe Stober, 4. razred
Voditeljica: Vera Bilandžić

19. **Prirodoslovna škola Split, Split**
PO STORE DONE
Učenica: Gabrijela Martinić, 3. razred
Voditeljica: Sandra Bešker
20. **Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića, Makarska**
KRVAVA USNA
Učenica: Mia Radalj, 3. razred
Voditeljica: Danijela Turić

Samostalni novinarski radovi – osnovna škola

1. **I. osnovna škola Ogulin**
TATA MI JE REKAO DA NE IZIGRAVAM RADU ŠERBEDŽIJU
Učenica: Tamara Blašković, 8. razred
Voditeljica: Dejana Ogrizović
2. **Osnovna škola Vladimir Nazor – Sveti Ilija**
ŽIVOT U FASCIKLU
Učenica: Rea Kanižić, 8. razred
Voditeljica: Maja Priher
3. **Osnovna škola Kostrena, Kostrena**
LJUBAV ILI MRŽNJA
Učenica: Rina Balog, 8. razred
Voditeljica: Ina Randić Đorđević
4. **Osnovna škola Ivan Goran Kovačić, Slavonski Brod**
MOJA BORBA S KILOGRAMIMA
Učenik: Bruno Čosić, 7. razred
Voditeljica: Marija Matić
5. **Osnovna škola Krune Krstića – Zadar**
ZKANJE ILI OCJENA
Učenica: Tea Babić, 6. razred
Voditeljica: Maja Kresović
6. **Osnovna škola Šime Budinića – Zadar**
NAPULJ-ŠARMANTNI DIVLJAK KULTURNE ITALIJE
Učenik: Roman Radeka, 8. razred
Voditeljica: Mateja Jurjević
7. **Osnovna škola Jagode Truhelke, Osijek**
SENTIMENTALNIM BALADAMA PROTIV LAKIH NOTA
Učenica: Lara Malkoč, 8. razred
Voditeljica: Vjekoslava Hrastović
8. **Osnovna škola „Murterski škoji“, Murter**
ČIJA SI TI?
Učenica: Dora Kulušić, 5. razred
Voditeljica: Gordana Knez

9. **Osnovna škola Ivana Mažuranića, Vinkovci**
VINKOVCI, GRAD BOGAT FESTIVALIMA
Učenica: Petra Dajak, 8. razred
Voditeljica: Ivana Šego
10. **Osnovna škola Mokošica, Dubrovnik**
DJEVOJČICA KOJA LIJERICOM RUŠI PREDRASUDE
Učenica: Nea Mesulić, 6. razred
Voditeljica: Jelena Mesulić
11. **Osnovna škola Montovjerna, Dubrovnik**
ČOVJEK KOJI VEDRI I OBLAČI
Učenica: Pia Ivandić, 8. razred
Voditeljica: Hajdi Hajdić Vićan
12. **Osnovna škola Odra, Zagreb**
BRUNDIBAR U JASENOVCU
Učenica: Glorija Pinturić, 7. razred
Voditeljica: Ivana Kujundžić
13. **Osnovna škola Vugrovec-Kašina, Zagreb**
CIJENA ISTINE
Učenik: Ivan Đuran, 7. razred
Voditeljica: Dijana Požgaj
14. **Osnovna škola Tituša Brezovačkog, Zagreb**
VJEČNI PONAVALJAČ
Učenica: Ricarda Stanković, 5. razred
Voditeljica: Sanja Mataga
15. **Osnovna škola Bartola Kašića, Zagreb**
KAD NEMA ZVONA, NEMA ZVONA
Učenica: Ana Sekušak, 7. razred
Voditeljica: Marina Zlatarić

Samostalni novinarski radovi – srednja škola

1. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
NOVA GENERACIJA MUNGOSA
Učenica: Marta Crnogaća, 2. razred
Voditeljica: Gordana Vlašić
2. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
NIJE HRABROST RADITI POŠTENO
Učenica: Vanja Miroslavljević, 4. razred
Voditeljica: Helena De Karina
3. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
ZEMLJA NOMADA
Učenica: Rahela Klesinger, 4. razred
Voditelj: Miroslav Paulić

4. **Prirodoslovno-grafička škola – Zadar**
KRIZA U UKRAJINI – LOKALNA ILI GLOBALNA
Učenik: Mak Ostojić, 4. razred
Voditelj: Edo Končurat
5. **SREDNJA ŠKOLA „Vladimir Gortan“, Buje**
ONE
Učenica: Tea Šmitran, 4. razred
Voditeljica: Dunja Janko
6. **Gimnazija Josipa Slavenskog Čakovec**
PISCI NA BURZI ILI KAKO ĆE SE VARATI NA Maturi
Učenik: Ivan Premuš, 4. razred
Voditeljica: Vedrana Močnik
7. **Klasična gimnazija, Zagreb**
OD RIJEČI DO (ZLO)DJELA
Učenica: Stella Pavlović, 4. razred
Voditeljica: Ivana Črnelč
8. **III. gimnazija, Zagreb**
PROMIL LUDILA
Učenik: Matija Špoljarić, 3. razred
Voditeljica: Maja Ilić Makar
9. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
RAT – NOĆNA MORA OČITOVANA U STVARNOSTI
Učenica: Reina Brabenc, 4. razred
Voditeljica: Bojana Pralica
10. **XII. Gimnazija, Zagreb**
SPOJ NA SLIJEPO S KNJIGOM
Učenica: Eva Veselić, 4. razred
Voditeljica: Korana Serdarević

Radjski izraz – osnovne škole

1. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
RADIJSKA EMISIJA: Zvonasta priča
Učenici: Karlo Grošanić, 6. razred, Katja Bešen, 3. razred
Voditeljica: Marija Cetel
2. **Osnovna škola Veliko Trgovišće, Veliko Trgovišće**
RADIJSKA EMISIJA: Čitaj!
Učenici: Dora Halambek, Magdalena Korade, 6. razred
Voditeljica: Ines Čeko
3. **Osnovna škola Vladimir Nazor, Duga Resa**
RADIOIGRA: Život ide dalje
Učenici: Andro Grmšek, Lucija Mihalić, 4. razred
Voditeljica: Sandra Protulipac Tarabić

4. **Osnovna škola Novi Marof, Novi Marof**
RADIOIGRA: Crvenkapica i tri prašćića
učenici: Jasmina Bartolec, Emanuela Benček, 8. razred
Voditeljica: Sunčica Križan-Kadi
5. **Osnovna škola Šemovec, Trnovec Bartolovečki**
RADIJSKA EMISIJA: Greška
Učenici: Lana Bogati, Klara Samoborec, 7. razred
Voditeljica: Maja Vitković
6. **Osnovna škola Sveti Petar Orehovec, Sveti Petar Orehovec**
RADIJSKA EMISIJA: Neodrživo
Učenici: Karla Ledinski, Matej Šantić, 7. razred
Voditeljica: Stojanka Lesički
7. **Osnovna škola Poreč, Poreč**
RADIJSKA EMISIJA: Naš izbor je zdrav život
Učenici: Nina Ritoša, Lana Krstinić, 6. razred
Voditeljica: Jelena Uher
8. **Osnovna škola Petra Kanavelića, Korčula**
RADIJSKA EMISIJA: Ostati ili otići
Učenici: Lucija Botica, Vlora Gaxherri, 8. razred
Voditeljica: Suzana Petković
9. **Osnovna škola Tituša Brezovačkog, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: Cajger na cajgeru
Učenici: Eva Krolo, Niko Krčelić, 6. razred
Voditeljica: Sanja Mataga
10. **Osnovna škola Rudeš**
RADIJSKA EMISIJA: Tajna talenta
Učenici: Ines Prpić, Tjaša Šalov, 8. razred
Voditeljice: Mirjana Jukić, Katica Šalov

Radijski izraz – srednje škole

1. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
RADIJSKA EMISIJA: Granice intime
Učenici: Filip Matijević, Petra Marić, 4. razred
Voditeljica: Ivana Brković Pichler
2. **Srednja škola Izidora Kršnjavoga, Našice**
RADIJSKA EMISIJA: Tko se boji Babe još?
Učenici: Luka Koren, Karlo Šalek, 3. razred
Voditeljica: Marina Pavičić
3. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
RADIJSKA EMISIJA: Teški ton
Učenici: Marija Krallj, Gabriela Kalle, 3. razred
Voditeljica: Sanja Vlahović-Trninić

4. **Gimnazija Karlovac, Karlovac**
RADIJSKA EMISIJA: Kako si?
Učenica: Dore Kučan, 4. razred
Voditeljica: Tanja Brozović-Novosel
5. **Katolička gimnazija s pravom javnosti u Požegi, Požega**
RADIJSKA EMISIJA: Opleti po jeziku
Učenici: Matej Antolović, 1. razred, Magdalena Černušak, 4. razred
Voditelj: Miroslav Paulić
6. **Srednja škola Vrbovec, Vrbovec**
RADIJSKA EMISIJA: Knjigu u ruke
Učenici: Ines Belošević, Lara Havočić, 2. razred
Voditeljica: Dijana Miklin
7. **Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, Rijeka**
RADIODRAMA: Judita
Učenici: Ema Sacchi, 3. razred, Petra Gudović, 4. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić
8. **Prva gimnazija Zagreb, Zagreb**
RADIODRAMA: Sunčani grad
Učenici: Lovro Kopač, Dorija Pandža, 4. razred
Voditeljica: Ivan Janjić, prof.
9. **Pazinski kolegij – klasična gimnazija, Pazin**
RADIJSKA EMISIJA: Gdje je nestao čovik?
Učenici: Tia Turković, Anja Šterpin, 3. razred
Voditeljica: Kristina Varda
10. **Gimnazija Županja, Županja**
RADIJSKA EMISIJA: Zašto ne radite ništa?
Učenici: Irma Vidović, 2. razred, Ema Vidović, 4. razred
Voditeljica: Patricija Jaredić

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – osnovne škole

1. **Osnovna škola „Ljubo Babić“, Jastrebarsko**
Jordan Nichols, *Naša generacija*
Učenica: Lana Banek, 7. razred
Voditeljica: Darinka Dimnjaković
2. **Osnovna škola „Pavao Belas“, Brdovec**
Sandra Deisinger, *Veliki, savršeni ljudi*
Učenica: Alma Podhraški, 7. razred
Voditeljica: Ivanka Tomić

3. **Osnovna škola Eugena Kumičića, Velika Gorica**
Zlatko Krilić, *Ona + ja*
Učenik: Fran Todorčić, 4. razred
Voditeljica: Ljubica Skelin
4. **Osnovna škola Đure Prejca, Desinić**
Zlatko Crnec, *Dvorišće*
Učenik: Domagoj Šlogar, 6. razred
Voditeljica: Anica Karažija
5. **Osnovna škola „Ljudevit Gaj“, Krapina**
Pajo Kanižaj, *Preplašeni mačak*
Učenica: Kaja Presečki, 5. razred
Voditeljica: Margareta Benc
6. **Osnovna škola „Sveti Đurd“, Varaždin**
Mladen Kušec, *Znam*
Učenica: Lara Vađon, 1. razred
Voditeljica: Snježana Hranić
7. **VI. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
Zoran Pongračić, *Ivica i Marica, ulomak iz teksta Život (ni)je bajka*
Učenik: Jan Rendić, 7. razred
Voditeljica: Martina Špičko
8. **II. osnovna škola Varaždin, Varaždin**
prema tekstu JUPI izgled Branke Kalauz, *Modne valute*
Učenica: Katarina Ivančević, 8. razred
Voditeljica: Maja Šmic
9. **Osnovna škola Nedelišće, Nedelišće**
Ivan Grahovec, *Črešje*
Učenica: Lea Branilović, 5. razred
Voditeljica: Željka Pavlica-Bedić
10. **Osnovna škola „Petar Zrinski“, Šenkovec**
Višnja Biti, *Zašto tako, Mirela?*
Učenica: Elena Abramović, 7. razred
Voditeljica: Valentina Miller
11. **Osnovna škola prof. Franje Viktora Šignjara, Virje**
Julijana Matanović, *Rečeno – učinjeno*
Učenica: Lana Janković, 8. razred
Voditeljica: Katarina Franjo
12. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Križevci**
Silvije Strahimir Kranjčević, *Vani sniježi*
Učenica: Helena Fištrović, 8. razred
Voditeljica: Akvila Petras Kovačić

13. **Osnovna škola Trnovitica, Velika Trnovitica**
Marija Rumeck, *Ivekovi let*
Učenik: Gabriel Brlić, 2. razred
Voditeljica: Monika Evaj
14. **Osnovna škola Štefanje, Štefanje**
Ivan Cankar, *Šalica kave*
Učenik: Kristijan Pranjčić, 8. razred
Voditeljica: Daliborka Ileković
15. **Osnovna škola Ivane Brlić-Mažuranić, Virovitica**
Marina Vujčić, *Prirodne katastrofe*
Učenica: Doris Mihaljević, 5. razred
Voditeljica: Sanja Pavelko
16. **Osnovna škola Petra Preradovića, Pitomača**
Jasminka Tihi-Stepanić, *Imaš fejs*
Učenica: Helena Jakšić, 7. razred
Voditeljica: Iva Brusač
17. **Osnovna škola Ivana Kukuljevića, Sisak**
Ratko Zvrko, *Smrt slavnoga miša*
Učenica: Toya Jakopinec, 4. razred
Voditeljica: Željka Čondić
18. **Osnovna škola Mate Lovraka, Kutina**
Silvija Šesto, *Debela*
Učenica: Iva Roško, 7. razred
Voditeljica: Marija Lenić
19. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Topusko**
Sanja Polak, *U životu je važno imati pet*
Učenica: Marina Dotlić, 5. razred
Voditelj: Izidor Žugaj
20. **Osnovna škola Vladimira Nazora, Duga Resa**
Ivana Šojat, *Oblak čvoraka*
Učenica: Mia Popovački, 8. razred
Voditeljica: Draženka Srakočić
21. **Osnovna škola „Braća Seljan“, Karlovac**
Sanja Pilić, *Gimnastika ili sloboda*
Učenik: Luka Gorščak, 2. razred
Voditeljica: Branka Dobranić
22. **Osnovna škola Čavle, Čavle**
ruska narodna priča (Aleksej Tolstoj), *Djed i repa*
Učenik: Erik Paravić, 1. razred
Voditeljica: Ana Bobić

23. **Osnovna škola „Jelenje – Dražice“, Dražice**
Ivan Brdar, *Pitajte Tončića*
Učenica: Ema Šojat, 3. razred
Voditeljica: Linda Crgol
24. **Osnovna škola Podmurvice, Rijeka**
Miroslav Dolenc Dravski, *Rodbina*
Učenica: Sara Memić, 4. razred
Voditeljica: Željka Milošević
25. **Osnovna škola dr. Josipa Pančića, Bribir**
Joža Ugrin, *Buće*
Učenik: Petar Saftić, 5. razred
Voditeljica: Jelena Franjković
26. **Osnovna škola „Trsat“, Rijeka**
Jim Feld, Rachel Bight, *Miš lavljeg srca*
Učenica: Lara Grgurić, 6. razred
Voditeljica: Iva Močibob
27. **Osnovna škola dr. Franje Tuđmana, Korenica**
Zvonimir Golob, *Obična pjesma*
Učenik: David Krznarić, 8. razred
Voditeljica: Željka Došen
28. **Osnovna škola dr. Jure Turića, Gospić**
Grigor Vitez, *Kako živi Antun Tun*
Učenica: Ida Stilinović, 4. razred
Voditeljica: Ljubica Ilievska Radošević
29. **Osnovna škola „Ivo Lola Ribar“, PŠ Vinež, Labin**
Ivanka Jurić, *Čudovište Pričalica*
Učenik: Matias Batelić, 4. razred
Voditeljica: Sanja Štucin
30. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Krnica**
Mate Balota, *Jugo*
Učenik: Rocco Vlačić, 4. razred
Voditeljica: Marija Škabić
31. **Osnovna škola „Vladimir Nazor“, Pazin**
Rudolf Ujčić, *Pridi šlovek muoj*
Učenica: Karla Matković, 8. razred
Voditeljica: Patricija Golob-Fonović
32. **Osnovna škola Zdenka Turkovića, Kutjevo**
Ivana Bodrožić, *Hotel Zagorje*
Učenica: Klara Malčić, 8. razred
Voditeljica: Anita Katić

33. **Osnovna škola Stjepana Radića, Čaglin**
Caleb Krips, *Samo ne Ivy Pocket*
Učenica: Sanja Panić, 8. razred
Voditelj: Emir Džaferović
34. **Osnovna škola „Antun Mihanović“, Slavonski Brod**
Pablo Neruda, *Ljubavna pjesma*
Učenica: Lucija Perković, 8. razred
Voditeljica: Ivana Merkler
35. **Osnovna škola „Mato Lovrak“, Nova Gradiška**
R. J. Palaci, *Čudo*
Učenica: Korina Ljubičić, 6. razred
Voditeljica: Andrijana Petrović
36. **Osnovna škola „Stjepan Radić“, Oprisavci**
Nada Mihelčić, *Bilješke jedne gimnazijalke*
Učenica: Antea Janković, 8. razred
Voditeljica: Tatjana Bratulić Trifunović
37. **Osnovna škola „Mladost“, Osijek**
Nikola Šop, *Kišobran*
Učenica: Lucija Sušac, 8. razred
Voditeljica: Snježana Majsterić
38. **Osnovna škola „Ivan Goran Kovačić“, Đakovo**
Ivan Prlić, *Tajni agent i prepisivanje*
Učenica: Nevena Duvnjak, 4. razred
Voditeljica: Anđelka Blažević
39. **Osnovna škola Josipa Antuna Čolnića, Đakovo**
Sanja Pilić, *Obitelj Pristojnić*
Učenik: Leon Žeželj, 4. razred
Voditeljica: Blaženka Uzun
40. **Osnovna škola Josipa Jurja Strossmayera, Đurđenovac**
Sanja Pilić, *Čudesna Eva*
Učenica: Dora Turičar, 6. razred
Voditeljica: Ranka Kezerle
41. **Osnovna škola kralja Tomislava, Našice**
Enes Kišević, *Velik kao dijete*
Učenica: Marija Bogdanović, 5. razred
Voditeljica: Branka Turza
42. **Osnovna škola „August Cesarec“, Ivankovo**
Ksenija Petričić, *Dudov lad*
Učenik: Dominik Mataković, 7. razred
Voditeljica: Marija Jurić

43. **Osnovna škola Ivana Mažuranića, Vinkovci**
Zlatko Krilić, *Veliki zavodnik*
Učenik: Jakov Crnaić, 5. razred
Voditeljica: Ivana Šego
44. **Osnovna škola „Ivan Kozarac“, Nijemci**
Jaka Šišak, *Sličice iz djetinjstva*
Učenica: Klara Reštarović, 8. razred
Voditeljica: Silvija Landeka
45. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
Ana Đokić, *Proljeće je, a u meni nemir*
Učenica: Noela Prenaj, 3. razred
Voditeljica: Nina Dokoza
46. **Osnovna škola Smiljevac, Zadar**
Ivana Marinić, *Želim vratiti ljubav*
Učenica: Karla Novoselac, 7. razred
Voditeljica: Milena Škara
47. **Osnovna škola Bartula Kašića, Zadar**
Federik Backman, *Moja baka vas pozdravlja i kaže da joj je žao*
Učenik: Luigi Rados, 8. razred
Voditeljica: Meri Popović
48. **Osnovna škola Pirovac, Pirovac**
Stjepan Jakševac, *Đačko zvono*
Učenica: Mia Begić, 6. razred
Voditeljica: Anita Vrkić
49. **Osnovna škola Petra Krešimira IV., Šibenik**
Vladimir Nazor, *Šuma spava*
Učenica: Mia Marjančić, 5. razred
Voditeljica: Nataša Jurić-Stanković
50. **Osnovna škola Ivana Lovrića, Sinj**
usmena narodna književnost, *Ženski posli*
Učenica: Iris Bošković, 5. razred
Voditeljica: Vesna Samardžić
51. **Osnovna škola Gornja Poljica, Srijane**
Sanja Pilić, *Maja – Rozmari*
Učenica: Lorena Markić, 6. razred
Voditeljica: Anita Dražin
52. **Osnovna škola Hvar, Hvar**
Vesna Krmpotić, *Što sam ja tebi, more*
Učenica Ivana Pavlović, 7. razred
Voditeljica: Sandra Domanović

53. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
Zvonimir Balog, *Kako je slon postao miš*
Učenik: Stipe Bartulović, 8. razred
Voditeljica: Katarina Radman
54. **Osnovna škola Gradac, Gradac**
Sunčana Škrinjarić, *Svađa i oko nje*
Učenica: Stela Tadić, 1. razred
Voditeljica: Ranka Radoš
55. **Osnovna škola Stjepana Ivičevića, Makarska**
Ivan Kušan, *Ljubav ili smrt*
Učenica: Ante Vranješ, 4. razred
Voditeljica: Zdravka Čatlak
56. **Osnovna škola Marina Držića, Dubrovnik**
Sanja Pilić, *Ljepota (ni)je važna*
Učenik: Viktor Radić, 2. razred
Voditeljica: Marijana Vrljić
57. **Osnovna škola Marina Getaldića, Dubrovnik**
Antoine de Saint-Exupery, *Mali princ*
Učenik: Samuel Sikavica, 6. razred
Voditeljica: Ana Lokas
58. **Osnovna škola Orebić, Orebić**
Tisja Kljaković Braić, tekst prilagodila Vesna Martinović, *U malu je uša dava*
Učenica: Rebeka Roso, 8. razred
Voditeljica: Vesna Martinović
59. **Osnovna škola Mladost, Zagreb**
Mladen Kušec, *Ste znali*
Učenik: Bono Pribolšan, 4. razred
Voditeljica: Sandra Bulaja
60. **Osnovna škola Sesvete, Zagreb**
Sunčana Škrinjarić, *Gospođica neću*
Učenica: Iva Tomić, 1. razred
Voditeljica: Nataša Peunić
61. **Osnovna škola Vukomerec, Zagreb**
Klara Jarunkova, *O školi u koju se nije moglo stići na vrijeme*
Učenica: Leona Novak, 3. razred
Voditeljica: Ivanka Knežević
62. **Osnovna škola Antuna Gustava Matoša, Zagreb**
Shel Silverstein, *Bolest*
Učenica: Neva Sever Melcher, 3. razred
Voditeljica: Irena Sremić

63. **Osnovna škola Žitnjak, Zagreb**
Tomislav Zagoda, *Nije mi stalo do djevojčica*
Učenik: Karlo Gašparović, 6. razred
Voditeljica: Margareta Milačić
64. **Osnovna škola Rapska, Zagreb**
Ivan Kušan, *Lažeš, Melita*
Učenik: Luka Filipović, 6. razred
Voditeljica: Ana Janković
65. **Osnovna škola Gustava Krkleca, Zagreb**
Amos Oz, *Iznenada iz dubine šume*
Učenik: Darin Pavišić, 5. razred
Voditeljica: Martina Karlović
66. **Osnovna škola Pavleka Miškine, Zagreb**
Jure Kaštelan, *Bijela nevjesta, genius loci*
Učenica: Mia Matijević, 8. razred
Voditeljica: Natalija Stipetić Čus
67. **Osnovna škola Brestje, Zagreb**
Miroslav Krleža, *V megli*
Učenica: Klara Bilandžija, 7. razred
Voditeljica: Ankica Blažinović-Kljajo

Dramski izraz – pojedinačni scenski nastupi – srednje škole

1. **Srednja škola Dragutina Stražimira, Sveti Ivan Zelina**
W. Munt, *Čekaj malo*
Učenik: Bruno Vrščak, 2. razred
Voditeljica: Marina Žilavec
2. **Gimnazija Velika Gorica, Velika Gorica**
Cecelia Ahern, *Savršeni*
Učenica: Anika Debeljak, 3. razred
Voditeljica: Gordana Vlašić
3. **Srednja škola Oroslavje, Oroslavje**
Josip Ozimec, *Tak je rekel Jura*
Učenica: Jana Šalec, 2. razred
Voditeljica: Karmela Šafarik Todorović
4. **Gimnazija Antina Gustava Matoša, Zabok**
Jean-Paul Sartre, *Mučnina, ulomak*
Učenik: Ivan Habazin, 2. razred
Voditeljica: Ljubica Anđelković Džambić

5. **Medicinska škola, Varaždin**
Margaret Atwood, *Penelopeja*
Učenica: Vida Huzjak, 2. razred
Voditeljica: Darja Divjak
6. **Prva gimnazija Varaždin, Varaždin**
Maša Kolanović, *Lutke iz Černobila*
Učenica: Zoja Sirovec, 4. razred
Voditeljica: Tatjana Ruža
7. **Ekonomska i trgovačka škola, Čakovec**
Anton Pavlovič Čehov, *Ninin monolog iz drame Galeb*
Učenica: Marija Duhović, 4. razred
Voditeljica: Dijana Fric
8. **Srednja škola Čakovec, Čakovec**
Howard Ashmann prema prijevodu Ivanke Aničić, *Duše nesretne te*
Učenica: Meri Matjačić, 1. razred
Voditeljica: Tina Novak
9. **Gimnazija dr. Ivana Kranjčeva, Đurđevac**
Kathleen Glasgow, *Sve moje rane*
Učenica: Nika Ivandija, 1. razred
Voditeljica: Ana Huzjak
10. **Ekonomska i turistička škola, Daruvar**
Julijana Matanović, *Tko se boji lika još: barunica Castelli Glembay*
Učenica: Larija Jukić, 4. razred
Voditeljica: Lovorka Levak
11. **Turističko-ugostiteljska i prehrambena škola, Bjelovar**
Tin Ujević, *Sat kasnih spoznaja*
Učenica: Patricija Tadić, 3. razred
Voditeljica: Marija Kovačić
12. **Katolička klasična gimnazija s pravom javnosti u Virovitici, Virovitica**
Henrik Ibsen, *Nora*
Učenica: Ella Štajner, 3. razred
Voditeljica: Sunčana Voronjecki
13. **Gimnazija Petra Preradovića, Virovitica**
Nick Zagone, *Sixty years, to life*
Učenica: Gabrijela Kastaneti, 4. razred
Voditeljica: Maja Bašnec
14. **Srednja škola Novska, Novska**
Paul Hgawkins, *Djevojka u vlaku*
Učenica: Klara Moguš, 3. razred
Voditeljica: Željka Pugelnik Vuković

15. **Gimnazija Sisak, Sisak**
Jessica Sorensen, *Tajna Elle i Miche*
Učenica: Blerona Muhardi, 2. razred
Voditeljica: Vesna Rogulja Mart
16. **Prirodoslovna škola Karlovac, Karlovac**
Korana Serdarević, *Eksperiment Irene Tot*
Učenica: Jelena Pečić, 2. razred
Voditeljica: Ana Šantek Magdić
17. **Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana, Ogulin**
Vesna Parun, *Prva pjesma*
Učenica: Tena Lipovščak, 4. razred
Voditeljica: Martina Zorić
18. **Prva sušačka hrvatska gimnazija, Rijeka**
Siniša Matasović, *Tvoj novi dečko*
Učenik: Vito Juričić, 1. razred
Voditeljica: Marijana Trinajstić
19. **Srednja škola „Vladimir Nazor“, Čabar**
Zvonimir Balog, *Otvoreno pismo jednog gastarbajtera domovini*
Učenik: Dorijan Leš, 1. razred
Voditeljica: Danijela Peršić
20. **Glazbena škola „Ivan Matetić Ronjgov“, Rijeka**
Jerome David Salinegr, *Lovac u žitu*
Učenik: Lun Žic Paskuči, 1. razred
Voditeljica: Ines Borčić
21. **Srednja škola Pavla Rittera Vitezovića, Senj**
Miro Gavran, *Kreontova Antigona*
Učenica: Bojana Butorac, 3. razred
Voditeljica: Radica Turina
22. **Gimnazija, Gospić**
Pablo Neruda, *Posveta ljubavi*
Učenik: Ivan Vujnović, 3. razred
Voditeljica: Anela Serdar Pašalić
23. **Gimnazija, Pula**
Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*
Učenica: Maria Burić, 1. razred
Voditeljica: Meri Šimunov
24. **Gimnazija i strukovna škola Jurja Dobrile, Pazin**
Irena Vrkljan, *Protiv metafore*
Učenik: Klara Muzica, 3. razred
Voditeljica: Tatjana Savić

25. **Talijanska srednja škola Rovinj – Scuola media**
superiore italiana di Rovigno, Rovinj
Jasna Šurina, *Polupani lončići*
Učenica: Kiara Maurović, 3. razred
Voditeljica: Nataša Pečelat
26. **Gimnazija Požega, Požega**
Ferdinand Bruckner, *Bolest mladeži*
Učenica: Marta Matoković, 4. razred
Voditeljica: Duška Galić
27. **Obrtnička škola, Požega**
Eric Kaiser, *Charge*
Učenik: Petar Vrgoč, 3. razred
Voditeljica: Jelena Matoković
28. **Srednja škola Matije Antuna Reljkovića, Slavonski Brod**
Antun Gustav Matoš, *Mora*
Učenica: Iris Tomić, 2. razred
Voditeljica: Ljiljana Hess
29. **Gimnazija Matije Mesića, Slavonski Brod**
Julijana Matanović, *Tko se boji lika još – Lucija Stipaničeva*
Učenica: Lucija Vukoje, 4. razred
Voditeljica: Mihaela Šebalj Zavor
30. **Ekonomska škola „Braća Radić“, Đakovo**
Edgar Allan Poe, *Annabel Lee*
Učenik: Nino Juroš, 3. razred
Voditeljica: Tihana Moro Vladić
31. **Ekonomska i upravna škola, Osijek**
Dino Pešut, *Granatiranje*
Učenica: Anja Drčec, 3. razred
Voditeljica: Marija Luc
32. **Gimnazija Antuna Gustava Matoša, Đakovo**
Ivana Sajko, *Žena bomba*
Učenica: Nikolina Laki, 4. razred
Voditeljica: Nikolina Mandić Matijević
33. **Graditeljsko-geodetska škola, Osijek**
Ivana Šojat, *Zmajevi koji ne lete*
Učenik: Noa Kunić, 4. razred
Voditeljica: Stela Macakanja Bačić
34. **Treća gimnazija, Osijek**
Emmanuela Pagano, *Vezivanja*
Učenica: Dora Vuković, 4. razred
Voditeljica: Ivana Milošević-Živković

35. **Srednja strukovna škola, Vinkovci**
Antun Vuić, *Deda i unuk*
Učenik: Josip Jurković, 4. razred
Voditeljica: Ivana Petričević
36. **Gimnazija Matije Antuna Reljkovića, Vinkovci**
Ivan Cankar, *Šalica kave*
Učenica: Antea Brletić, 3. razred
Voditeljica: Marija Tikvić
37. **Škola primijenjene umjetnosti i dizajna Zadar, Zadar**
Ranko Marinković, *Maestrov monolog iz romana Kiklop*
Učenik: Ivan Vidović, 3. razred
Voditeljica: Katarina Parać Vukić
38. **Gimnazija Vladimira Nazora, Zadar**
Danijel Dragojević, *Tama*
Učenica: Marija Tomkić, 4. razred
Voditeljica: Ivana Brković Pichler
39. **Ekonomsko-birotehnička i trgovačka škola Zadar, Zadar**
Milan Begović, *Bez trećega*
Učenica: Ana Marija Palić, 4. razred
Voditeljica: Sanja Mavar
40. **Srednja škola Lovre Montija, Knin**
Carlo Goldoni, *Gostioničarka Mirandolina*
Učenica: Jelena Grizelj, 4. razred
Voditeljica: Nada Jakovčević
41. **Srednja škola Brač, Supetar**
Stjepan Pulišćlić, *Napušćeno kuća*
Učenik: Domagoj Lazanco, 3. razred
Voditeljica: Rina Vidović
42. **V. gimnazija „Vladimir Nazor“, Split**
Dobriša Cesarić, *Povratak*
Učenica: Ivana Prkić, 3. razred
Voditeljica: Ljiljana Mlačić-Brakus
43. **Srednja strukovna škola, Makarska**
Melvin Burgess, *Sve je slobodno (Hors)*
Učenica: Dora Roso, 4. razred
Voditeljica: Magdalena Antonini
44. **IV. gimnazija „Marko Marulić“, Split**
Anton Pavlović Čehov, *Trepljevjev monolog iz drame Galeb*
Učenik: Manuel Skejčić, 1. razred
Voditeljica: Danijela Visković Veršić

45. **Dubrovačka privatna gimnazija, Dubrovnik**
Tomislav Zajec, *Spašeni*
Učenik: Ivo Đuratović, 1. razred
Voditeljica: Romana Karamehmedović
46. **Klasična gimnazija Ruđera Boškovića, Dubrovnik**
Petar Obad, *Sve što si imala*
Učenik: Đivo Šimunović, 1. razred
Voditeljica: Mirjana Žeravica
47. **II. gimnazija, Zagreb**
Jure Franičević Pločar, *Pisma obo pokojnen Rafaelu*
Učenica: Gabrijela Perišić, 4. razred
Voditelj: Ivan Pavlović
48. **Klasična gimnazija, Zagreb**
Euripid, *Medeja*
Učenica: Petrunjela Baće, 4. razred
Voditeljica: Ivana Črnelić
49. **Privatna umjetnička gimnazija, Zagreb**
Pascal Rambert, *Zatvaranje ljubavi*
Učenica: Severina Lajtman, 4. razred
Voditelj: Lovro Krsnik
50. **V. gimnazija, Zagreb**
Kristian Novak, *Ciganin, ali najljepši*
Učenica: Lana Milošević, 4. razred
Voditeljica: Vesna Muhoberac
51. **III. gimnazija, Zagreb**
Milana Vuković Runjić, *Klonirani*
Učenica: Sara Blažević, 1. razred
Voditeljica: Maja Ilić Mlakar
52. **Gimnazija Sesvete, Zagreb**
Ivo Brešan, *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*
Učenik: Mijo Jeličić, 1. razred
Voditeljica: Željka Župan Vuksan
53. **Gimnazija Lucijana Vranjanina, Zagreb**
Edmond de Rostand, *Cyrano de Bergerac*
Učenik: Bartol Budiša, 2. razred
Voditeljica: Ljiljana Centrih-Lovrić
54. **IV. gimnazija, Zagreb**
Pascal Rambert, *Zatvaranje ljubavi*
Učenica: Nina Hrubi, 3. razred
Voditeljica: Antonija Domjanović Svalina

55. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
Ivan Čehok, *Antimurale christianitatis*
Učenica: Ana Banovec, 3. razred
Voditeljica: Goranka Lazić

Školski listovi – osnovne škole

1. **Osnovna škola Jure Kaštelana, Zagreb**
ČAROBNA FRULA
Urednica: Maša Dobrić
Voditeljica: Sanja Miloloža
2. **Osnovna škola Ivana Gorana Kovačića, Slavonski Brod**
MALI GORAN
Urednica: Karla Milinović
Voditeljica: Marija Matić
3. **Osnovna škola Ljudevit Modec, Križevci**
IZVOR
Urednik: Leon Cerovec
Voditeljica: Martina Valec-Rebić
4. **Osnovna škola Krunoslava Kutena, Vrbovec**
CVRKUT
Urednica: Sofija Ipša
Voditeljica: Jozefina Barić
5. **Osnovna škola Dobriše Cesarića, Zagreb**
SLAP
Urednica: Katarina Žulec
Voditeljica: Martina Hainešek
6. **Osnovna škola Antuna Gustava Matoša, Zagreb**
GUSTAV
Urednica: Lana Škarica
Voditeljica: Marita Martinović
7. **I. osnovna škola, Ogulin**
KLEK
Urednica: Milena Zrnić
Voditeljica: Nikolina Salopek Mihalić
8. **Osnovna škola Mokošica, Dubrovnik**
RAGUSINO
Urednica: Laura Carević
Voditeljica: Jelena Tomašević
9. **Osnovna škola grofa Janka Draškovića, Klenovnik**
KLEN
Urednica: Lana Majhen
Voditeljica: Marija Konjević

10. **Osnovna škola Krune Krstića, Zadar**
FONTANA
Urednica: Hana Gojdanić
Voditeljica: Maja Kresović
11. **Osnovna škola Šime Budinića, Zadar**
ČEHULJICA
Urednica: Mišel Tišma
Voditeljica: Silvana Rados
12. **Osnovna škola Zadarski otoci**
OZ
Urednica: Korina Bajat
Voditeljica: Vesna Dunatov
13. **Osnovna škola Brda, Split**
BRĐANKO
Urednica: Dora Meštrović
Voditeljica: Karmen Guć
14. **Osnovna škola Bijaći, Kaštel Novi**
KAPLJICE
Urednica: Zara Pensa
Voditeljica: Ivanica Debak Banović
15. **Osnovna škola Antuna Nemčića Gostovinskog, Koprivnica**
KRIJESNICE
Urednik: Marko Franjo
Voditeljica: Marija Levak

Školski listovi – srednje škole

1. **Katolička gimnazija s pravom javnosti, Požega**
NAUTES
Urednica: Helena Makarević
Voditelj: Miroslav Paulić
2. **Klasična gimnazija Ivana Pavla II., Zadar**
BOLJI SVIJET
Urednik: Daniel Rajič
Voditelj: Damir Sikirić
3. **Škola za grafiku, dizajn i medijsku produkciju, Zagreb**
GVAK!
Urednica: Antea Šoštarčić
Voditeljica: Bojana Pralica
4. **Prirodoslovna škola Vladimira Preloga, Zagreb**
LABOS
Urednica: Iva Lipovac
Voditeljica: Lana Rušnov Perić

5. **X. gimnazija, Zagreb**
CENER
Urednik: Roko Rukavina
Voditeljica: Ružica Filipović
6. **III. gimnazija, Zagreb**
MI MLADI
Urednik: Josip Đurinić
Voditeljica: Maja Ilić
7. **Škola za dizajn, grafiku i održivu gradnju, Split**
SLOG
Urednica: Karmen Penga
Voditeljica: Žana Mačukatić
8. **Srednja škola Čakovec**
LUMEN
Urednica: Simona Lukman
Voditeljica: Vesna Prepelić-Đuričković
9. **Prva riječka hrvatska gimnazija, Rijeka**
KULT
Urednik: Tarik Žižak
Voditeljica: Helena de Karina
10. **Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik**
PEGLA
Urednica: Petra Lena Skelin
Voditeljica: Svemirka Miletić Livić

ČLANOVI POVJERENSTAVA SMOTRE LIDRANO

Središnji odbor

Mirela Barbaroša-Šikić
Marijana Češi
Ivana Ivančić Medved
Miroslav Mićanović
Antonela Nižetić-Capković
Maja Zrnčić

Literarni izraz

Krešimir Bagić
Zoran Ferić
Marko Gregur
Hrvoje Kovačević
Zlatko Krilić
Miroslav Mićanović
Kristijan Novak
Dubravka Težak

Dramski izraz

Mirela Barbaroša-Šikić
Jakov Bilić
Ivan Đuričić
Franka Klarić
Mario Kovač

Ivica Pucar
Barbara Rocco
Sara Stanić
Joško Ševo
Paolo Tišljarić

Novinarski radovi

Saša Drach
Hrvatka Kuko
Antonela Nižetić-Capković
Marko Podrug

Školski listovi

Marko Baus
Ankica Blažinović Kljajo
Neven Kepeski
Srećko Listeš

Radijske emisije

Marijana Češi
Stephanie Jamnicky
Majda Makovec Joksimović
Lada Martinac Kralj
Srđan Nogić

LIDRANO, 1991–2022.

1991. Zagreb	2007. Novigrad
1992. Rijeka	2008. Dubrovnik
1993. Čakovec	2009. Pula
1994. Pula	2010. Šibenik
1995. Virovitica	2011. Šibenik
1996. Dubrovnik	2012. Šibenik
1997. Zadar	2013. Primošten
1998. Križevci	2014. Primošten
1999. Šibenik	2015. Šibenik
2000. Supetar	2016. Šibenik
2001. Novi Vinodolski	2017. Primošten
2002. Rovinj	2018. Primošten
2003. Šibenik	2019. Šibenik
2004. Umag	2020. <i>Online</i>
2005. Dubrovnik	2021. <i>Online</i>
2006. Zadar	2022. Vodice

Uvjerenje da kreativnost i stvaranje u različitim izrazima, umjetničkim praksama, učenika osnovnih i srednjih škola, nadilazi vidljivu i nevidljivu stvarnost vremena u kojem živimo, nerijetko između biologije i kulture, dodana je vrijednost Smotre LiDraNo. Vrijednost koja nadilazi nepouzdanost naših uvida, vrijednost koja se, zahvaljujući radu učenika i njihovih učitelja i nastavnika, svake godine umnožava, potvrđuje i mijenja. Zbornik LiDraNo dokument je vremena, načina čitanja i upisivanja novih značenja u prostore koji nam se nerijetko čine fragmentarni i neuhvatljivi. Prispjeli literarni i novinarski radovi, izvedeni pojedinačni scenski nastupi, čitani školski listovi i slušane radijske emisije i ove su godine rađeni domišljeno i impulzivno, ozbiljno i vedro, oštro, ironično, kreativno i začudno – skoro da bismo na tom mjestu mogli i stati... Ili ponoviti prošlogodišnji tekst zahvale svima koji su pomogli u pripremi i ostvarenju ovogodišnje smotre: sudionicima na svim razinama – od školske do državne – kreativnim učenicima i njihovim mentorima/voditeljima, učiteljima i nastavnicima, ravnateljima škola, županijskim uredima za obrazovanje i, ne na kraju, članovima povjerenstava za sve izraze – bili su važna i dobrodošla potpora da bismo bili sretno mjesto kreativnih razlika. Posebnu zahvalu dugujem LiDraNovcima u Agenciji za odgoj i obrazovanje i izvan nje: Mireli Barbaroša-Šikić, Marijani Češi, Srećku Listešu, Antoneli Nižetić-Capković, Ivani Ivančić Medved i Maji Zrnčić, koji su predano, s puno odgovornosti i znanja, radili i onda kad se činilo da nam sve izmiče. A sad je sve tu: upravo dok čitamo, gledamo i slušamo ono što nam ovogodišnji LiDraNo donosi! Uzviknimo još da nas raduje da ćemo se vidjeti u Vodicama – *u živo!*

Miroslav Mićanović

ISSN 1848-4344